

Eusebio Erkiaga

ARRANEGI

Fitxategi hau “liburu-e” bildumako alea da,
liburu elektronikoen irakurgailurako prestatua.

Liburu gehiago eskuratzeko:

<http://armiarma.com/liburu-e>

Iturria: *Arranegi*, Eusebio Erkiaga. Itxaropena, 1958.

<http://klasikoak.armiarma.com>

Egileari buruzko informazioa:

<http://zubitegia.armiarma.com/?i=338>

ARRANEGI

OITURA-ELEBERRIA

Eusebio Erkiaga-k idatzia

Itxaropena Argitaldaria. Zarautz-en 1958.

*Nere guraso,
emazte
ta seme-alaba maiteai
ESKEIÑIA*

ATADIAN

Ene jaioterri kutuna, iñoiz neurtitzez goretsi izan arren, noizbait itz lauez ere, ederresteko zorra neban gogotan artua.

Ipuin edo elebarri onen gertaleku, Lekeitio ta bere mugak dira; toki-izenak bai egiazkoak dira, baiñan jazokunak eta lagunak asmaurikoak. Ildako batzuen izenak aitatzen dira, batzuk goragarriak diralako oso, ta besteak, gomutan izan ditugulako.

Oraintxe, Euskera beste izkuntzen menpean eta euskaldunen zabarkeriz gero ta galtzenago dogun egunotan, gure mmintzaira zaarrean taiuturiko lan apal au dot opari xume ta urri; maitetasunez betea, ostera.

Bere izkuntza nai ezik, aaztutzer ta galurren dauan Euskal-Erri gaiso onengana, isuri begi Jaunak bere erruki azkenik bagea.

1950 uztaillean

I ERRIMIN

Urteak igesi joan dira ordutik...

Egun eder zoragarria izan zan, une artean amaitu-
urren egoan udabarriko eguna.

Ez eban sargori-antzik bapere izan; aize meetxu
batek igurtzia, zeruaren urdiña argi ta garbi, ikusgarri
agiri zan. Ozkarbia benetan. Sarri askotan ezin ikusi
izaten dogun goi aratz, txukuna, orbanik barik, odei
txikienik bage egoan zabal gure buruen gain.

Eguzkia astiro joian etzin guraz, bazter ezkutueta-
rantz, eta azkenengo agurra egin baiño leen, gezi
bero ta ziztada goriak jaurtitzen eutsazan lurrari.

Erbestetik geure jaioterrira giñoiazan, eta bertara
leenbaileen elduteko gogo andiz ta irriki bizian gengo-
zanez, gure beribilari indar barri emoteko alegiñak
egiten genituan, besterik ezean asmoz ta itzez, bein-
tzat.

Osto ezez jantzirik, berde agiri ziran inguruak; eta
zelai, landa ta mendi eze mardulen pozak eta irudi
atsegiñak, barruan alako zarrastada gozoa eragiten
euskun-ta, gaztezaroko ametsak barriren barri berbizi

eta geure buruok ainbeste gogarte barriz eta gomuta zaarrez beterazoten euskuezan.

Barruko lurraldeetako bide arreska zurixkak zear, itsasoaren billa giñoiazan, urduri, gogotsu, lei andiz, legorraren ertza noiz ikusiko.

Orraitiño, noiz edo noiz begizta genduan ur zabalaren alderdi bat. Alakoren baten bere, an genduan bai geure aurrean itsaso zabal edatsu bizia, Andre beti urduria, betiere ara-onaka; baten bare, bestean asarre, iñoiz loituta eta urrengoan garbi, orain itsusi ta geroago zoragarri azaldu oi yakin itsaso izugarria.

Ta itsasoen artean, gure Kantauri mardo, ar, bizarro, lerden, sendoa. Bare bare egoan, urdin, lau, zelaitsu, ezetariko aizek ez uiolek naastauteke. Azala legun, bardiña, margo ta kolore bakar bategaz egiña. An urrunean, azkeneko zolan, ortzeaz munka ziarduan eta ezin zeintekean bakoitzaren mugarik nabari, zeru ederra ta itsaso zabala, maiteak bai lirean, bat-bat egiten ziralako.

Apurren bat geiago ibiliaz, amestokia zirudian leku atsegingarria begien aurrean ikusteko aukera izan genduan. Ikuskizunaren zoragarria, aurkientzaren ederra!... Legor, itsaso ta zeruak egiten eben batasun-batzarraren sorgiña!

Unadatxu batez, Urkitza gaiñean gelditu giñan, alde artatik etorririk, uria leengo aldiz begizta leitekanean gain artan.

Gure oiñetan, mendixka barrenean, ikuspegi egokian, uraren susmur amaibakoaren soiñuz gozatuta, irriparka antzean, baketsu egoan uri polita: gizabiotz bakoitzak kutunen oi dauan erria, sorterrria, jaioterria.

Aaztu eziña benetan. Argiak lenengoz agur egin euskun toki bakarra; gure asierako negarrak egin genituan lur zatia; sein-aroko zotin eta inkesak entzun zituan baztarra; leenbiziko irribarreak jaso zituan etxe ta zokondo aantzi eziñak; gure umetako oinkada, urratsak eta taka-takak eta mutil koskorretako gizonkeriak eta okerreriatsuak, gaztezaroko amesak egin genituan kale, portu, kaigane ta inguruetako zelai ta txoko kutunak, eta amaika bidar zapaldutako ondartzatza biguiñak... guztiak biotzaren zatiak bezela.

Nork eztau maite norbere sorlekua? Nori ez zolia-go taupadaka asi biotza, aspaldi ez-ta, norbere jaioterria barrero ikusi dagianean? Bai ederto gogartu zitualla bakoitza bere kabiak dituan eder-uki ta zoragarritasunak, arako Elizanburu euskal-olerkari samurrak, bere bertso bigun eta eztitsu oneitan:

«Nahiz ez den gaztelua
maite dut nik sor-lekua,
aiten aitek hautatua.
Etxetik kanpo zait iduritzen
nonbeit naizela galdua;
nola han bai naiz sortua,
han utziko dut mundua,
galtzen ez ba dut zentzua».

Itsasoari atxikia, urari ikutuka, noiznai soiña bustitzen diarduan zisne arro panpiñaren antzean agiri zan uri maitea, aintziñako aldietan kondaira edo historia ederren jabe dan Lekeitio, legorrez ta itsasoz, altsua «Terra marique potens...».

Iru mendiskaren magalean eta uraren ezpaiñetan etzunda, txairo, lirain eta beti txeratsu egoan, ene txoko atsegiña. Lurraren ezetasunez inguratua: artotza, zelai, zugazti eta basoak. Bestetik, ondartzak, garbi edatsuak, urrezko izarraz apainduak. Eta azkenez, itsasoaren esi aundia, bits eta apar zuriez jantzia beti bere. Eta goian, erregin buruntza iduri, ortzi edo zerualdeko uztai zorabiozkarriz ornidua.

Gure ezpaiñetan ere irriparrea loratu zan, betartea argiz bete, eta barruan alako irrista edo zirrare ebilki-gun alderen alde.

Nork gogaitu unada luze-samar batez, nork asper-usaiñik zati baten izan, maite dan norbait edo kutun dan zerbait ainbeste urteren buruan ikusi ezta, barri-ro ondoan eta inguruan ikusirik?

Amandre eguzkia ba goian polito polito bere amaganantz. Ordurarte batera ta bestera urduri ta geraka, bide-auzoko lora ta bedar ta lilietan auts-kiman ari ziran erle maratz langille urrezko gerrikodunak, bein-goan aldegin eben. Bidetxigor ondoan leentxoago erreskadaka ikusitako txinurri ugariak bere, lurrak iruntsi bai lituan, aienatu eta begien aurretik joan ziran.

Kilker eta txirritxirriak erdi isildurik zetzaten euren tutulu-ziloetan, ordurako nagituta nonbait, iru illabetez soiñu joten ekinda gero. Bakarren baten txirtxirra entzun genduan, orraitino. Bidertzean, gaztaiñondo zaar batzuk egozan garbaz apaindurik, uztaren deitzaille.

Urrunago gari solo ederra, ori ori eginda geienak, aize epelduaren indarpe aruntz-onuntz zanzulu gozo egiñaz, bizar artean galburu guriak erdi ezkutuka era-

kusten zituelarik. Lekuan lekuan, banakeria, urdamutur edo amapolak, odol barriaren irudi emonaz.

Ezker aldean, goitian, leenago basurdeleku izaniko Otaio mendia, Izpazter elizateazko mugarri izugarria, sorbaldak eta bizkarra txapar artez eta piñuz beterik. Barrenerago, Gardata auzuneko basetxe zuriak, alai ta baketsu, urira eldu aurretik agur-egitera txeratsu bidera etorkiguzun uso urrumatsuen antzera.

Eskumaldean, asago, Mendexa aldeko muiño ta tontorrak, Ziñoitz, Pagomendi, Talaiazaarra, bata bedarrez josia, urrengoa piñadiz eta azkenengoa eukalitu-ondoaz ornidua, aize garbiaren zaintzalle bailirean.

Eta sakonerago Lumentxa (Kalbario) mendiskaren oiñetan erri maiteko etxeak, auresku luze pozgarrizko bat egiteko alkarri eskuak emonda bai-legozan.

Bitartean, teillatu goietatik arin, mee, zee, ke biribilduak igoten eben, odei eze antzera, etxekandreen zeregin eta lorren ezaungarri isil baiña agiriak zirudie-la. Afal-aurreko sutaldiaren erakusbide uka-eziña eta etxekoentzat lasterreko batzar-deiaren zantzu edo seiñale ona.

Aruntzago, Karrazpio ondartzan uñak edo olatuak beti lez jolasean ziarduen, beti artega ta egon-eziñez, ura gora naiz ura beera beti gelditzeke, etenbako dantzaketan. Orregaitik esan oi dabe angoak esakune au beste barririk eztaukenean: «Olatuak Karrazpion», beste lekuetan beti bat esan oi dabena antzera edo.

Ondartza orren sartalderantz, izaro edo uarte naiko azia dogu, zut, lerden, tente, bulartsu, arrizko untzi gogor ondoratu eziña iduri. Ango piñu liraiñak bai ei dauke euren zer-kontaua, urrundik ekarriak diralako entzutea danez. Mediterraneoko Corcegatikoak ei dira, Hamiltoni izenekoak, oso aukerakoak seguru be, an baizen lur murriz eta azala besterik ez diran lurretarako.

Legorraren muturretarik bat, Kurlutxu muiño luzangea, iñoiz ugartearen kide izana, gurbizaz beterik, ibaiaren bidegille azkenengotzat lez agiri zan.

Uritxu onek daukan izena euki ezpaleu, Arrizu edo Arrieta izango eukean izen irona ta berebizikoa, inguru osoan latsuna edo karatxa ugari baiño ugariago dago-ta.

Eguzkiaren azken agur-aldiko argi-izpien dirdaipean, izadiko gauzen kolore bereziak egoki ta alaga-

lan ikusi zeintekezan, bakoitzaren ezaungarriak zeatz azalduten ebezelako.

Axe zan bai ikusgaiaren bitxia! Begiasegarri, gogobetegarri. Benetan ere, ames antzeko egia.

Orra, iraisean, gaingiroki, andi-mandi esan gure elebarriño onen gertatoki edo jazolekuaren ertzak eta mugak.

Betiko Jaunak oparo ta erruki barik bildutako edergaidun kabi epel txairo ori, zerura-bide dogun bizitza labur ontan, egonleku onuratsu ta egite zindoen biltegi ta onbideen laba bero izan bekie angoei...

II

TXALUPETXEAN

Ogei lagunik etzegoan ardanegi eta txalupetxe artan, baiña beste ainbeste ta geiago bere, ba egozala esan zeintekean, an barruan sumaten zan berbots eta zurrumurruagaz.

Illuntzea zan, eta arratseko une ori izan bere, egoki ta artarakoena da, lan aldia utzi ondoren, eguneko gorabera, albista, izpar ta esamesak alkarri agertu ta adirazoteko, eta esanok geituaz eta aldatuaz lenengo antzik bage utzi ta gorputz barriez taiuturik adiskideei iruntsi-erazoteko.

Keia an barruan bere ba ebillen ibilli; ez osterasuteko kerik, tabako orriak erreaz zabaltzen ebena baiño. Oraingo suete edo sukaldeetan amaitu ziran zeatz edo erdi-zeatz -egoaize egunetan izan ezikleengo sutondoko garrak, txinpartak eta keiak. Gure eguneton urian, kaian naiz basetxeetan euretan bere, su-mai apain, zabal, estalduak jarri dituelako izan be, egur, ikatz, arrikatz edota tximistindarrez berotzekoak. Ez joan oraingo aldian tabernazulo txikienera ere,

sua txirtxor eta keia alde guztietan ikusteko asmoz.
Bai zera!

Mai baten inguruan nasai jesarrita, bost arrantzale jator egozan, gizon egiñak, garatuak, agiñak aspaldi bardindutakoak, bakoitzak bere aurrean leiar edo kristalezko edontzia ta lurrezko pitxar zuri bana eukezela. Ontziok utsik egozan, egarriak eskatu-alean utsi-tu zituelako, jakiña.

Bat zan, boston artean, nabarigarriago, bai gorpuzkeraz, bai arpegiaren ederrez eta baita izkera astirotsu eta esan jasekoa zalako ere. Gizon mardo, sendo, zabal, aize-eguzkiz betea. Txanton Baixa eritxan, eta izengoiti ori egoki ezarria zala autortu giñei, amaika itsasorate egiñiko itsaseme adoretzu artan edo arengan, edonork ere, baixaren edo atxaren sendotasuna antzeratuta ikusi oi eban-ta.

Zein ete zan bada, arrantzale sasokoen autua, euren arloazkoa izan ezik? Ta, Arrangorriren jarduna entzun ezkeru, susmo ori egia biurtu bear.

-Igaz bere, -ziñoan gizon ziztrin onek- ez genduak guk u, atun askorik artun, eta gero, neguan be, ez papardo ez besigurik, eta kolaierik be, ez askorik... Eta udabarrian be, zer ba? Zer madarikato erabili yok, ba, gure ontziak?... Dendako zorrak be, oindiño zuritu

barik daukaguzala gomuterazo yaustak gaur goizeon berton gure atsoak.

-Ba, guk u, -erantzun eutsan Santi Anpolaik-, eztoigu sardiñatan alako aukerarik erabili, baiña besigu kosterarik onena geuk egin genduan eta, tira... jo aurrera.

-Badaukat ba nik ba, aurtengo atunetearen alako-txua -esan eban astiro ta gozatsu, oi ebanez, Txanton-ek, alboko lagunei poz apurra iratzi nairik. Eta gizonok, ba dakizue zergaitik? Ba oraiñarte be, gure Jaungoiko aundiak (gure Goiko Manuel-ek esan eban arek, eta lotsa ta itzal andiz esan ere) urteko arrantzuketa guztiak ezer be bakoak emon eztauskuzalako. Orre-gaitik, aurtengo atunetea, arrantzu-ereti mamiña dala uste yuat.

-Dala ez, izango dala edo, esan nai izango dok -urten eutsan Lapabek, txapela apur bat jaso, eskua azpitik sartu eta buruan azka egiñaz.

Aituten dok, gizon, -erantzun eutsan Baixa ontziburu azkarrak, bapere keixau barik.

Gizonetarik batek jagiteko zirkin egin eban, eta orduan, euretariko batek bai esan be:

-Txuspiñ, nora ua onen goiz?

-Andrea yabik gurean erdi-makalik eta, berandu barik oeratu daiten, alegiñez arintxuago joateko agindu yaustak.

-Tirok ba, ondo zaindu egik eure biotzaren zatia -esanaz, agur egin eutsan Txuspiñ zintzoari sutondotik, txalupetxe artako etxekandre zabal eta maratzak, arako Kosepantoni Koloregorrik.

Ardandegi aretara joera euken askorentzat, ama lakoxea izan zan Kosepantoni enea, batez bere, gizon eta mutil gazteai, esakun zintzo ta jarraibide ona adiraziaz. Betiko egiak eta mundurako gauza egokiak, al eban edozein alditan esaera samurrez irakasten eutsezan-ta.

Alarguna zan berau aspaldi. Gazte zalarik galdu eban senarra, itsasoak noizean bein oi dituan asarrealdietako batean. Baiña bere bizimodua aurrera eroateko bildur bage gertuaz, alako jasa eukan izan be-ta, lortu be lortu eban seme-alabak aztea, ta bere etxeko ogipidea egokitasunez zuzendutea.

Seme bat eta alaba bi izan zituan ezkontza bizi-tzan, Seberi, Irene ta Madalen. Aitaren antzera, itsasorako joerea artu eban mutillak. Alabak, neskatilla beargin eta garbiak, amaren ondotxoan azirikoak, laguntasun bererizkoa egiten eutsen.

Nagusia, jostuna zan, ta ez edozelakoa gero. Ikus-tekoak izaten ziran aren eskuetatik urteniko jantziak. Arranegi aldean jostunik onena zalakoa zan entzutea, eta Atean bertan bere, beste bat kendu ezker, ez ei egoala besterik nor izentau.

Gaztena, Madalen, amaren arazo-laguntzaile bizkorra zan geienbat, aren ondorengotzakoa, eta mutillak ziñoenez, ibilteko modukoa zan, legorrez ez galtezkoa... Ez lotsorra ez nagia, baiña ez ostera lotsabakoa be; orixe ez, geldi or! Kai aldeko ta legorreko neskatilla jator askoren artean aizta biok eratsu, jaseko ta berebizikoak ziran, leenagoko emakumeen ereduzkoak, erriko alaba goragarriak.

Baiña entzun dagigun an barruan egozan beste gizonezkoak bere, ziñoena. Alboratxoago, iru gizon egozan, leortarrak eurak, besteak baiño zerbait apaiñoago jantzita egotea, alde orixe bakarrik, azaletik beintzat.

-Or zabiltz beti zure amesokaz, Bizkarrondo -ziardutson Iturriotz-ek- pelotalekuari teillatua ipini bear yakola ta ez yakola. Ez al dauko gura Udalak dirurik nundik batu?

-Eztakit daukonentz, baiña ain gaitza ete da ba, orma bi dagozan lekuan beste bi egitea eta gero ganetik estalkia ezartea?

-Baiña, zelako teillatua osterá, itsua ala? -geitu eutsan Egiluz zorrotzak- barruan ezer ez ikusteko?

-Ondo dakizu zuk, zelakoa esan nai dodan. Kristalezko aterpea, alakoxea, euria danean igor egon dedin; eguna danean, argi egon dedin; negua danean, iparraize bean, epel egon dedin: ta gabaz ere, gura danean, argi eder batzuk ipini eta egun argitan letxe, ikusi aal izan daigun.

-Nik i, emongo neuke ba diru-apur bat zorko lan onuragarri ori egitearren, eta ganera bapere irabaizirik barik utzi be. Ta entzun egidazue: futbolerako-edo zelaia be, noiz arraio ikusi bear ete dau gurea lako uri batek? Iñoiz, orain urte asko, bear ba da eun bat urte, zezenketa zaletasuna egoanean, egundoko torilla edo zezenplazea egin eben gutarrak; eta orain aldiko zaletasunari eutsi eziñik, toton egin ete dabe gure diru-toixa ta ziskuok?

-Badakit ondotxu, Egiluz laguntzarra, zu lango erri-maite asko ba lego, eta egon ba lira egon gizaldi onen azieran, Gernikatik onagiñoko trenbide asmoak be, bertanbeera geldituko etzirana, gelditu ziran lez.

Nork daki osteria, erri batentzat zer dan ondoen? Gizonen eritziak era ta mueta askotakoak izan oi dira, ta bakoitzak norbere errezoi, zio ta susterrak erakusten daki. Burdinbideok, erriak naastuagotu, oiturak nasaiagotu, izkerak bestelakotu eta nik dakit zenbat oker ekarri oi dituen batzuen aburuz. Toki baketsu ta ekandu onekoak, leku eder garbiak, ara-onako ibilibearrak eta industri-olaen keiak, ekandu ta zerualdeak lorrindu legiezela eta abar, eta abar, sarri askotan entzundako esakunak dira.

-Bai, alde batetik egia dirudi -geitu eban Bizkarrondok-. Baiña gure uri au, orain 200 urte dala -ikusiliburu zaarretan, bestela- Bilbo, ta Bermeo, ta Durango kendu ezkerre, Bizkaian laugarren erria, ospe aundiko ta entzutetsua izan zan au, gaur amargarrena edo Jaungoikoak daki zenbakarrena dalarik, ezin esan giñei orain or arrizko letrak ain arro esaten dauskue-na.

-Itxasoaz bakarrik gelditu gara -amaitu eban Bizkarrondok-. Eta eztoгу ori naikoa. Olaldeko tximini luzeak, beti ke barik, geroago ta arrakalatsuago ikusten dodazan bakoitzean, Loibeko lur zatia iñoiz itsas-motorren lantegia esan oi zana, ur zingiraz beterik... eta Otoio barreneko maasti zabal ziranak ezereztuta

ta azterrenik ere bage galdurik ikusten ditudan bakoitzean... mingostasun larri bat eltzen yat barrura.

Izan ere, gure aldion igartu, iraungi ta amaitu dira emen ziran maasti eder samarrak, zoritxarreko filoxera ori zala-ta; eta arrezkero arako «Itxasgaiña» izeneko txakolin «Gorria» eta «Zuria» ospatsuen gomutea besterik eztoqu.

Baiñan... gizonon arlo astunok alde batera utzita, erakus-maiaren inguruan egozan arrantzale gazteen artera beioa azalpena.

-Okotz-ek eztau olakorik sinistu be egingo -entzunarazi eban Urpion-ek- baiña Zastar-ek atzo be, itsasoak beteko moskorra eukan aldean, illuntze inguruan. A zuan moskorra, maria-ta erdikoa gitxienez! Onek mandaskea edo topaten yok, eta ardauzbetea topa be.

-Atzo be, zer zala-ta? -galde egin eban Xirido gazte begi zuri azarriak, irribarre egiñaz, baiña bat-batean alako betondo illuna jarriaz. Eztaukagu ezer esateko.

-Lengusuaren lenengo umea bateatutea izan yuagun-ta -autortu eban erdi lotsaz Zazter-ek- eta gero, badakizu ba, aitabitxi ta biok an beeko Saguzarreneko zulora joan gintzuazan, ta ordurako egarri be bai-ta,

ardauri «kirrua» atara egarria asko edo gitxi samurtu arte.

-Urrengoan bere, treetzarea eztozu falta izango zuk -iñotsan Zingulin ezpatea baizen zorrotza zan gazte zimelak. Orrela nai al dok ik Gonamotz-en alabaren bat zuritu? Ba-yagok obarik! Arenean etxoek ardaurik edaten jai-egunean baiño, ta ire etenbako ardausaiñaz, etxakiat.

Seberi totoluak sekulako barreak egin zituan.

Onetan, amaren laguntzaille zan Madalen neskatilla apaiña agertu zan kale-aldetik, eta mutillak euren barriketea etenaz, laster asi yakozan deiez, gazteen gogoa ardaua edan-ala, neskato alaiekin izketan ekittea dalako.

-Madaalen! Emen gagoz gu topeko farola amatauta, nork biztuko dauskun begira. Ta ori esanaz, ardaupitxarra utsik egoala adirazo nai eutsen.

-Txetxu bana mama gozo ekarten ba dauskuzu ekarri, bestelako mesedea guretzat.

-Orra ba, oneek mutillok eldu nazaneko, arnasa artzen be, eztauste utziko.

-Zatoz onaz, eder ori. Erdia!! Gaur be, soiñeko barriaren asiera ta adeluz al zagoz?

-Zeer? Busti dagigun orduan ainbat lenen -esan eban Zaztarrek.

-Soiñeko barriak? Bat edo batek laster egin bear-ko ditu, bai -izan zan Madalen-en erantzun zorrotza, Zingulin-eri begiratuaz.

-An, an Zingulin, eztabela esango-ta!...

Eta orra nundik jakin eben guztiak Zingulin-en ezkontzegunaren barri, an udazken alderantz-edo...

Eta barruan eben kantagureari atea edegirik, kanta-kantari asi ziran gazteak, arrantzaleak oi daben musika zaletasun biziz, alai, pozkor, isilsamar.

«Zorioneko jaketea, ta
zorioneko gonea,
zorionean ikasi neban
Kontseiupera bidea...».

Garaitiko agurak bere, bertanbera utzi eben euren autua ta gazteengana urreraturik -kanta gozoen ega-
rri-gose, euskaldun jator guziak lez-, leenengo entzu-
ten jarri ta geroago besteekin batean abestuten ekite-
ko gogotan egozan.

«Pasaten naizenian

zure atetatik,
negarrak urteten daust
begi bietatik.
Zergaitik, zergaitik,
zergaitik, zergaitik...?
Zergaitik negar egin?
Zeruan izarra dago
itsaso aldetik...».

Portuko gau isilean, urrumara bigun gozoen antze-
ra entzungarri zan kai-ganean itsasemeen eresi atse-
giña, an urrunago, etenbakoa dan itsasorroaren oi-
artzun samurra bai-litzan.

Kaia bakez egoan, ez gose ez ase, urrengo etorren
arrantzu-aldirako oi diran gertaketak egiñaz. Gizon,
andra ta ume itxaropenez beterik egozan, beti bezela,
euskal-arrantzaleen gogoari atxikiak eta lotuak.

Goian ere, gauaro ederra egoan. Zeru-sabaia iza-
rratu, lore-zuri-urdiñez josia zirudian edota pitxi dir-
daitsez ereiniko zelai illunkara.

III

EDER ETA GAZTE

Zeruko Giltzari dogunaren bezpera edo aintzintiko egunaren goiza zan, goiz berandua. Eguerdi alde zala esatezkeru, zuzenago ausaz.

Egundoko eguzki beroak joten zituan kaiganeko arriak, eta ondartzu kiskaldutik lurrinak lirlar igoten eban. Trumoburu zuriskak, odeitxu biribil eta luzanga kiriñauak agiri ziran ortzean.

Eguzkiak uraren gaiñean dizdiz egiñaz, begiei ikuspidea galerazoten eutsen. Egoazie antza, sargori usaiña.

Orduak aurrera ta, a zan beroaren larria, bapere aizeputzik bage.

Txalupetxeko ateondoan kalera begira egoan Madalen, eta onetan, Nere agertu zan, pendarra besapean ebalu, kaiganeko iturrira uretan.

-Egunon, Nere -otsegin eutsan pozez- ez aunat ikusi goizean azokan.

-Ez, Madalentxu, ama izan don nire ordez.

Eta pendarra txurruaren azpian polito ipinita, bero-aren igesi, arin joan zan bere adiskidearengana, itzalperantz gerizpe eske.

An asi ziran, emakumeak oi dabenez, txutxu ta putxu, izketaldi luzeren baten, betiko antzean, zeresan andi ta gorabeera astunak alkarri leen-baileen adirazi bearra izan bai-leben.

-Nortzuk ete dira an Likona-Torre parean datozen mutil biak -iñoan Nerek.

-Nortzuk? Aretariko batek ik baiño leenago jakin-go yon, errira nor etorri dan eta nor eztan.

-Tximista gorria! Norgaitik ete diraustan?

-Zeragaitik... Oraintxe bere, burua ondo orraztuta datorren Jontxu eneagaitik. Jon Bizkor, morroia makala! Eizarako txakur oberik ere...

-Orduan, arraiña izan ba-litz,... izurdea: arraintzua laster arin azalduko laieunkenan...

Baiña Madalen bera be, etzan, arranotan, eizeerretua bertanbeera galtzeko aiñakoa.

Ta mutil biak, Jontxu bata ta bestea Kerman, etxaurrera eldu ziranean, neskatillak, euren buruak ateondora zerbait agertuaz olesgin eutsen, egoan beroaz nora yoiazan galdegiñaz.

Tala-aldera yoiazala erantzun eutsen, iparreko mollearen asiera-inguruan dagoan arbolapera, antxen itsasaize apurrartean atsegin-izpi billatzera.

Iru ondartzetan -Izuntza-koan, Karrazpio txikian eta andian- lagunik asko agiri zan. Urabeera egoan eta ondartzak zabal zabal egiñik, ziran giñoan. Gizonetzko nai andrazko, umeak ere bai, geienak luze luze etziñik, azala baltzitu eta txukuldu arte, azala narru biurtu arte. Beste batzuek, putzezko pelota andiekaz jolasean; norbaitzuek, uraren ondoan arantz-onantz ibiltaldi barean, eta garaitikoak itsasoan, asko zutunik, belaunetararteko edo gerrirarteko edo besaperarteko uretan, edota igeri bigun eta errez azal-azalean edo dzangaka olatuen azpian sarturik eta baita urganean luze luze ere, aratean edo aratiñik zerura begira, soiña gogor gogor eta ol baten antzera luzatuaz.

Lagunik geien geienak erdi billozik edonoren aurrean. Gizonezkoak, tira ba! prakamotz eta galtza labur-samarrak izan arren... Baiñan, emakumeak ere, iztar, bizkar eta bular aldea ere arenbatean narrugorri erakutsiaz... Adan-en emaztearen soiñekoak zelakoak izan ete ziran jakitea egoki izango litzake, noski. Etzekian asko andretxo arek XX-garren menderako modak zeintzuk izan zeitekezan, bestelan ez eban, nonbait

ere, lotsa gorriz ikopean ostenduten arrapaladan ibili bearrik. Benetan uiolde edo dilubio-aurretikoa, oraingoen iritzi jakintsuz...!

Gure mutil biok ez eben, antza, sargoripean soiñekoak kentzeko gogorik eta ezta txalupetxean sartzeko astirik be, Madalen-ek orretarako bidea emon arren. Norabait joan bear-andia eben, usaz, eta aurrera ekin eutsen, gorago esan dogun tokirantz.

Kosepantoniren alaba gazteak irribarrea laster arin gorde eban ezpanetatik, eta aren arpegira begiratu ezker, aren barruan zerbaitek mingostasuna sortuazoten eutsala susmau zeitekean.

Eguzki-galdapetik iges egiteko gerizpe atsegiña eskeiñi arren, zer ete eben mutillok urrezko euritzan edo aize goripean oreiñak baizen bizkor bideari ekiteko?

-Egingo neuke, ta samea egin bere, -iñoan berekautan neskatilleak- antxe dagozala oindiño zugazpean leen joan diran Arantza ta Zuriñe. Bai, mutil azkar oneik, aen usaiñean doiaz, ez itsasoa ikustearren.

Eta egia izan zeitekean.

Antxe egozan bai, adiskidetxu biak, Zuriñe ta Arantza, eskuetan orratz luzeak erabiliaz, elastiku politen batzuk egiten ziarduela.

Emakumeok, alkarren adiskide aundi ziran. Biok apaiñak, zein baiño zein liraiñago, larrosea baizen ederragoko neskatillak, erriko atso zaarrak ain gozaro esan oi daben esakunez.

Arantza, baltzerana zan, begi illunduna, barrura dei-egiten dakien begi zoragarrien jaube; barruko gorabeera ta auzien barri, ostera, aztarrenik ere igarri eziñekoa.

Onen laguntxua bestetarikoa zan. Ule orizta, lastokara; begi argi, azal zurixka, irribera. Gari elduaren koloreko adats ugari ta labana zintzilik, lepatxokoa osoro estalduten eutsala. Begi urdin aetan zeru-zatiñoa ala itsaso barearen pitintxua ezarririk eukan. Aren irribarrearen gozoa!

Uriko mutil guztiak ondotxu ekien aldi edo belaunaldi artako lorarik usaintsuenak zeintzuk ziran, naiz-ta aberatsak ez izan neskatillok.

Aingeru pare amesgarri onen ibillera ta leku kutunen barri ondo bai ondoago ekien batzuen batzuek. Nun bizi ziran, zer esan bakoa. Txirlarri edo perla ederrren idoro-lekuaren barri, onein atzemoilleak bezela.

Goiko kalean bizi zan bata, Arantza musubeltzerana. Bestea, barriz Arranegiko zabalean, urre-koloredun Zuriñe, Txanton Baixa ta Iñese-ren alaba bakarra berau.

Eta aipaturiko mutil biak nortzuk genduzan? Bata, izentauriko Jontxu, Arantzaren nebea zan; ezizenez edo izengoitiz *Bizkor* esaten eutsen, au naiz ori egiteko, orra ala ara joateko beti gertu egon oi zalako. Zurgin edo arotza zan ogipidez, eta arean bere, era barrietako tresnaz ornidurik eukan bere lantegia.

Mutil azkarra, ezetariko alper-usain bakoa, egin bear zana zirt edo zart egiteko prest-egon oi zana. Edonoren aurrera joateko sakada andiren premiñarik izaten ez ebana, buruz zuur eta argia.

Itzemonezkero, itz ori zeatz beteten ekiana. «Apurtxu bat urtena ezpalitz, gitxi lako gazte erri-me» -Kosepantonik esan oi eban lez.

Soiñekoz apain jantzia ez izan arren, alako taiu jasekoa ta lerdena zanez, dotore agertzen zan edo-noiz, uleak ondo orraztuta, bizarra egunero mozturik, eta aterri ba egoan egon, burutsik, oraingo gazteen antzera.

Bidelaguntzat eroiana Kerman zan, aurtemein ezagutu genduan errimaite andi Bizkarrondo jaunaren

semea, mutil galanta, mendia lakoxea, ta bera beteko biotz ederrekoa.

Ikastuna genduan oso, gure Kerman au. Legegizon ikasketak amaitubarri eldu zan bere sorterrira aintziti-ko egunen batean. Beste asmo batzuk ere, ba erabil-tzan bere buruan; ikaspen barriai ekiteko asmoak, arean bere.

Eguzkiaren izpi gorien igesi yoazan mutillok, laster eldu ziran iparreko mollaren aurrera ta Talarantz apur bat egiñaz, an dagozan bost platanondo txaparren gerizpetan aurkitu zituen leen esandako neskatiak.

Une artantxe, eguerdiko amabien kanpai ots astu-nak, iru, iru eta iru, burrundara ta durunda sakona zabaldu eben inguru osoan. Emakumeak euren Ama garbiari otoi-agurra eskeiñi eutsen.

Enparantza edo plaza aldeko arbolape ederrean egozan arrantzale zaarrak eta legortar agure banakak ere, txapelak erantzi eta euren denpora guztiko arre-nak egin zituen, oi eben egokitasunez ta apaltasunez egin bere.

-Emendik urrun zenbiltzala-ta nengoan, Kerman, baiña ikusi zakustaz-eta, badakit zeure bazterrera zarena.

-Bai, emen gagoz barriro ere, Zuriñe -erantzun eutsan Kerman-ek- eta pozik egon be, norbere kabitik urbil ibiltzen diralako txoriak pozen. Atzotik nago ni emen...

-Bai, baiña gu, beste batzuen moduan, ezkara beti Eskolapera joaten, ta...

Eskolapea deritxan leku ori, zabalguneko edo plaza txiki bat dozu, uriko tokirik biziena ta ibilpidetsuena, erdi-erdia edo biotza bai-litzan. Lau bidezabalak bertan alkar zeartuten dabe, ta orregaitik erbestera doiana ala kanpotik datorrena -gizaki, abere edota izaki, legorrez beintzat, andixek igaro oi dalako.

Ondoren, neskatillak jesarrita egozan arrizko jesarleku luzean jesarri ziran mutillak ere, ta Karrazpio ondartzara begira egozan. Eguzkiak zeru-goitik txinpartak botaten ziarduan, geroago ta goriago, eta uretan barruan izan ezik, eguerdiko ordu artan, leku ohea egoan itzalpean baiño ere, etxebarruan, leio ta atea ondo itxita.

-Asko da zuek ondartzara ez joatea, gaur dagon eguraldiaz -esan eutsen Zuriñek mutillei.

-Kerman-ek eztau gogo andirik izan-ta... -jardetsi eutsan Jon-ek, bere lagunari keiñu egiñaz.

Eta autua aldaturik, auxe adirazi eutsan Zuriñe-ri:

-Nai dozue biar aureskurako izan?

Zuriñek ori entzutean Arantzari beitu eutsan, galdegiten bai-leutsan. Emakumeen begi-itaune batek zer esan nai dauan, ezta errez adirazotea. Sarri askotan, euren artean leenago itzegiñiko arazoren baten ziurpena izan oi da; beste askotan otoz-otoko jazokunen bat, uste-ustebako asmo edo eretiren bat.

-Arantzak esan dagiala.

Onek, ordea, ez eban murtik bere adirazo, barre algara bat egin baiño.

-Isilik dagoanak baietz diño -epaitu eban Kerman nasaiak, ezpain-artein agin zuri-zuriak agertuaz.

Eta ondoren bakoitza bere neskatilleaz egundoko berbaldi ta solasean, erdi isilka-misilka jardun eben bikoteak, eguerdiko beroaren andian, Tala inguruko arbolatxuen itzalpe gozoan.

* * *

Andik eta ordu batzuetara beranduago, Kosepantoineko txalupetxean ba-zan autua ta berbotsa baiño etzana.

Mutil gazte mordo ikusgarria egoan ango mai ondoetan eta itza ta pitza uiolka etorkien aetatik

kanpora. Poz irazkorra zan euren poza, ingurukoak ere ezitan jarten dituana.

Biaramonerako jai gertaketan ziarduen guztiak, eta bakoitzaren asmo, aburu, iritzi ta gogoia agertu bearrez, alkarren burutapenak topeka egiten ipinten zituen.

Nunbait bere, kaialde euskaldunetan oi dan egun alai ta piztu garria eraturtekotan ebiltzan gazte alaiak; eta jaiketa ospatsu zuzpergarriren bat burutu arte ez eben bakerik izango.

Arrats inguruko orduetan, arrantzale ta legortarren batzar anaikor arek, zantzu ta susmo oberik ezin eukean izan. Antxe egozan Xirido, Zingulin, Okotz, Urpion eta beste arrantzale gazterik asko; antxen Kerman eta Jon ere, irakurleak ezagutzen ez dituan beste mutil galant jaseko batzuen erdian.

Illuntzeko aureskuen antolapena, guztien aorako egin eben; danen gustoko izango zan. Zertzelada, zeetasun eta gorabeerak zuur ta egoki atondu ta lotu zituen.

Amesetz beteak izaten dakie beti gazteentzat ospakizun ta jaien aintzitiko egun luzeak eta une amaitu eziñak.

Barrenean isiotu ta aizatu daroaguzan lilura ta egingoak alako urre-dirdaiez, argi-izpiz ta likurt-usaiñez apaindu ta edergainkatu oi ditugulako.

Ai, gaztetango aro loratsua!

Egun bakoitza, urrengoaren ate atzipetzaille ta mailla gertagarria da, ta illuntze bakoitzean, ortziko loretxu zidarrezko ditugun izarñoak ames-egalkaden aize soiñu-isilduna el-erazten dabe gizonen belarrieta-ra.

Orra gure gazteriaren egoera egoneziña, aipatu barri dogun jai bezperako illunabarrean.

IV

ZERUETAKO GILTZARI

Ezta edozelakoa izaten kai-aldeetan euren zaindariari dagokion eguna.

Ta batez bere, baldin arrantzale jasankor ta bular-tsuak dirua zirin zirin ba-darabille esku-artean. Dirua, ainbeste neke gogorren saritzakoa! Amaikak, arrantzale gaisoek baiño errezago irabazi oi daben dirua...!

Portuko poza ta iskanbilla, ango zantzo ta uiuia, berbotsa ta kanta ariña, jana ta edana, barre zabal ta jantzagure zorangea. Gauzak berak dakarren ondorio jatorra.

Orrelakoxe laket aldiak zuzpertz ta aizatzen ditu kaieko lagunak, zar ta gazte, atso naiz agure, lirain zein lodi, ankarin ala oiñastun.

Goizean goizik, txistulariak lendabizi, musika-taldeak urrengo, soiñu pozgarriak entzun eragiñaz kalerik-kalerikakoetan, erri osoari alako pozantza ta jolas-giroa ezarten dautse, eta oetik zapartz egiteko edonor egoten da gertu.

Musika zortzikoa, San Pedro-ren zortziko zolia; labur samarra baiña oillar kantua baizen eragin eta

bizia dogu bere lenengo ereskaian; eta bigarren atalean, ostera, apalagoa, bigunagoa, ur arteko susmurraren antzeko.

Eta soiñu orregaz aldizka, aspaldi danik bertakotzat lez dauken «Tolosako zortzikoa», jatorrikoa baiño beste ainbeste luzeagoa, benetan atsegiña au ere.

Musikariok kalez-kalekoan «Kaigana» ingurura eltzean geldi-aldi egiten dakie, antxe, arrantzale-etxe aurrean, Zeruetako Giltzari gurenaren irudi aurrean soiñukera alai bat jotea norezekoa dabelako, oitura zaarrari dautsoelarik.

Ta ordukoxe, eguzkia jagibbarri baiño eztanekoxe, ikotika ta jauzika, irraka ta saltoka, barrez ta zantzoka dantzan egin bear izaten dabe urterotsu atan bere, emakume batzuek, eta kalean bertan gaiñera.

Ordu artako dantzariak neskatillak baiño ere andrak izaten dakie, andra sasoikoak, berrogetamarta urtetik gorakoak, ipurdi zabal, sabelastun, bular gizendunak... baiña oiñez bizkorrak, soiñez azkarrak, gorputzez zalak, gogoz alaiak, tximista gorria!

Gazte asko baizen ardatzagoak, neskatilla arpegi zuri askoren ondoan bestelakoak, madariena!! Makiñatxu bat bidar ikusi izan zan dantza alai orretako buru, arako Pillar Tinteria, defunta ederra!

Argiz ta loraz apaindurik egon oi da ordurako antxen orma barruan dagon irudia, ta egun ortan xurbil, kolorga ta geiso-antzez agiri eztedin euren Buru dabena, ta bai ostera eurak baizen gorribaltz eta osasun, ondo kolore gorritz ipinten dautse arpegia urteoro. Kendu alde batera beluritasun ta maskal antzak, ta odol-margoa ta arda kolorea agirian ipini...!

Zintzo gogoz, baiña zaintsu ta sendo gorputzez ere. Orixe bai!

Goizeko bederatzietan eliza nagusian meza bat izaten da aren altaran eta amarretan Nagusia, kanta ederrez ta itzaldi samurrez.

Eguerdi aurrean beste jaikunik ezer ez baldin bada arratsalderantz geituten dira egitadak, bata bestearen urrengo. Santuaren irudi astunagaz eleiz-ibillera luzea egiten dabe ta nasazarreko mutur bateraiño eldurik, oraingo kai zabalaren barruan, eta Deunak berak itsasoaren onespina egiteko aieru edo ziñua egingo bai-leuan, zanbulu andi bat eragiten dautse bere eroailleak, «kilinkada» ospatsua, emakumeen eztarrietatik oi ta karraixiak urtenezazoten dituan zanbulu galanta.

Oi diralako gertaerak jazo ziran egun aretan ere. Eliz-ibillera ondorean, erriko oitura zaarreko dantza

entzutetsuaren aldi ta garaia eldu zan. Une ortan daki kaieko seme-alaben odol bero baiña baketsuak irakiten asten, pozaren indarpe, erromeri-usaiñean, nekeen aringarri, oiñazeen aztugarri.

Nork ez daki «Kaixerrenka» deritxan jantza zaar onen barri?

Nork ez dau gure eguneton paregabeko irrada bakan ta aintziñatiko onen izena entzun?

Lekeitioko kaixerrenka zaarra! Bizkai osoan ezezik, Euskalerra guztian ere edonork daki oinketa au zelakoa dan, igaroko urteetan kaixa idor itzalgarri au, beste iñun eztakien dantza bedegar au, ara ta ona, batekotik bestekora erabili dabelako.

Noiztikakoa ete dogu errekena ori? Batek ba daki. Eztaigun aztu, ostera, arrantzaleen kofradia -anadia-XIV-garren mendetikoa doguna, ta orduan ere baekien jantza orren barri, paper zaarretatik jakin leitenez.

Ez zan makala izan Kaixaganeko ori ikusteko bildu zan lagun pilloa.

Ango lagunaren laguna! Kofradia inguruko kaleak ez eben ibilpiderik iñorentzat; Kaigana jentez ganezka agiri zan, josita, jurjiduta: gizonezko ta andrazko, bata besteari bultzaka ta sakadaka, ta umeak ostikopean zapaldu bearrez...

Txistu-tuntuna aurretik ebela atara eben kutxa jatorra lau gizon gaztek. Bear zanetan, batez ere dantzaldietan, beste lagun bik edo laurek lagunduten eutsen kaixea euren sorbaldetan jaso edo eusten.

Kaixaganean zutunik, grezitar jainkoaizun baten irudi biziaren antzera, lerden, baltzeran, arro, zal agertu zan dantzaria, Arraintza-etxe-tzarretik urteieran.

Oiñetakorik bage, kaltzerdiño zuriez; kaltzak eta alkondarea ere, edurra bezin zuri; jakea, baltza oso, ta orobat kapela tunturra. Eskuman banderatu gorrilluna, urrezko giltzak zearka iruditurik. Eskerreko eskuan kapela edo ginbailla artu oi dau, jantzaldian burutsik jardun bear daualako.

Lenengo dantzaketea, oiturari egokionez, Zeruko zaindariaren aurrean bertan egin eban. Txistulariak «Zer diñona»... zortziko ezaguna asi ta laster, jantzari gazteak lau aldeetara urreagorik urrengo, makurtuerak eta erreberentziak egin zituan gerria bigun eta malguki biurtuaz, eta buruaz ukur egiñaz.

Jarraian, beingoan asi eban bere arloa. Iru atal dituen dantzaketea: zortziko, orripeko ta arin-ariña, 5/8, 3/4 eta 2/4 musika-neurriz, urrenik urren.

Arek bai ebala oiñetan bizkortasuna! Aren bea-
tzen, ta orpoen, ta orkatillen, ta bernen ta iztarren
arintasuna, kaixazaarraren ganeko olari noizean bein
berarizko dranga-dranga otsak ateraziaz.

Ain leku estu medarrean eta beti ere lurrera jaus-
teko, beeko arrigogorren ganera erortzeko arriskoaz;
baiñan zelako anka-joko, oin-muturretako ta beatz-
puntakoak egin, gero!...

Batez ere, arin-ariñari ekiten eutsanean, ikusleen
zantzo, uiuiu ta irrintziak kaleetan durundi zorrotz,
luze, alai ta sarkorraz zabaldu ondorean, urrunago ere
iges egiten eben.

Ekanduaren esanera, urrengo beste saiaketa bi
egin zituan, leku banatan, lenengoaren antzera egin
ere; urteko diruzain ardurea uzten dauanaren eta
artzen dauanaren etxe-aurreetan.

Dantzariaren azkartasuna ainbatean zantzolarien
jasa ere, gomutagarri yaku, andra ta neskatillen ezta-
rri zoli ta bular indartsuen irrintzietara, ba, ikusle-
entzule guztiak pozez eztitan jarri oi dira-ta.

Andik gerotxoago, gazteen joera plazara izaten
da, aurrekuak aurreku egiteko sasoia laster eltzen
dalako. Gazteon ibillera ta jolasok ikusteko gurari

andiz egoten da mundu guztia, Zumardian eta kai-
inguruan.

Illuntze artan bere, orrelantxe zan, urrengo orrie-
tan ikusi daikegunez.

V

ARRANTZALEEN AURRESKUA

Une ontan ondo ta egoki izango da «Azkarrea» baten gomuta, oroipena egitea. «Azkarrea» zaarra! A zan dantzaria, dantzaririk iñor izan ba da! Erritar oinkalari ospatsu au beste emakumetxu baten izenagaz batean jarri bearko: arako Luisatxu Kaiganeko. Amai-ka bidar egin eban Doniane goizez Emakumeen aureskua deritzana, bertoko irrada jatorra au ere, bere oinketa ta musika bereziaz. Dantza ortan andrazkoak jarduten dabe soil-soillik lenengo, eta geroago gizonezkoak eroaten ditue sokarako.

Gona gorri, amantal baltz, goruntz zuri, buruko zapi txistandunak belarriak tente eta zut, eta sorbalde-
detatik zinzilik bizkar eta besoak estaldurik Manilako eun meieak, mantoi koloretsu ta loradunak. Erriko alaba diran emakume txairo ta liraiñak, edertasunezko jaikun ikusgarria opa oi dauskue erriko jantza bikain, bakan ta berezi orretan.

Zeruko Ate-jagolearen eguneko kaixerrenkea!...
Doniane goizeko Emakumeen aureskoa!!!

Aurretikoengandikoak dituzuen eresoinqueta zoragarriok, mundu zabal onen erdian: ez egizuez aaztu, ez utzi, ez baztertu. Errikosemeen aalegiñak arlo ortan ere, arduratsuak eta onuratsuak beitez. Urtero ikusi daitezela uriko kaleetan, izakera berarizkoaren agerkaietariko lez. Iraun begie mendeen ondarretaraiño!

* * *

Ikusmeneko zan, barriro bere, Uriko-etxe aurreko plaza nagusian batu zan lagunaren laguna. Txistulariak aurretik, eta atzetik egundoko mutil saila etorren auresku erreskadan, abarketa zuriak, praka ta alkon-dara garbiak, ta onen idunak askatuta, paparrak zabalik zituela.

Alakoren batean, bere makillatxua edo aginpidetzarte gora jasota, Perkain errizaiña asi zan erdian leku-egiten, dantzariak euren ekitaldirako naikoa toki izan eta ikusleak ere, egokiago ta aiseago ikusi aal izan egien.

-Atzera! Zoiaze atzera, atzerago! -didar egiten eban, lagunei besoaz saka ta saka egiñaz.

-Or datoz etorri gure mutillak -esan eban Egiluz zarrak.

-Nor da, baiña, atzesku datorren zimel ori? -galde-tu eban jakingura betidaneko zeskazaar batek.

-Oriiii? Orixe dozu ba, Zingulin esaten dautsena, Ezpaintxuren ordezkoa izaten dana, bestearen utsa izan ezker.

-Izan bere, bai, bera da-ta! Argalago begitandu yat-eta.

-Argalago? -zirikaz aitatu eban albotxutik beste atso sorgin batek. Maitetasunak argaldu izango eban. Laster loditu be egingo da, aska ona topau dau-ta... Ez be! Besomamiñenean...

-Erdia!! Ikusten dozu zein bizkor asi dan Peru Ezpain aureskugiñen? Kaixaganean eginbarri dituan jantzaketan erakutsiriko irradoak gorabeera, bapere nekatu danik ere ez dirudi berorrek. Ara gero, aren artaziak eta gerri-dardakadak!...

-Mutilla makala!

-Beste orreik, neskarik aurkitu eziñik edo dirudie...

-Noren billa ete dabiltz ba? Gaur itsastarren eguna da-ta, neskatillak ere, arranegitarrak nai litzakez.

An egoan aintziña frontoi zaarra ei zan inguruan alkarrengana bildurik, neskatilla aldra zoragarria. Ta

zelan jantzita, zelan apainduta, ta zelan orraztuta egon bere.

Gizonen beratasun ta galpide, argalkeri ta oztopo, Egileak orrelantxe eginda, -nork eztaki?- emakumeak oi dira.

Gudian lan gogorretan; neke latzetan, ekaitz-artean, ez bearretan, beti... gizona, sendo bai sendo agertu izaten da, ta edozein okerraldi ta zailtasuneri arpegi-emon ta bularra erakusteko adore, kemen eta indarra izan oi dau.

Baiñan, emakumearen aurrean...

Eta an egoan, leen esan dogunez, neskatilla sail ikusgarria, zelaietako lorak eurak bere, bekaitzez ta ondamuz ikusi eukien gizalaba talde mardoa. Zein baiño zein txairoago, bata baiño bestea dotoreago, nor baiño nor txanbeliñago.

Emakumea irudia da, irudi bizia ta biziduna.

Soiñaren izate guztiak edertzen, apaintzen eta nabarmentzen dau izan, buruausterik gogorrena, gazte ta gei dan artean batez ere, baiña baita gero-txoago ere, ta urte luzeetan gaiñera.

Gudariaren antzera, emakumea beti dago gertu, beti ernai bere buru-eder aldezko burrukarako.

Gorputz osoa, or or, erakusgarri, urtenago, agiriago eskeiñi oi dautse gizonen ikusmenai. Gorpuzkai batzuk batere estaldu bage, beste alderdi batzuk eun edo tela meez gaiñaldetik gorde arren, irudi-irudi, zorrotz, luze ala borobil, agerreraoaz. Gizasemeen irrirts eta griñen erasogarri ta piztutzailletzat atondu oi ditue andrazkoak, beti bai beti, euren jantziak.

Izadiak oparo emon dautsezan edergailluak, gorputzean dituen jas ta graziak, taiu ta tankerak, ondo-txu dakiez egokiagotuten oraingo emakumeak. Buru ondo orraztuak, soiñeko politak, gerri estuak, bular arrotu-anpatuak, berna liraiñak; arpegi, begi, ezpain, ortzuri, beso, lepondo, esku, beatz eta atzazalak arteraiñoko guztiak. Norberak erakusgarri berezirik baldin ba dau, eztau emakumeak aintzakotzat artu barik utziko, eta orregaitik agertu eta ikusi-eragin begiak dituanari, lo egon ezik beintzat.

Aurrekuaren emakumea mutil gazte bik erdian atara eben; Zingulin-en ezkongai maitagarria, Mariñe Besolodiñekoa. Atso tximur arek legezko zana esan eban lez, arranegitarra zan, berta-bertakoa izan bere, Berdara kalekoa. Iñon dan aureskugintzarik azkarrena izan zan uraxe. Atzeskua ere, aren pare izan zan. Gure Zingulin-ek egoki baiño egokiago ekin eutsan.

Oneri Irene eroan eutsen laguntzat, Kosepantoniren alaba zaarrena.

Bai ikusgarri izan zala esku bien oillar-auskea ere. Neskatiak erreskadan atara zituen baizen laster, soñua batbatean eten, eta bigarren aureskua asi eben gero, azkenengo dantza-jotaldiak guztiak batean egiteko.

Bigarren auresku, Xirido mutil lerdena baizen atsegingarria zan. Jon Bizkor, ostera, atzesku. Ikusleen pozkarioak ezaban neurrik izan eta orregaitik barrero bere txaloka asi ziran. Eta lenengo dantzariak zal eta eragiñak izan baldin ba ziran, besteok etziran, orixe ez, batere motelagoak. Etzekien makalean dantzaz mutillok ere.

Ordurarteko gelditu zan sail garaitikotik Arantza ta Zuriñe atera zituenean, bazterretako agure guztiak bere, erdi-erdira begitu ta begitu ziarduen. Alako lirio zoragarririk! Bata baltzerena; urrezko ulematasadun, bestea.

Soiñekoak edurra iduri, gerriko gorrimiñez, papparean kabeliña mardulak zituelarik, lilien aizpatxu zirudiela. Nork begiratu ez orduan, alako ikuskairik! Baita ezkonduak eurak ere...! Lekutan!

-Xirido, ori dok-eta!... -didar egiten eutsen pozkiro aldrako lagunak.

-Jontxu, ortxe aiz ba! -entzuten zan txaloen durundi ta zaparrada artean. Alagalako lagunak batu ere-ta, sekulako aureskua izan zan.

Auresku bien artean, ikusgarrizko uztai zabala egin eben, eta plazea betean ekin eutsen tanbolin-soi-ñuaz. Azkenez, turrun-turrunka edo biribilketea egi-ñaz, txistua -etorreran lez- aurretik ebela, Uribarren kalean zear aldegin eben, begirale guztien biotzak eurekin eroiezalarik.

Baiñan irugarren aureskua ere, berealakoan antolatu eben, naita barregarria izan.

Nortzuk? eta... Karel, eta Mordoillo, buruzagi ganorabakoak. Ta neskatillak aukeratzeko, Zaztar eta Gorosti. Guztiok ordurako edariz beiñepein, ondotxu baru-ausiak.

Ikusleen barre-algarak, Arropaiñetik entzun zituen!

Errian beste bi autetsi bear izan ba lira bere, ezin zeitekezan egokiagorik aurkitu buruzagion neskalaguntzat, atera zituenak baiño: Mikela Begi eta Timuti Belarri.

Begi eta Belarri, alagalako bi! Nork ezituan ezagutzen, arranetan! Kaleko arriak eurak baiño ere, aize-eguzki-iretargitan egote geiago egiten ekien mutxurdiña ospatsuak!...

Gorua ta gorutxapela; bata Zu ta bestea Ni; baleuko ta balitz...

Orra urteak joan, urteak etorri, ezarri izan eutsezan izentxu batzuk. Umegiñoakoak ere, ezagutzen zituen edonun eta edonoiz ara ta ona ebiltzan orbel biok.

Etenak egin zituen barreka ikusleak, ain ganorabako talde aren zirriparra ta joan-etorriak ikusita.

Baiñan, onein gaitz-urritasun ta ganorabakotasunari jaramon egiteke, goiazan, irakurle, leen ikusitako gazte ederren artera.

VI MAITEMIÑEZ

Oi danez, gure neska-mutil sail ederra, dantzake-ta ostean, gozotegira joan zan; egindako lanaren ordaingarriztat eta emakumeai zor yaken begirame-nezko opariski lez, edari bigunak eta janari gozozkoak eskeñiaz.

Opiltxuneko dendara sartu ziran, eta mai askotan banandurik, barriketa alai eta esangarrietan ekin eutsen. Baita kanta samur asko ere, abestu ta oiuztau zituen, euren artean ain atsegiña dan olerkari erriki-dearena, eta oraingo gazteak jakin ere eztakiena, zorigaitzez:

«Aro ona dago, kairantz goazan,
kanpoan dabil iparra,
gaurkoa da bai itsasaldia,
eztago taiua txarra.

Otzaratxu bat, otzaratxu bi,
arraiña dator portura beti,
besigu, lebatz, sardiña ta atun,
eta beste asko ganeti.

Palu, erremu, bela ta kordel,
mazia ta ura bere bai,
sartu daiguzan txalupan laster
itxaron barik gizonai.
Otzaratxu bat...

Arrantzaleak barua ausita
kanpora doaz zintzorik,
betoz guztiak osasunagaz
eta iñor bere ez gaisorik.
Otzaratxu bat...

Errira datoz iparraldetik
belak betean ontziak,
ondo dirudi egun argitan
belan dabillen ontziak.
Otzaratxu bat...

Berrogei arratz besigu dakaz
txalupa andiak egiñak,
ogetamar bat txikerrak eta
larogei lebatz potiñak.
Otzaratxu bat...

Erbaixeruak or goian dagoz
arraiña iminten narretan;
garbitu arin, lagundu daigun
asto ta mando zametan.
Otzaratxu bat...

Bitartean, astiak txiri-txara iges egin eban, atsegi-
ñez dagozenai oi dautsenez; eta eguzkia Otoioaren
atzean ostendu eta itsasoan murgildu zala, aspaldi
zan. Aren orde, gau estalki baltzezkoa asi zan uriko
kaleak beteten, eta etxeetako argi-izpiñoak keiñuka-
dak egiten.

Jan-edana amaituta, gozoko sorgin-apariari azke-
na emonda, guztiak alkarri agur egiñaz kalera ziran,
eta bakoitza bere lekuetarantz abiau neska-lagun-
tzen, arean bere, aurrekuari dagokionez, mutil bakoit-
zak gonadun berea ebalako.

Arteetan, plazako soinuketea ere burutu zan, eta
lagunak lagun kaleak betean yioazan euren etxeeta-
rantz, batzuk goialderantz, beerantz enparaukoak, eta
abar.

Bidezko zanez, Zingulin-ek laster beregandu eban
Mariñe Besolodi, bere *saieski* kutuna, eta an yioazan

Berdara kalean gora. Pozik yoian Xirdo bere, Arantza beltzerana alboko ebalá.

Izarrak dirdizka ziarduen ozkarbi zabalean, gogoari ziri egiten dautsan isillezko aotsez, biotzari indar eragiten dautsan izbageko aginduz. Iparraize eme batek surrumurru egian zumardiko zugatz-ostoetan.

Lagun bi yoiazan nasan zear, eta erdi-illuntasun artan, ezin zeitekean nortzuk ziran ezagutu.

Arranegiko zabalaren barrenera eldu ziranean, kantoian gora egin eben, eta gero, eskumaldera. Zaldundegi-etxearen aurrez aurre gelditu ziran, iturriaren ondoan. Ango argi its, motel eta zurbillak indar andirik ez eukan-ta, ez zan errez arpegiak ikustea. Ordurako zeatz illundu eban.

Autu luzeren batean ziarduen, antza.

-... eta oraintxe baiño ereti oberik...

-Esangura dozun ori, esan ziñeist -jardetsi eutsan emakumeak.

-Bada, zera... asarre-bide ezpalitz...

-Ez, gauza txarra ez baldin ba-da.

-Gauza txarrik zelan esan neizu nik zuri... maite zaitudala esango ba neutzu?

-Ori da guzti ori?

-Guztia da, ba? Ala, nire esan au uste al dozu egoki-eza dala?

-Ez olakorik, baiña uste-uste bagako zera azaldu daustazu-ta...

Emakumeak, orra ba! onelako gertaeretan beti jokutzen dabe era bardiñez. Gizonezkoaren maitetasun-agerkundera, usterik bako azalpena izan oi da eurentzat, eta arritu ta konkortu antzean lotzen dira, euren inguruan -argiarenean inguma ta tximirritak bezela- jira ta bira egoak erre bearrean, gizonezkoren bat aspaldi ikusi ta ikusita gero, noiz entzungo dagozana entzuten dabenean.

-Bada, leen ezpazekian ere orain dakizun-ezkero, zer diñostazun entzun nai neuke.

-Zer esan? Zer esatea nai dozu ba? Erabatera eta itsumustuan erantzunik ezin emon neizuna, jakin bear zenduke.

-Orrezkero, belu eldu nazanentz adiraziko?

-Niri esana, beste zenbat geiagori ere ez ete dautsazu esan?

-Baiña ez bene-benetan, zuri orain azaldu dautzudan lez.

-Tira ba, orrelan izan dedilla... baiña, noian etxera berandu dalako, kaleak guztiak ere utsik dagoz-ta.

-Orduan biar gabaz.

-Biarko barri Jaungoikoak daki. Gabon, eta ondo lo egin! -ots baten esanaz, arin-aringa joan zan neskati-ilea euren atetarantz. Ertzedegian egoan atea, apurtxu bat zabaldu eban eta an sartu zan beingo baten.

Mutillak Arranegi-kalean zear gorantz egin eban, eta kalertzeko argipetik joakeran, burutsik yoian gazte bat ezagutu genduan.

Jontxu zan.

Kaleetan ez ebillen ez, lagun andirik. Baiña andik geroetara bere, gabontz, mozolo ta saguzar banakaren batzuk ba ebiltzan ibili; egorik bageak, jakiña ba.

Urrun-samarretik etorren berbaotsa, itz zaparra-dea, gero ta urreago, gero ta ozenago, eta noizean beingo barren algara gangarrak, Ezpeleta kalean atso bateri leiora urten eragin eutsen eta itzaldi pipertsu au eraso:

-Zer dakarre eurok, kankailluok alakuok! Nortzuk, eta betikoak! Itsasoko urak guztiak ez aal yakez noiz edo noiz arda biurtuko, alakoren baten naia edanaz asetu eta ito daitezcan. Bestelako bakea izango genduke auzuotan. Lotsagalduko, mozkor, ordi, barrua zara-giak berak baiño bere baltzago daukazuenok! Lotsatu be, etzarie egiten-ta, lotsatu be! Zantarreriarri emonda

zearo, partilla usaiñik ba-da! Lanbasok alakuok!
Eztautzue beingoan diruak sakelik erreko! Zoiaze
ondarrera, edo Tala-ra, edo kabuko tanborrera!...

Itzaldi luze, zorrotz eta garratzori arnasa baten
esanda gero, draska! ertsi eban leio-atetxua andra
zimelak.

Baetozan -atsoaren esanak gorabeera-, baetozan
oillo-oilloka, alkarren jarraian, alkondarak kanpoan
zituela, batak besteari oratuta erreskadan, banan
banan, iru morrosko, aize ta eguzkiz baltzituriko arpe-
gi ta kokotondo mardodunak, Ezpeleta kalean zear,
isil-samar abestuz:

«Jarrai, jarrai, jarrai,
geure aldra ederrari,
etxaramon egin
atsoen esanari...»

Euren Zaindariaren aurrera, San Pedropera eldu
ziranean, euretariko batek -Mordoillo, Karel eta Goros-
ti ziran iru «erregeok»-, agindu eutsen beste bie:

-Txo, ementxe egin bear yeutsaguk gure patro
nagusari agurra. Ortxe yagok egon, geuri begira egon
bere, geu lez arrantzale utsa izanda, zeruetako kapo-

ral egin zana. Gora geu, ta geutarrak! Aixaixorri!
Ardor- motxorruak kaiganean! Goiazan Maria Txatxa-
rrenera, erriko bandan!...

Doi-doi lortu eben ardandegi artan sartzea, atea
ertsiteko orduantxe egozan-ta. Baiña andik laster
atara zituen, eta Arranegiko zabalerantz egin eben.

Karel-ek ez ekian nun ebillen bere, ez legorreat
oiñez, ala ontzibarruan ala ur-azalean uin-artean.

-Nun bizi aiz, Karel? Ementxe, eztok?

-Asko yakiat nik ba! -erantzun eban Karel-ek,
arrauzi andi bat egiñaz. Ta orren urrengo barre-karkai-
xa zoroa.

-A zelako zirri mamiña egin dautsadan Timutixu-
ri!...

-Isilik egon adi, zantar iperdi, tentelduta ago-ta!

-Zaldunkalean gaiagozak, eta doiala kantabarre-
nean gora etxeraiño bera bakarrik -esan eutsan biga-
rrenak irugarrenari, guztiak alkarrengandik aldenduaz
eta banatuaz.

Egunak txirrist egin ebaneko, elizarantz yoiazan
andratxu goiztarrak an idoro eben lurrean luze, zan
giñoan, Karel gurea, barruna eban zasztarraren besoe-
tan lo.

Izan bere, ardautzan kareleraiño sartu zan-ta...

VII

TREOTZAREA?

San Pedro Txiki egunak ere ba-dau alako jator-usain eta kera berezia arraintzale urietan.

Uraren ertzerago joaten dira erri-jaietako egitadak. Itsasondorago, soiñu ta dantzaketak. Illunabarrean Tala-n, uiñen eragozpen diran atxen ganeko orma sendoen ondoan, izan ziran egundoko erromerijaiak.

Egun orretako goizean, Txalupetxe aurrean, sasi-eskola egiteko asmoz nunbait, olgetan eta jolasetan ebiltzan mutil koskor batzuek. Amar urte inguruko mutikoak, bata bestea baiño okerragoak. Txanbiurrezko gorputz-arimak zituenak, Kosepantoniren esakeraz.

Bata, onen lobeia, Mariñe saregiñaren semea, Mikolas Aken zeritxana. Onen lagunak, Zozpal eta Ezten, anaiak. Laugarrena Kiri zan, besteok baiño apalagoa, bildurtiago edo makalago zalako edo... Okerre-riaren baten ondoren iñork jarraituten eutsenetan, azkenengo oneri geinetan oratuten eutsen, eta bero-

nek galtzen zituala-ta, beti egozan asmotan euren sailletik kanpora alderagiteko.

Buru, esku ta oiñak okerreri ta biurrikerietarako lez, miña bere, berbetarako bizkor ta artazia eben morroiak edo mutikuok.

Aken-ek Ezten-eri eskuetan erabillen lokarri edo sokazati bat kendu gura izan eutsala ta lortu ez ebanean, matarlako andi bat emon eta negarrez utzi eban Zozpal-en anaia gaztea.

-Al-itxi! -didarregin eutsan Ezten-ek. Eioke ori amari nai bok! Euen ama!...

-Tirixillik! -Aken-ek erantzuna, beste belarrondoko bat emonaz, gaiñera.

-Euri itxi sokea! Guzurra diñok ik!

-Koipe gorriak atarauko yautzudazak!

-Mutil txikiak joten! Piskala! Joike ia Zozpal!

-Isilik egoteko! Bestela...

-Eugaitik! Txikiñagoak joten beti...!

Egundoko matxiñadaren bat sortuko ete zan mutilen artean, esan zeitekean. Baiña, bai zera! Andik ordulaurenera baiño leen, guztiak baketsu ta adiskideta egozan, asarre irauteko indarririk ez oiturarik ez ebelako. Amaika onelako burruka, auskaka ta ase-

rrealdi izaten ditue urietako mutil koskorrak euren artean.

Alango batean, lurrean jesarrita egozan tokitik bat-batean zutundu, ta tximistek baiño ariñago aldegin eben errirantz.

Asmoren bat bururatu yaken, antza, eta zirt-zart, asmau ta egin. Moillanzear, Gamarran zear (eskolarantz ez, zer gertauko bere), Eskolapera eldu ziran eta Ate-rantz jarraitu.

Ateko erreka edo garbiketa-aterpe aurrera elduxe ziranean, Artolabaneko zerkan barruna joan zan Mikolas Aken, buruzagi ernea, besteak, beste irurak an geldi egiñaz. Bereala burutzakoak dei-egin eutsan Zozpal-eri, lapur-txistua joaz.

Eta andik lasterrera agertu ziran mutiko biak, samatik lotuta asto bana ekarrela, bakoitzak. Astotzarak ez egozan utsik, orraitino, baiña euren asmoa etzan ezer ostutea.

Zumatzetako zerkara eroan eta an, beinbeinekoz, otzarak utsitu eta gauzak polito polito utzi nai zituezan beian, lurrean. Dana dala, ariñak arin ebiltzalako edo, zoritxarren baten boteillak ausi yakezan, eta batetik kaiña-edaria eta bestetik orio ederra, beian zabaldu ziran lurra busti ta zikinduaz.

Ezbear ori, ostera, ez eben mutillak aintzakotzak be, artu. Aen burubidea besterik zan, astoen *estropadak* egitea, ain zuzen.

Eta astotzarak zearo utsitutakoan, Kiri-k eta Ezten-ek asto bakoitzari musturretik oratu, eta Aken ta Zozpal zaldun edo astodun biurtu ziran, abereganean arro ta gertu egozalarik asierako aginduaren zain.

-Bat! bi! Iru...! Lau! -esanda, norleenka estuari ekin eutsen, sokamuturreko orapilloaz astoak atzealdean joaz. Zumatzetan aurrera yoizan asto biak arrapaladan, ez kontentuz ordea, beingoan jauzika ta iperturika asi yakezan-ta. Begira egozan lekuan, Ezten-ek eta Kiri-k naia barreak egiten zituen, besteen estutasunak ikusita.

Astoen dardakada, iñarroste ta zalapartak andiago, eta ikusleen barre algarak areago. Axe bai duako zirkua!...

Baiña onetan, Bolunburuko andrea ta Armiñakoa, sekulako didar ta zaratak egiñaz etozan biak bietara astoen galde, mutikoren batzuk izan ete ziranekoa alkarri siñestaraziaz.

Egia zan, izan ere.

Ez ditue ba, ikusten, euren kankarru, esnepoto, kaiku ta abarrak lurrean uzki zgora, eta edariak zirin-

zirin zabaldua bearen ganean, eta aruntzatxuago mutil ziztrin bi, lurrean ia agiri eziranak, egundoko barre-algaraz, eta astoak an urrunago iperturtika ta arrantzaka asi gurarik...

An izan zan izatekoa!

Mutikoak igesari emon eutsen aitearen egin orduko, eta astoak bertan beera utzita, tximistea baiño ariñoago ostendu ziran gure «txanbiurrok» Arbietxeruntz edo.

Baiña ez. Eskumarantz egiñaz, Aldaztorren gora jo eben, eta Goraburutik beeko erreka urtenaz, pelotatokian egozan pare bat minutu baiño leen. Arein barreak, arnasestua zerbait baretu ebenean!...

Jolasean ziarduen beste mutiko batzuk, euren kirolketea utzi, eta mutiko eldubarrion ondora ta albo-ra ziran, egiñiko okerreria ta «abilkeriak» jakin nairik.

Asto korrikalarien ingurura agertu zan noizbait ere, Perkain errizaiña, eta baserriko emakumeen azalpenak entzun ostean, lau mutillen aztarrena laster artuko ebalta eta eurek merezi ebena artuko ebela siñisterazo gura eutsen asarratutako andra bie.

Perkain-ek zaarra zalako, ez azkarra zalako, susmoa artu eban, nortzuk izango ete ziran, batez be, lau mutiko izan zirala entzutean.

Gerogarrenean, txalupetxeko atean agertu zan ertzain au, Kosepantoniri lobearen eta laguntxuen galdea egiñik, Armiñako ta Bolunburuko *asto-jagolak* eurek izan leitekezala adirazo gurarik.

-Eztot uste gureak izango ziranik, oindiño ointxe berton, ementxe ibili dira-ta -zirautsan etxekandreak. Eta aek, ganera, eskolara joan izango ziran.

-Eztakit ba, lau izan dira-ta, eta euren erreztua artu eztodanik ez neuke esango. Atzo be, nortzuk izan ete ziran alkateareneko ortuan kerixa lapurretan egin eben lau mutikoak?

-Aingeru jagolea! Baiña, baiña... eurak izango ete dira ba? Orrek egingo eztaben okerreriarik egon be eztago-ta.

-Ez ditue makalak esan baserritarrak, emengo mutiko kakanarru lotsabagakaitik.

-Tira, Perkain, baretu zaite, arteak artu eziñik egon barik. Eutsi txetxu bat ardauri zuri, ikarea kentzeko, gaur Sanpedro txiki be ba da-ta.

An barruan egozan gizonezkoak bere, ertzain zaararak jazorikoaren zertzeladak esan-ala, barreak barre egin zituen, gozaro egin bere.

Perkain-ek ardandegitik kalera urten orduko, iparreko moillan igeri ebiltzan gure lau kurumiñoak, biloiz

bilozik, narrugorritan ibil ere. Lenengo zapaletik zapalera, arrizko mailletan; gero zapart-egiñaz nasa-ganetik uretara, zutunik, oiñak beerantz zituela ta ezkerreko eskuaz surtzilloak itxiaz. Urrengo, dzangaka ekin eutsen, buruz aurrera. Geroago luzean, au da, urazpitik, arnasa luzea eutsiaz. Baita aratean be egon ziran luze-luze gora begira, ur azalean anpor edo ol baten moduan. Eta azkenez, moillatik moillara egin bear ebela erabagi eben, batez be, Perkain ardandegitik urteten ikusi ebenean zeozer susmau ebelako, ta, gaiñera ur-jantzi barik ebiltzalako, zigorra irabazita euken-ta; leengoak ezer gitxi ba-lira ere.

Ez zituan loak artu, beraz, gure mutiko biurriak. Eurek ikusten edo eurei begira jantzita egozan beste mutiko batzuei agindu auxe emon eutsen: igarilarien praka-alkondara-abarketak artu egiezela eta Perkain etorri baiño leen, norteko moilla ganera isil-isilik igon, eta txiñelaren atzekaldetik iges eginda, Izuntza ondartzarantz eroan egikioezala soiñekoak, igarilariak urez Abadeen moillartu eta emen zear joanaz, ariñeketan, euren soiñekodunekaz an ondartzaldean bategiteko.

Esan eta egin.

Perkain iparnasa muturrera eldu zaneko, an yoiazan arrapaladan arin aringa barriro bere legorrez

arako lau *arraiñak*, nortzuk ete ziran ezagutzeko be
asti barik, billoizik egozalako... eta orra erritzaiña ao
bete azurrez utzi.

* * *

Azkenengo egitadok nai ta ez ikusi izango zituan
Zuriñek etxeko ikusgu edo balkoitik, kanpora begira
egoan-ta. Onen bizitokiak Zaldundegirantz eukan
aurrea, eta kaialderantz atzea, leio eder bi ta balkoi
luze samarra zitularik. Zaingorri edo jeraneo zurigo-
rriztak eukazan ontzietan, eta baita xulufrei ta kabeli-
ña odoltsuak ere.

Perkaiñek eskuko makillea jasota egiten zituan
ziñu, mogira ta pariztak ikusirik, barre egin zeinkean
edonork ere, baiña eguerdi-aurre artan ez eukan poz-
antzik neskatilla onen arpegiak.

Aintzintiko gabaz, eguna amaituta atsedean billa
joianean, buruaustek eta ardurak biaramonerako
utzi oi ditugun orduan, izan ere, uste bako zer barria
agertu izan yakon bere bizitzan.

Bere bidean, alai ta atsekaberik bage, gaztezar-
ko zelai atsegiñean, aita-amen pentzura, gurasoen

esanera kezka barik bizi zan txori kantariari, gauza barria azaldu eutsen.

Noiz edo bein, alakoren batean kabi barri bat taiutu eta maitetasun egoitza egingo eukeala iñoiz amestu edo adiskideen artean esan bai, esan eroian; baiñan gertaerok ain urrun, ain gerorako uste zituanez, Jontxuren itzak zirala ta etzirala, alako buruauste astunetan jarri eben aren burua.

Gau artan, etxeko maillak aitearen batean igon zituan, aureskuari gabon esan ondorean. Aita, lotan egoan orduko; ama be, erdi-lo, sukaldeko aulki txiki baten jesarrita, bizkarra ormondoari eutsala lo-suman egoan, noizean bein burua loka edo zintzilik bai-leukan, zanbuluak zanbulu egiñaz.

Alabea etxera zanean, laster arin oeratu zan ama, Zuriñe ere, bereala joan zan bere logelara; oiñetakoak kendu, soiñekoak erantzi oerako jauzkura jantzi ta zeruetako Amari eskeintza ta arrenak egin ondoren, argia itzali ta oian sartu zan.

Logura zan, nunbait, baiña ez etorkion lorik begietara. Burkoa gogorregia egoala begitandu yakon, eta oian jesarririk, esku biekaz burkoari oratu ta astiñaldi txiker batzuk emonaz, bigundu ta egokitu ebalakoan,

barriri bere lekuan ipini ta etzin zan. Loak orraitio, beste asmo batzuk zituan.

Jon-en itzak ebilkiozan inguruan: «Neu maite nauala»...

Eta zer ete zan maitetasuna?

Olerkariak eta koblakariak berba ain gozoz ta esakera gartsuz kanta oi daben maitetasunak, ez eban iñoiz ernemiñik izan ogei urte bete bage zituan biotz artan.

Maitetasuna!

Gazte biotzen alkar-beratasuna, leengo ume-bizikerea aldaturik beste amesbizitza ta izakera bat sortuazoten dauan barruko garra.

Umetako jolasak zeatz eta erotik irauliaz, emakumeak amodiozko txingarretan erreten jarten dituan biotzaren iñarrospen barria. Andrakilla, similiki ta kopinak baztartuaz, gizon baten, mutil baten irudia barru-barrura sartu ta egun eta gau, beti isiotuta dagon argitxua lez, da izan. Edo uda ala negu puzkada epelez arnas-etenbakoan diarduan arimako maiteaize berogarriaren antzera. Beti bizi eta iraungiteke ari dan su itzali-eziña.

Arako bertso bat eldu yakan gomutara:

Niretzat luze dira
gau eta egunak,
gauak argiak ditut,
egunak illunak;
ez nekian zer eukan
ai, maitetasunak...

Zein ete zan ba, maitetasunaren lendabiziko lege?
Datorrena datorrela, baietza emon biotz-eske etorre-
nari? Ala, mutil batek esaniko itz legunei ezer eran-
tzun aurretik, norbere lekuan geldi, norbere kolkoan
ez ete zan griña indartsuaren joera sutsu bat dardari-
katu bear?

Eta gaiñera, itzetik ortzera, goizetik gabera jaioten
ete da alkar-zaletasun ori? Eta illunabar batean, edo-
nun, esaterako kalean bertan ta geiagoko barik, egi-
ten ete yako neskatilla bateri biotzaren eskabidea?

San Pedro gabeko lenengo lo-orduak itzarrik emon
zitan, orrelako asmo ta burutapenak gora ta beera,
azpikoz ganera ta goikoaz beera, atzekoz aurrera ta
azpi-gainka erabiliaz. Alakoren baten, eguna txirrist-
egiteko egoala, loak artu eban.

Eta goizean, aren amak, Iñese zoliak, eguna aurre-
ra yoiala-ta umeari dei egiteko gelan sartu zanean lo-

sorroan aurkiturik, dantzaketan nekatua egon izango zala-ta, etzan batere alabearen logura andiaz arritu.

Itzartu zanzan batera, Zuriñeri, gomutara yakozan barriren barri gabeko gogoetak. Ain zuzen, Arantza bere adiskidearen nebeak aitaturiko artu-emon barriaz zer erantzun bialdu bear eutsan.

Mutilla, ona zan, izan. Langillea, aroztegi ugazaba, gaztea izan-arren. Erne, argi, eragiña bere bai, edonoren aurrera joateko lakoxea; axe, urtentxua aukeran.

-Ezin adiskide ohea, baiña... bizitza-lagun izateko eztakit ba nik ba! -ziñotsan Zuriñek bere buruari-. Eztot oraiñarte, egia esan, arenganako zaletasun berezirik igarri. Eztot neuk orrelako lerarik susmau. Eta... zer esan bear ete dautsat? Baietz? Ene biozpean ezer bigunkeririk nabari ez-ta? Baietz? Bera izan dodalako lenengo maitaria? Ta leenago, niri barik beste norbaiteri bardin esan izan ba-dautsa, zergaitik niri, ni bigarrentzat artuaz, mintzo berbera aitatu? Emakume guztiak giza-soiñu bardiñen otsera dantzan egin eta biotz-ziriketa antzekoen menpe ibili bear ete dabe?

Zalantza ta ezpaiez beterik erabillen barrua.

-Benetan ziraustala adirazota ere, ez al zan, nunbait, edanda egongo bera! Ez, ez. Edanda ez egoan.

Aren itzak benazko ta ganora andizko ziran, olantxe da. Esangura ebana, argi ta garbi azaldu eban.

Bai, Jontxuren eskabide ori, egiazkoa zan. Ezegotan norarik.

-Eta txartzat artuko ba-lebe, artu, nire ezespen ez ba?

Norbere gogoaz-besteko egitada bat, ezin leiteke iñoiz egin, indarpe izan ezik. Norbere buruaren kalte-zeko edo aurkako zer bat, ezin zeitekean erabagi zuurra izan. Bakoitzaren joera ta zaletasunak ezin leikez iñork indarrez, bortxaz, bildur-bidez ta zemai-ikaraz alda, lege onez beintzat.

-Eta, ezetza emongo ba neutso? Ta, zergaitik ori, bai Jontxuk eta bai onen arreba Arantzak?...

Zer egin bear ete eban? Elorrioak zituan, beiñe-pein.

Arantzari bere ustea eskatu, bere iritzia agertu egiola? Eta onek ezer jakin ez-ta, artuemon gura ori ezerezean galdituko ba-litzakean, zertan eban zertan ezer jakin Arantzak, nebearen maite-arazoan arnasarik ere?

Nori itandu orduan? Beste adiskide barrukoari, Madalen lagun zintzoari?

Baiñan, lagun zintzoak ere, edo zintzotzakoak, neskatxen artean beintzat, maitetasun-ele ta solasak agertutean, mutil gazte liluratzailleak ingurura eltzean senargaitzakoak ezer aipatu baizen laster ala itzerdirren bat agertaraztean, neskatillen arteko alkartasun ta adiskidetasunak, sarri askotan, aizeak daroazan orbekak lez, bata besteagandik berealakoan alderatu ta urrundu oi dira... Eta mutillen banaketa zolia egin ostean, au nitzat... utsa zuretzat, agur neskatxen alkartasuna! agur neska gazteen maitetasun ta alkar bearra!...

Norbaitek maite-itzak azaldutean ba dakie neskatilla batzuk orrelako asmoak alkarri burutik kentzen, gero bear ba da, zuretzat ez egokitzat etsitako mutikoa, niretzat berebiziko izateko; itz batean esateko, aolkari edo esana emondakoa *mutil txarragaz* jabetuteko...

Ta orregaitik ez eritxan onurazkoa, adiskideari aitatutea ere.

Nori beraz, adirazo, eta nori onua eskatu? Nor erazko orretarako? Amari? Bere amari? Gurasoak egiñiko ezkontzea ere, ez dala egokiena askotan entzuna zan gure neskatoa, bertso berri zaarretan ere bai.

Orduan, zer zan egitea?...

Buruera bat bakarra otu yakon. Orrelangoetan oi danez, ez goiko ez beeko; erdiko bidetik jo bear ebala erabagi eban, eta orixe egingo eban. Ez eutsan Jon-eri ez baietzik ez ezetzik esango.

Dagona dagon lez utzi, dagonean laga. Itxaropenik ez emon, baiña ezta ezetz estu, itzal eta borobillik adirazo ere. Utzi, bertanbera utzi. Luzatu, isilik egon, ez aipatu ere olako konturik. Etorkizunak erabagi egiala.

Orixe egingo eban.

Artuemonik sortu eta areagotuten ei da alkar-lera; baiñan, sarri askotan, adiskide ta erdi-kutun asitako alkar-miñetik betiko aspertze, ta iguiña, ta gogaiketa, ta asarrea: ta azkenez banakuntzea eldu oi da.

Bego ba, biotza, geldi ta baketsu.

Inguruko mutilen palagu ta txera samur eztieta-udabarrian lore-pipillak eguzki epelera bezela- biotz ori noizbait alderen alde iriki bear ba zan, idekiko zan sasoi egokian, eta norbaitenganako zaletasun ta isuri bereziz. Eta bitartean, senargei bear-izan gorririk ez ebanez...

Ta asmo orixe gorde eban bere buruan azkenen-gotzat. Ez eutsan arazo ontan iñortxori ezer aitatuko.

Ez artu, ez uka. Ez aurrerapiderik emon, eta ezta *treotzararik* ere, erdeiñu ta ezetzik ere.

VIII

LAGUNAREN BEGIRA

Oso nekatua eritxan Jontxuk bere buruari, San Pedro egunaren biaramonean egun osoan lanean jardun ondoren. Ta ez ba, bestetan baiño luzarago ekin eutsalako, ta ezta iñoiz ez lako alak eta lerrak egin zitualako ere. Egunari luze-iritzita egon zan, orra egia labur esan.

Etzan bada, lanaren astuna, ez makalaldi edo osasunik eza ere. Beste zerbaitek, bere barruan ibilirik, emoten eutsan egonezin, neke, ala-olako zeozer zan.

Norberak igarri be egin barik, biotz-aldean sortuten dan gurari sendo ta sustraitsuak, bakea ostuten dautsa gizonari, emeki emeki gau-lapurrak antzo. Arako urduritasuna, ezin-egona arteak artu eziñik irakiten asten da bularraren txokoan, barruan alegia, ta zentzuna ta gogoa, adimena ta guramena, alkarren aurka jarri oi dira gure baitan.

Orrelan ba, auresku-gau artatik arrezkero Jonengan ere, gogoa ta irudimena orron ebiltzan, atse-dengabe, loka, geleziñik, espaz, aienez eta zinkuriñez. Eskuak lanari lotuak izan arren, aren begiak egun

osoan zuren, egurren eta oien aurrez aur egonarren, mutillaren asmoak eta buruerak lantegitik aldegiñik, batera bestera egan lez ibiliak ziran.

Ai, gazte maitemindua!

Aspaldian bularraren ondaretan sortu izan yakon zaletasun azia, noizbait zartegiñez ernetan ikusteko antsiz ta egarriz egoana; eta txiker eta xume erne ondorean burua lerdan jasoaz, gora ta gora mardo indartsu azi ta zorionen batean kozkortu ta garatuta ikusi gogo ebana, zein aduk bere itzalpean artuko ete eban, gogoetan ziarduan.

Mutil jolasti, alai ta betargia, ardura aundiren baten menpe, arrenkuraz eta arbin agiri zan illuntze artan.

Eguneko lanaldia amaitu ebanean, afaltu eta Talarraño eldu zan, an egiteko zan erromerian, alan bearez, bere barruko kezka mingotsa bein betiko poz-iturri biurtuko ete zaneke susmo ta pekuz. Eta orrela izan barik, bestela ba litz...?

Soiñuketara, eurrezean bildu zan laguna illunabar eta gauleenean. Lagun arteratu zan Jon ere. Begira ta begira, ikusi ta ikusi, ez eban ostera, aotik ortzera, nai ebanik aurkitu.

Idoro gura eban irudi liraiña, ikusi nai eban emakume aratz eta txairoa, etzan iñundik iñora agiri.

Ez ete egoan an? Artean, goizegi ete zan neskatxa guztiak an batzeko? Ustez, ez. Ordua zan joateko ziranak bertara eltzeko. Arritutekoa zan ba, batez be, berak topez egin nai ebana arrantzale-alaba zalako, eta erromeria ori ain zuzen, guztiena baiñan bereziki, itsastarren artekoa oi dalako.

Beste edozeintzuk neskatilla antxe ikusi ta agurtu zituan, banaka, pareka, sailka, mordoka. Bear ez, ta orduan aurkitu, esan oi da, eta egia izan oi. Bat bakarra ikusi nai, eta beraren gerizerik ere ezin iñun susma. Ezta aztarren txikienari urrik emon ere.

Nun ete egoan Zuriñe?

Eta... nogaz ete egoan? Espaz ta bekaizkeriaz, keixu asi yakon barrua, maitalearena lez, norberentzat eta ez besterentzat, gauza guztiak, txikiena ere, norberentzat nai oi dauan irritsaren mende.

Guzurra zirudian arranegitar neskatxa guzti guztiak an egon bear eza. Nun ete, Talara agertu bage? Orduan... beste norbaitegaz, ostantzeko lekuren batean ete egoan? Enparantzan ala, Eskolapean ala...

Mutillik geienak jantzaketan ziarduen; arrantzale ta legortar, antxen ebiltzan betargi ta irribarreka dan-

tza ta jolas, barre ta autuka, gaztetasun eta maitetasun indarrak arturik, neskatilla alaiekin poz zoro mozkorberan.

Iparmoilla muturrerantz joan zan bakarrik, geldi geldi Jontxu, alderdi guztietara beituaz, ta antxe egoan, nasa ta kaiganea begiekin irunsi nairik, txorixu gaisoa noiz artuko dauala, orekan dagon mirotza lez.

Gau illunean, an urruti samar, dirdiz egiten eban Donostiako argiak, maitearen begietan ikusi nai zeukean keiñua irudituz.

Geroago, alperreko zainketa zala-ta, barrero bere, itsasalderago joan zan, Amandarri moillaraiño, ugiñak austen diran moilla lodi sendoraiño.

An gelditu zan urrunera begira, barruko maite-aziak emondako emaitz mingotsa ausnartuz.

Ugarteko piñondoak ez eben dantzarik egiten, baiña gabeko aizetxoak eraginda, terral usaiñagaz, euren orri mee ziriantzekoz ornidutako adapuru-adarretan ba ebillen zirkintxu ta ara-onarik, Jon-en buruko uleetan lez.

Isiotu ta itzali, izetu ta itzungi, ager eta gorde ziar-duan Antzorizko farolak ere, itsaserdian legor-egarriaz

yoiazan ontzigizonei lurraren mustur gogor zorrotza non egoan adierazorik.

Itsasoari bizkar emonik barriro, Amandarri nasan bertan, baiña Ondarzabalera begira jarri zan, besoak burdiñagetan gurutzetua ipiñiaz, alkar laztanka, gerria apur bat okertuta, balkoi batean bai-legoan. Beti bakarrik, zeru aldeko illargi zuriaren izpi motelen distirak lagun zituala, lagunaren begira... ta laguna ez agiri.

Zer zala-ta ez agertu neskatillea? Naiz-ta ezetz esateko ere, etortea baiño etzeukana. Ala atsekabe albiste ori ez adirazotearren, apurtxu baten baiño ezpa-zan ere, Jon-ek, amesak ames agiten jarrai egian, beraizik uts egin ete eban Zuriñe ederrak?

Onetan ziarduala, atzetxutik isilisilik norbait urreratu beragana eta begiak tapau edo itxi-azo eutsazan. Ori egin eutsen eskuak, esku mee bigun labanak ziran; emakume eskuak, esku gazteak, iñolaz ere ez gizonezkoaren eskuak.

Ametsetan ete ziarduan Jonek?

Nor ete zan bakartadeko larritasuna arintzera etorkion aingerua? Nor ete zan? Berak naien ebana, ziur asko.

Laster arin bira egin eban mutillak azkar ta sendo, ta bere esku latzekin esku guri bigunei oratu ta begi-aurretik beingoan kenduaz, neskatila baten aurrean aurkitu eban bere burua.

Irribarreka, begiak argi, ezpaiñak gorri, adiskide gisako itz samurrez esan eutsan neskatxa zoragarri arek:

-Zer egiten dozu bakarrik emen, Jon?

-Madalen! -ebaki eben mutillen ezpaiñak, erdi asarre, erdi arrituta, amestutako aingerua beste bat zala ikustean. Nork esan emen nagona?

-Neuk ikusi bakarrik zagozana.

-Ta lagun egitera zatozkidaz, ezta?

-Zaarra da ori! Naikoa dantzarik egin neban bart, eta gaur. Nai al dozu apur batean ementxe jesarri gaitazan?

-Tira ba, zeuk gura izan ezkeru.

-Zetan ziarduan zuk emen, uraren goraberak ikusten ala?

-Ez, egon nengoan. Neu bere nekatuta atzokoaz ta gaurko lanaz.

-Lan ugari agian?

-Basotxura bidean erosi dodan etxe zaar orrek, emongo daust.

-Baiña, zuk orain ez dirudizu atzokoa, Jontxu; ez atzokoa ta ez bestetakoa.

-Nik, zer ba?

Estutu zan arotza ori entzunik, eta bere baitako istura ta itzaltasuna estaldu bearrez, irribarrez geitu eutsan Madalen-i:

-Orren aldatua ete nago ba gaur? Ez nekien ezer. Orduan, zelan ezagutu nozu ba?

Alperreko itzak neskatillea zuritu nairik. Alperrik esan erazo buruan beste ezertariko lorrik edo nasterik ebanik, neskatxak bein eta barriro galdetu arren.

Ez, arranotan. Jakingura ebana jakiñik, etzan gel-dituko Madalen.

Baiñan, neskatxak ez eban astirik alperrik emon. Zerbait lortu eban, emakumeak maiz eta sarri oi dabe-nez. Etxera nai ebala-ta, lagundu eragin eutsan Jon-eri, ta an egoan jente-artetik, biak bietara, biak... bakarrik, joan ziran Madalen-en etxerantz.

Olantxe aukera ta eretirik txatxarrena ere ondu ta gonduten dakie emazteki zuur, zoli ta usmotsuak. Tra-tulariak irabazpide aukera billa ta nun susma ibili oi diran antzean, orrelantxe andrazkoak bere, euren garatz, kontu ta korapilloen etorkizuna danari buruzko

abagunerik ta eretik, ez ei dabe iñoiz galdu. Emakumearen sena!...

IX

ATSEKABE ANDI BAT

Jon-ek, etxeurrean agur-egin eutsanean Madalen-i txalupetxean mutillik naikoa egoan, artean; baiñan atean bertan neskatilea utzi, ta bere bidean zear etxerantz abiau zan.

Nasa zear yoiala, burua jaso eban Zuriñe bizi zan etxe-parean, baiña iñor ikusi ez-ta, aurrera ekin eutsan.

Orraitiño, moilla barrenetik Arranegiko zabalerantz egin eban, ta inguru artan begirada luze ta arduratsua egiñaz ta alperrik ebillela uste izanez, aguro joan zan etxealderantz.

Atetako atea zabal aurkitu eban, zan giñoan. Eta uanean bertan, bere arrebearen gomutea eldu yakon gogora.

-Etxera ete da onezkero Arantza gurea? -galdegin bere buruari ta geiagoko barik mailladian gora asi zan. Izan ere, eztot nik Talan Arantza-rik ere ikusi. Alkarrekin egon ete dira ba, Zuriñe ta biak?

Goian, etxeko eskillara-burura baiño leen Arantzaren eta amaren izketa surrumurrua entzun eban.

Bero-samar, estu ikaraz ziarduan gazteak. Zeozer jazo zaneko antza, aren berbetatik.

Atearen zaratea entzun ebanekoxe, aguro joan zan Arantza bere nebearengana, ta itzetik ortzera esan eutsan:

-Ba al dakizu, Jon, Zuriñe-ren barri?

Itzok eta izen ori entzutean, burutik beeraiño zartakada larria egin eutsan mutillari gorputz osoak, eta zurbil, kolorga, isil lotu zan, esku biak alkarri oratuta, atzak atzakaz estutuaz, begiak zabal, aoa ertzedegi.

Une mingotsa axe, lipar luze, urduri-usaiñez betea.

Eztakigu guk aren buruan sortu ziran gogoeta txar, susmo oker eta adubaltzen barririk.

Alabaiña, laster bere senera zan, eta:

-Zer jazo yako ba? -galdegin eutsen mutillak-. Ez bearren bat ala?

Erantzuna zer izan ete zeitekean ere, etzekian Jon-ek.

-Bai, naikoa ezbear; baiña ez berari, ostera, aitari baiño. Biotzeko min andi batek menpean artu dau, eta ildakotzat izan daben arren, tira, Jaungoikoari eskerak, alakoren baten be, arindu yako gaitza ta oraingotik onez gertautea izan leitekela dirudi.

-Eztaustazu ikara makala emon -esan eutsan nebeak, eta egiaz esan bere, aitorpenen bat egin bearrean egoalako, estu ta larri izan ebalako bere barrua unetxu bat leentxuago. Ta arnasa luze ta sakona egin ostean, sukalderantz joan ziran neba-arrebak.

Amak gabon-agurra egiñik, lotara aldegin eban.

Jontxuk aulki zabal bat artu ta bertan jesarri zan, nagi, bagai, astun ebala bere gorputza, baiña kolkoan zerbaiten itxaropena barrero susmatuaz.

Ta jakingurearen jakingureaz, mutillak arrebeari:

-Ta, noiz izan dau estutasun ori?

-Illunabarrean, ia gaututeko egoala. Afalduta, zuk, nik baiño leentxoago urten dozu emendik. Andik berandu barik joan naiz Zuriñe-gana, ta atetatik deia-dar egin dautsadanean, gora igoteko agindu daust. Igon dot, sartu naiz barrura, eta.

-Aita daukagu ganora barik -esan daust Zuriñek-. Arratsalde erdian otz dala, eztagola ondo, larri be ba dala, bularrean pisu andiren bat ete dauan, ta ortik emendik. Ta ez afaldu ta ez etzun, or dago aulki zaba-lean, besodun zizaillutxoan jesarrita, biguinkiroago egon dedin, eta bizkar aldean lumazorro bat dauala. Orixe esatea baiño eztau egin, ta biok ate-ondoan isi-

lik gagozala, nun asten dan ama karraisika ta ai-
eneka:

-Enetxu, Zuriñe, ai ene! Aita galdu bear yaku!
Zoiar in mediku bila! Ene bada ta bada! Arantza,
lartan ori! Zoiakidaz auzoko Maripagana! Datorkidala,
arren, ta gero joan zaitez abadetan!...

-Ango zotiña ta estutasuna zer izan da, Jaungoiko
maitea! Tximisteak baiño ariñago egin zituan bideak
Zuriñek osagiletan, negarraren gazitasuna aotan txas-
taurik, ta negar-tantak legortuteko astirik bage.

-Ni ere abiau naiz -jarraitu eban Arantzak, arnas
apurra artuaz- abade billa, auzoko andratxuari dei
eginda gero. Eretiz eldu naiz elizara ta mandatua egi-
ñik, barriro Zuriñenera biurtu naizeneko, an egon da
osagillea. Beingoan emon dautso zain-barrura osakai
orretariko bat, eta abadea agertu danean, begiak
apurtxu bat edegi nairik egon da Txanton Baixa. Bera
izan da gizon sendoaz-ta!... Era orretan abailduta,
dangilizka, intziriz ikusi ta entzunez, barru guztiak ere
bira-egin daust. Gisaisoak, albetan egoala zirudian.
Aren arnas-estua ta ito-bearra!... Gero, apurka, bara-
tze baratze, asi da konorteratuten. Ama-alabak artu
daben estutasuna ta izualdia ezta edozelakoa izan.

Eta oindiño oraintxe etortea baiño eztoz egin, eta amari esan...

Orrela azalpen zeatz-meatz luzea -emakumeak oi bezelakoa- egin ostean, Arantza ere lotaratu zan, Jon bakarrik utziaz sukaldean.

Onek, bere burua bakar bakarrik ikusi ebanean, arnas andi ta zabala egiñaz:

-Tira -iñoan berekiko- nire burutasunak lar illunak izan dira. Gure artean asi bezin laster dana amaitu ete zan-ta, orra ba! Oker bai oker ibili naiz gau osoan neure burukerietan. Ba nengoan ba... neskaxa orrek ori baiño geiago jaramon egiteke, bertan beera utziko ete ninduan, eskeko baten antzean, ate ondoan. Bai zera! -amaitu eban bere epaia, laster il ta laster piztu zan mutil zaiñartak- Zuriñe ondo be ondo ezagutu ezpa-neu ere!... Ori baiño beste modutakoa dozu Txanton-en alabea. Banekian nik, ondo jakin bere, aintzakotzat ere artu barik utziko eninduana. Ez orixe!...

Ta berak autortu ta berak sinistu, berak esan ta berak ontzat emon, an ari zan Jon bakarrizketan gabe-ko orduetan bere etxeko suetean.

Zuriñe... bere aitaren lagun ibili da, estu ta larri. Ta ni... ni... Madalen-egaz besoz beso Talatik etxera.

Olakorik! Zuriñek jakin ba-legi nik egin dautsadan
itsuskeria... neu konturatu bage!

X EGALUZETAN

Udako arrantzuketa onen asiera-eguna eldu zan; leentxoago azaldutako eguna iraganik eldu ere.

Udabarriko bokart eta sardiñatako aldiari agur-egiñik, atuneta-sasoia, egaluzetea asi oi dabe gure itsasertzeko gizon azkar, zangar, adoretzu ta jasankor-rak.

Oraingo egunetan, untzi lurrun-indarrezko ta orio-loidun bultzakiñei esker, itsasora osterea edo joan-etorria aguro ta errezago egin aal dabe, leenagokoen ikusian, eta orregaitik, portura itzuliteko aukera ohea dabe.

Leenagoko arrantzaleak euren gorputzetaratzen zituen neke ta oiñaze gogorak gomutara daiguzan, aize-oialez eta arraunketan aldi luzean joan eta joan egin bear izaten eben aro artan.

Oraingo untzi sendo ta ironak, ganetik solairuz estalduta dagoz. Lenagoko txalupa zapal aek, tantai luze bi zutik eta tostak izaten zituen, eurotan jesarri-ta, gau ta egun, ainbat ordu ta ordutan arraunai era-giñaz, gogor ta bulartsu jardunaz, ontziari ibilpidea

emon egioen barruko gizonen besoak. Itsasoa bare agertzen zanean, tira, ainbestean joan oi ziran galditu bage; beti, baiña, erremuak azkar astinduz; eta aize biguna erara oso edo beintzat poparean ezarren ere, lagungarri izaten ebenetan, pozarren ibiltzen ekien olatuen dantzai gora-beeraketaz erantzunaz, eta beti jo-aurrera egiñaz.

Batez bere, neguko itsasorateak dira bildurgarriago. Otzez alatuta, esku ta oiñak otzak gogortuta zituenetan, zerbait zuzpertzeko ta berotzeko besoez bularbizkar ukaldika jarduten eben mutil eta gizonak. Izotz, euri ta erauntsi, aize ta edur, kaieko babes utzirik, oiaren epeletik aldegiñik, illunpe osoan jarri, goian zerua, beean ura ta ondo bagako lezea zituela arrantzuan ari izatea, bizibide gogor ta lanbide latza dana, edonork daki, maizegi aaztuten dogun arren.

Baiña giro epel beroa danean ere, udako egun sargori antzekoetan ere, uste bako edo bapateko galarrena diñotsen ekaitz bildurgarriak itsas andian artzen dituanetan, orduan, Antiguako Ama maite ori! Zeure pentzura ta kontura gelditu oi dira mariñel gaisoak.

Aize izugarriaren menpe, katxoi jagi, uin edo бага andien erdian, aize-oial eta belak urratuta, lema ta endaitzak okertuta edo zatiturik, mastatantaiak kiko-

loka eta tostarteko arraunlariak unatuta, etenak egin-
da, euren intxaur-azala ondo edo zolabageko osin
eskerga artean noiz murgilduko ta ondoratuko, amai-
ka bidar euren buruak ondamendi-urren ikusitakoak.

Zaarren esanez zeinbat bidar ez ete ziran etxera-
tzen gorputzeko atzealdeak minbera ta baltziturik
ipurmamiñak azalak urratuta, aragi bizi gordin geldi-
tzen yakezalarik, iñoiz odol-iturri biurtu-agiñean.
Arraiñaren jarrai urrunago ta urrunago, beti abant eta
abant, tostaganean jesarrita, indarren indarrez untzia
abiau-araziaz.

Eta alak eta lerrak egin ostean, zazpi alegiñetan
indarrak guztiak emon ondoren, gertatu izan da giza-
gaiso aundi aek, untzia galdurik eta urez inguraturik,
ur kresala, ur gazia besterik ikusi bage, eta ikutu
bage, erri ta kai ta emazte ta ume ta senide ta adiski-
deei agurrik ere egin barik, azkena emotea nekaldi
izugarriari; aztarrenik utzi bage, ekaitz zital edo gala-
rren ankerrari bere erpe zorrotzetan gueneko arnas-
ito ta atsankak eskeñiaz.

Txalupa aek ere, zorionez, amaitu ziran, gizonen
asmakizun egoki, eratsu ta ongilleak izanik bide.

Eguerdi-aldea zan, eta arrantzaleak goizbazkaria eginda, ba yoiazan banaka banaka euren untzietarantz, kaiaren kolkotik beingoan itsasorantz ekiteko.

Untzien tutuluak kee ta kee, lurrun eta txipar makiñak, nasa-ganeetan alako gizonteria ebille, guztiak itsastarrak.

Moilla-ertzetan baporak azkenengo gizonen zain egozan, mutikoak lokarriak eskuetan zituela, noizbait zeatz askatuteko gertu.

Or-emen andrazko taldeak, ume koskorak, legortar ikusgura batzuk agiri ziran, arrantzalien gertakizunak ikusiaz.

Antxen egoan guk dakigun txalupetxearen aurrezaur, alai barri barriak, atsoaren buruko zapiaren belarriak bezela txairo ta sotil zituala, «Otoiop» untzi ederra, urdiñez oraintsu margoztua, lemazaiñaren etxeiskia letra zuri aundiz apaindua.

Baiña itsasora joakera artan, ainbeste bidar zuzendu eban gizona etzan barrurako; betiro lamakaiña erabilli eben eskuak, ez eben oraingoan lan ori artuko; besta bat joan yioan aren ordezeko. Ez zan illa, ez; bizi zan, baiña ez zan ostera egikizun ortarako gai, ez zan gauza.

Untzi liraina jaio zanik arrezkero agintari izan eban gizonik bage, urrunduko zan portutik. Bere patroirik barik, Txanton Baixa legorreetan utzita. Amar-amabi urtetan bera baiño beste nagusirik ezagutu ez eban «Otoiop»k ordezeko buruzagia erioan: ariñak arin ta otsasoraldi orretarako soil eta bakarrik arren bai arren zuritu ta limurtu eben beste arrantzale zaar jator bat yoian, «Laba» zintzoa, ona bera betekoa.

Aitaren untziari agur egiteko asmoz, -agur atseka-betua-, jatsi zan kalera Zuriñe, ogeiurteko babalora zuri, liluragarri baizen maitagarria.

Ain zuzen ere, Atxabal kalean beera etorren Xirido gazte eder, kokot-gorri, begi zuri, beti irribarretsua.

-Nora zoziaz Zuriñe, eder ori?

-Orra ba; gaur, barruko mingostasunez, gure aitak, zeuk dakizunez, itsasoraterik ez daukan arren, nik neuk beintzat gure untziari agur egin bear dautsa-dala-ta, kairantz noia.

-Ondo esana, ta ondo egiña. Ta aitaren barri?

-Emon euskun ikaraldia iraganik, gero gaberago, gaberdiantz politoago jarri zan ta goizerartekoa ondo-edo emon dauala dirudi. Goizeon oberantza egin dau eta orainb este gizon dirudi, ta itz bat edo beste egiten dausku.

-Eta min andiak al ditu?

-Miñik? Esatekorik eztauka euki. Oso nekatua dago, ostera; jausia, makal, erkin-itxura gelditu da. Ai, bartko estularria.

-Etxera orduko jakin neban. Talatik etxerantz gertozala.

-Nork esan eutzun, ba?

-Nork esan? Zera: Gorua ta Gorutxapela topau nituan beeko Botikatik urteten yoiazala, eta neure artean, «Nonor txarto dago» -esan neban, eta itandu neutsen-. Jakinbarri zirala jardetsi eusten, baiña jarraian, auxe ta auxe zeaztasunez azaldu ere bai. Eneban alakoa makala artu zuen aitagaitik, eta gane-
ra...

-Ganera, zer?

-Eee!... An dabiltz gure untzikoak neuri deiez-edo. Ni ete naiz ba azkena, «Artizar»-ekoenetatik? Bizkortu dagidazan oiñok; zuk eztaukazu olako arin-bearrik eta zoiiaz geldiroago. Tira, ba Zuriñe, ondo ondo zaindu aita, ta...

Irribarre gozoagorik Xirdok erakutsi eutsan baiño.

Onen begi argietan zeruaren ozkarbietako bareta-
sun bizigarria eta zerbait geiago sumau eban neskati-
lleak. Aren ortzuri ederrak, ezpain artean isilostuka

azalduaz, parreirri gozoaren sorleku atsegin zirala esan gura eben. Axe zan bai gazte jatoz, zal, segail, alagalakoa; ordurarte guztian iñoiz ere ikusi ez baleuan, barri barriki begien aurrera etorkion mutil samur, mazal, xalo ta begibetegarria.

Zaarbidean egoan zugatz okertu, zirritodun ta makartsua zan aitaren ondoan, landara txuxen, lerdan, mardo ta zuta zirudian arrantzale gazte arek.

Etxetik larri ta naigabez urten eban neskatxaren barruan, alako barritaztasun ta antzaldatze nabarmena erazo eben gizonezko aren irudi berezi, irribarre gozo ta itz samurrak. Aitagan gizon gaiso, itun, akitu ta zarkitua zekusan; kalean topez egindako mutil eza-gun artan, barriz, gizaki gazte, sendo, osasuntsu ta bizi-deikakoa musuz-musu aurkitu eban Zuriñe pozegarrituak.

Arrantzale nekatuaren ordez, itsastar sasoikoa; aita urtetsuaren truke-edo odol ezeko mutil azarria; gorputz leertuaren pare, beso sendoak.

Eta itzetik ortzera, bapatetan, bere aitaren leenagoko irudia Xirdo-gan ikusi ebanez, aitaganako penaz ta atsekabez bete yakon gogoia. Eta, orretatik, aitaren itsas-agurra betikozkoa izango zala antzemonik, aren

ordezko izan zeitekean beste gazte batengan amesegiten asi...

-Bai, bai; aleginduko naiz bera zainduten -jardetsi eutsan neskatzak-, baiña aren arrantzuak amaitu edo, egingo ziran, urrean.

-Nork daki ba olakorik, Goiko Arek baiño?

-Ez, Xirido; «Otoiop» untziak eztoz uste, arean, leengo lemazaiñik izango dauan, ganeko denporetan. Orixe bururatuteaz bakarrik ozkirio egiten daust gorputzak.

Eta negar-tanta lodi bat agertu yakon begiertzean irrirts-egin nairik, neskatilla xarmentari.

Tira, ba, ez estutu, osatuko da-ta -esanaz, begirakune bigun bat egin eutsalarik, urtentzear eukan negar-antulua begian bertan lotu yakon erion bage-. Agur, ba, Zuriñetxu; or gelditzen zarie neskatilla garbi, emazte zintzo ta ume errubageok legorrekoen kontura, gu itsasoak austen gabiltzan artean. Euren eskuetan uzten zaituegu... eta guk u, aldegin bear zeuentzat ogia ta janaria ekarteko. Laster-arte, ba, eta ez aaztu «Otoiop»gaz, ta ezta «Artizar»en barruan doiazanekin ere...

-Agur, ta Andra Mariak ondo erabili zagiezala.

Azkenengo itzok entzuteko asti barik, arrapaladan egin zituan gure mutilak untzira bitarteko bideak.

Itz labur aen bidez Xirdok, gizaseme-alaben arteko alkartasun-alorrean, zerbaiten azia erein nai ebala zirudian...

Aren irudiari begiak kentzeke gelditu zan Zuriñe, bere biozpean zerbaiten kilika oartzen ebalarik. Zerbaiten zirika barri, kilika bigun, ezezaguna orduraino.

Irudipen uts, begitaziño soil, lilura-izpi, gurari-ernamin; zer ete?...

* * *

Alkondara urdin illuna, mahonezko prakak, lepotik zinzilik elastiku baltza besoetatik idunari lotua, gal-tzarpean itsasorako otzarea ta beste eskuan atabaka zituala, yoan yoian mutil lerden eragiña.

Ots batean lokarriak eta txikotak askatu, naseari sakatu, untzia zerbait bultzatu, brankaldeko erremuaren laguntasunaz alborantz piskat igitu, beste untzien artean bide-egin, txiparra bota ta keia zeru-alderantz parra-parra ta lodi jaurtiaz, makiñaren indarrez andik lasterrean urten eban portutik «Otoiop»k, eta Ipar-nasearen ostean ezkutatu. Kaiganekoen ikusmenetik

aldegitean, portu-urteieran uberan erreten txiki bat utzi eban.

Eta aren urrengo «Artizar», ta gero beste bat, eta beste bat... erreskada luzean, bata-bestearen ondoren ogetaz untzi.

Txistu luze luze bat jo eban aldegikera «Otoiop»k, erriari eta batez bere, une artan -iñoiz ezta-patroi zaarrari, betiko lemazaiñari agur-egiñaz, bera-ritzkoa agurra, egun gomutagarri artararte bera barik iñora joaten jakin ezebalako.

Tala-raiño joan zan Zuriñe, euren untzia ateko bandan ikusten. Ugiñen agindura, urganean batean azal, urrengoan sakon, gorantz-beerantz ikotika, joan yoian «Otoiop», gero ta urrunago, gero ta txikiago, beti aurrera ta aurrera, beti iparrerantz, legorra ta kaia ta bere lotu-lekua urrun utzi arte. Aren jarraian «Artizar» eta beste enparaukoak ere, leiatsu, azkor, urrun-miñez, zeregin gorrien akullu errukigabeak ziztatuta bezela.

Txanton-en alaba liraiña Tala-ko kurtzea baiño be arantzago joan zan, arik eta iru armaillak aurkitu arte-raiño, arrantzale zaarrak oi dabenez, muga edo esi borondatezko ortan geldi-egiñaz. Bai egunez ta bai

gabaz, mailla orren muturrean egiten dakie itsasoari begiraldi zeatz, baretsu ta maitakorra.

Itsasoa!

Euren etxekoak, erria ta senideen urrengo, arrantzaleak munduko gauzetarik maiteen daben ur zabal-di, kresalezko zelai andi, itsaso arro, sendo, neurribagea.

Jarri egikezuz itsastarrok lurralde zabaletan, erri aundi ta uri ospatsuetan, eta ezetz iraun-gura izan eguntxu batzuetan baiño, aste bat edo beste baizik, edertasun ta ugaritasunez beterik egon arren? Euren bizitzan alboko ta auzo, lagun ta adiskide ta bizi-inguragi izan daben itsasoagandik aldegiñik egon nai ezetz? Alperrik urrundu.

Legor-barrukaldeetan ezin iraun izango leukee arrantzaleok: itas-miñak jotan, euren izaera ta gogo alaia, illun-itzal-mingots biurtu bagarik.

Orrelantxe daroe erraietan uraganako maitetasuna, itsas-zaletasuna arrantzale euskaldunak. Eta euren seme ta alabak, eta urrengorik urrengo, belau-nik belaun, ur-ertzean jaio, azi, kozkondu ta bizi izan diran jatorri osoko gizakiak.

«Or geldituten zarie, emazte zintzo, neskatilla garbi... legorrekoen kontura lagaten zaituegu», esan oi dabe kanta zaarretan.

Bai samur-samurki adirazi eutsala egia ori Xirdok Zuriñeri agur-egitean. Isil eta bigunkiro laster-arte entzunerazo eutsanean.

Egia, izan ere. Legortarrei dagokie erriko andren izen ona garbi zaindutea. Senarrak urruti dituen emazteai urrundueganako zintzotasunean iraun-eragitea; aldetakoen emaztegai eta alabak garbi jago-tea...

XI

AMA BATEN ARDURAK

Ganeko egunetan Txanton-ek oberantz egin eban ezagun-ezagunean, baiña osagilleak arengan gauza astunen bat ikusi-edo ta, iñun ziran agindu estu ta zeatzak jakiñerazo eutsazan aren emazte lñese-ri, osasuna gauza oso galdu erreza zala irakatsiaz, ta bai jan-edanari egokionez ta bai atsedenaldi ta gitxi ibil-teari buruz ere, egundoko galerazpenak ezarririk.

«Baixa»ren osasuna beraz, guztia bearrekoa zan. Aren biotzak egin eban beera-aldia, etzala, gero, auntzaren gaberdiko eztula. Jan-urri egiteko, ta alako ta olako janariak bakarrik, atan be. Edan ere gitxi, oso gitxi, biotzaren auleri ta erkintasunaz gaiñera, odola-ren eda-zartada ertain orde z sendoegia ebala-ta. Lanak alde-batera uzteko; zeregin eta buruaustek, beste orrenbeste. Ibilli, gauza andirik ez ibilteko; eta batez ere, aldatzak iñorentzat uzteko. Guk aal dakigu zenbat onu, aolku, esan, eta zenbat eragozpen, mailla ta neurri ain maite dogun gorputz txanpor ta minbera-ti onen osasuna zaindutearren.

Edertasun, osasuna,
iraute gutiko ondasuna...

Txanton, «Otoiopere»ren lemazaiñaz landa, jabekide ere ba-zan. Eta entzutea zanez, irutarik bat berea ei eban untzi ta garaitiko gai ta tresnetan. Orregaitik, untzi edo baporaren artuemon, kontu ta garbitasunak berberak geienbat aztertu, arteztu ta erabilten zituen, eta noizik noizera besteei batzar-dei egiñaz, guztien aurrean oi danez azi-orraziak erakutsi ta azaldu, ta bear ziran diru banaketak egin.

Gaiso edo eri egokera orretan, ostera, arazuok berberak erabiltea ez yakon komeni, ez yakon egoki kaltegarri baiño, eta korapillo ori bear bezela ebatzigurarik, emazteari otsegin eutsan, lñeseri dei, eta biek bietara xede artu ta erabakia burutu eben.

Aurreantzean, zeregin ori, lanbide ori Zuriñek edo egin bearko eban, ortarako beste eskolaren jabe, nunbait be, ba zan-ta.

Alabaiñan, asieran, lenbizikoan, aitaren laguntasunaz ganera, egoki izango zan Zuriñek norbaitengandik irakaspenen batzuk beragandutea, txikitan ikasi ta geroago erdi aazturik-edo zituan kontu-arloak barriren

barri aztertuz. Ta nonork leziñoren batzuk irakatsi ezkerok...

Autu ortan ziarduela, etxekandre zuur ta maratza-ri beingo batean otu yakon irakasle berebizikoa nor izan zeitekean; eta bai arira etorkiola andra zoliari autespen eta izentatze bat.

-Nor ortarako egokiagorik, izan ere, -iñotsan senarrari lñesek-, Bizkarrondo-ren semea baiño, errian egoan-ta? Nor benetan be, aitari antzeko arazoetan eta astunagoetan laguntzen ekian Kerman gazte ikasi ta buru-jantzia baiño?

Pare bat illabetez aren laguntasuna izanezkero, ontziaren gora-beera guztiak ezin erabilirik etzeukan, neskatilleak.

Eta gaiñera, (au bere artean eragoion jalkiten, ausnartzen eta mamurtzen lñesek, ama guztiak oi dabenez, gauza bi ta geiago ere bat-batean buruketan erabili eziñik ez eban-ta) eta gaiñera, axe bai mutil aukerakoa ta aukeratua ark berak, jakitun entzutea eukanaz batean, aspaldi begiz jota eukalako. Kerman, gei egoan: Zuriñe ere, gei. Zelan, bada, abagune ori alperrik galdu? Zer zala-ta ereti berebiziko orri igesegiten laga? Ez orixe, iñundik al ba-zan, beintzat.

Ez eritxon txarto Txanton-ek, emazteak azalduta-ko asmoari. Bigarren asmoa agertu ez eutsana, ba dakigu.

Mutilla, etxera deituko eben, eta arrantzale zarrak zer guztien egoera ta maratillak erakutsi ta adirazoaz, geroago, Kerman-ek apurka apurka irakatsi ta jakiñe-razi euskiozan Zuriñe-ri.

Irabaztaille urten eban Iñesek, andrazkoak geie-bai, batez ere, erabakiak artzean. Aren senarrak ez eutsen emaztearen gurari ta burutasun guztiei antze-mon ez igarri. Ezta urrik emon bere.

Ez ebillen ama, alabarentzat maisu billa bakarrik, senarrak olakorik susmau ere ez egin arren. Maisu edo irakasle soilla ez eban gura, aldameneko laguntxua topau nai eutsan alaba ainbakoari, ama zoli ta erne arek.

-Gure neska au isillik dago; egundo eztaust iñor senargaitzat aitatu ez izentau. Nik neuk, izan be, eztot iñoiz onegaz edo aregaz gaur ta biar ta jarraian ikusi, beti edozeiñegaz eta mutil guztiekin baiño. Apurtxu bat lotsortxua ete dan-ta nago. Ai, alia! Nik i, ogei urte baiño leen bota neutsan begia lenengo neure senargei izan neban Kaittano defuntu ederrari. Ogei urte oste-ra? Amzazpi be, ba ete nituan, gero, kaiganeko muti-

Ilen artean galantena bera zala arpegira esanaz, keiñu agirikoa egin neutsanean?...

Orrelan eragoian andre Iñesek bere kolkorako, berberak pillotu ta metatutako gurrai, egur barriak gaiñeratuaz; eta aspaldian barruan eban asmoari bapatean, uste ezik, itzetik ortzera, izakerea emon lei-keola gogartuaz ta gogoberotuaz.

-Bai, zirt zart; erabaki ta egin, asmoartu ta bete. Oraintxe berton bialdu bear dot norbait Bizkarrondo-nera, -geitu eban Iñesek.

Ez erabillen berekiko, erretolika makala Txato-en emazteak.

-Kerman bere, oindiño gei dago ta berandutu baiño leen... Nai dozu emengo neskatilla zororen batek bear bada, oratuten dautsola geu lo gagozan artean? Orraitiñoko!... Orixe ez, gero! Eztautsat nik Kerman lako mutik jaseko ta laster gizon andi izan bear dauan orreri, ganora barik igesik egiten utziko. Geldi ortxe! Ba-yagok obarik! Ezta ori dedozein neska gangarren senar izateko jaioa! Ezta gure Zuriñe bere, alper guzurtiren batentzat izateko! Auxe bai bikote ederra!... Erri guztian ere ez, olako beste gazte birik...

Aurrera, ba, Iñese -zirautsan bere buruari- eta ez utzi iñongo atso ziztriñeri, euren alaba ganorabakoren

bat Kerman-en jabe egiten. Urak joanda gero errekeari esia egitea, ezta beiñere onuratsu izan. Orrelako zerok ikusib ear dira, ta lo egon barik, adionez bizkor ibili, eretia eldu-urren danean...

-Ta ganera. laster kanpora doa, barriro bere, Kerman, eta erbesteratzean, nork daki? batedobatek sareren bat botauko ez ete dautson, edota amuzkiren bat janerazoaz *bota barrura* ez ete dauan egingo? Bai, gaztearen biotzak bero beroa izaten daki-ta... Baiñan ez, ez! Olakorik jazo baiña leen, emen dago Iñese, zer egiten dauan ondo baiño obeto dakiana, eta eztautsat, tximista gorria, txoritxu txanbelin orri, esku-artetik egazik egiten lagako. Erroman be, badakie ori.

Eta buruak emon, eta axe egin.

Kalera urten ebanaz batera, Iñese berberak io eban Bizkarrondo-nera eta Kerman-etzaz galde egin.

Eta aren izekoak dei eginda, berealakoan agertu zan mutilla.

-Albista txarren bat ala zeregin astunen bat al dakaztazu? -esan eutsan Kerman-ek.

-Ez ba, Kerman, -jardetsia, arrantzale andreak-, zorionez eztauka Txanton gureak txarragorik. Baiña beste gauzatxu bat zeuri azaldu bearrean nago.

Ta zeatz meatz iragarritako burubideari, baietzaz erantzun eutsan Bizkarrondo zaldunak.

Zuriñeren amari arpegian irribarrerik susmatea betiere erraz etzan arren, egun areitako oiñazeen pozgarri ta aringarritzat zerbait ba ebala, edonork igarri euskion aren begien dirdaiketa biziagoetan.

Etixeratzean, aita aurrean ebela, itsumustuan agertu eutsan amak Zuriñeri, Kerman-en abotik-arako erantzun asegarri ta mazala.

Alabeak, ondo eritxi eutsan gurasoen burubideari, ta beste bat izatekotan, irakasle egokitzat onartu eban.

Iñeseren barrua ez zan makalean zabaldu.

Ez ekian arteetan iñortxuk ere, ostera, andre zuurraren lakio aren barri.

XII

BARRUAK AGINDUTA

Txanton-ek aldigaiztoa izan eban gau artan Jon aipatu genduanean, etxeko bazter batean ikusi genduan, arrangura-unea gainditu ta gero, barriro ere itxaropen epelaren gozotasuna milizkatuaz.

Zeren itxaropena, ostera?

Biotz bateri egiñiko eskea, irudi atsedin bati egingdako galdea, neskatilla ederrari azalduko autorkuntzearen ordezkotzat, erantzuera baikorra-edo artu ustez, amesa egia biurtuko ete zaneke itxaropena.

Indar-emoille ta zuzpergarri auta da, izan ere, itxaropena. Gorputzeko zentzuank azku barriez eta gogoren zokondoak argi beroz berpiztu ta aizatuaz, irmo ta zutik eta bizimiñez jarten gaituan goitik-beeraiñoko bultzada zoli ta eragiña da. Biotzaren erdian sortu ta zaiñetan eta kirioetan zear dabillen odola ta bizindarra, borbor irakiten jarten dauskun kemen ezkutua.

Udalenean, losorrotik itzartuta, izadiak edonun zorna-jarioz, ezetasunez ta uriñez beterik, bazter guztiak jantzi barriez aldatzen dituan antzera, olantxe

maitetasunak ere, gaztearen izakera osoa luze-zabal lodian igurtziaz, amesez ganezkatu daroa.

Nork eztau ames orren barri jakin, bizitzako ama-lau, amasei edo ogei urtera eltzean? Nork uka leike orrelakorik, lilura, buruera ta biotzaldiok ogetalau ordu besterik iraun ez baldin ba-eben ere?

Gaztezaroko bideetan zear iraganiko edozeiñek daki su ikusezin orren barri. Ezta sinisgarri, benetan, gizaseme edo gizalaba bakartxu bat ere izan danik, zer ori nabari edo senti eztauanaik. Guztion ondre, guzaki orroren doaia da izan-ta, maitetasun-garazia, alkar-beratasuna.

Besterenganako lera, norbere kidearekiko griña, gizonen ta emakumeen alkar-bearreko erantzupen estua; maitetasun-eskea dan lokarri arin mee ta eze-reza aiñakoa, baiñan gogoaks arri askotan, aitz andia-ren pisua baiño astunagotzat jo oi dauana.

Gau artatik arrezkero, iru egun mando iraganak ziran, eta mutillaren gogoia barriren barri illuntzen ta larritzen asia zan.

Egunsentiaren etorrerea lanbroak urratu eta mendigaillurrak eta muiño-bizkarrak urrez jantzirik eta goienera eldurik izpi ta erraiñu ederrenak isuri ostean, bertan goxo laburraren ondoren, eguzkia ere makal-

tzen ta urruntzen denez, bere ames epel bero gorria ere oztu ta ezereztzen zala edo, zirautsan Jon-ek bere buruari. Egunabarrak arrats-berea urre-samar euakala, labur esateko.

Babes ta aterpe billa doan eskalearen irudira; zidor ta bide medarretatik noizbait atsenleku ta abarroa izan zeitekean etxe ta etxolan ate-joka diarduan eskekoaren gisan, biotz-atadian oles egin eban. Deia-dar, oi, zinkurin ta asberapen, maitetasunak nun eta antxe, agindu eutsan tokian bertan egin ere.

Ate-joka asi zan, baiña ordurarte ez eban jardespenik artu, erantzunik jaso. Iru egun astun, barruko intzir-erosta minberatsua, neska apaiñari agertu eutsanetik. Eta ezer jakiteke. Iru egun, burutu eziñak birloraz ta liluraz gertu, moskor-amesez beteten asi ta geiagoko barik, orratza sarturiko puxika edo mazkuri arro arola lez, zerbait zirudian zorion-bola puztua, isililik urrituaz, ibituaz, zimelduaz, aizez utsitu zimur ta zimel gelditu-arte. Orra dana.

Adu txarra, siats makurra ete ebilkion, zigor-zarta anker biurriaz bere barne-baratzeko landaratxo pipilbarriak lorrinduten? Abea ete ekan, biotzak limurtzeko arazo bigun ta zeregin samur artan?

Naikoa zan lorrik eta mingostasunik. Nekaldia amaituteko gurariz jagi zan oetik Jontxu goiz artan. Eta atzera-aurrera, zer dan edo zer eztan egiteko adorea eskatu eban jagikerako otoian.

Ez eban nai, orraitio, Zuriñe-ren eta bere arteko maite-artuemon orren barri iñortxuk ere jakin egian.

Jagi ta batera, Txantonetzazko galdea egin eutsan Arantzari. Makaleri ori luzarorako zala, erantzun eutsan bere arrebeak, ta gero ta gero ere, etzala nunbait Txanton leenera biurtuko, eta beste zertzelada geiago, irakurleak ondo dakizanak.

-Eta Zuriñek zer diño -izan zan bigarren itaunea, bestela baitakoan, ezarian, asmoa malmuzkeriz estaliaz. Eztakit noiz ikusi dodan be.

-Neuk bere, eztot iragoko egun bieton ikusi, goizetan elizan izan ezik.

Jantzi, apaindu, gosaldue ta urten eban mutillak kalera, aroztegirako ustez.

Lantegia, Apalloa kalearen guen aldean eukan, erriko azkenengo eule zaarraren etxetik urre-urre, eta baita azkenengo santugiñaren bizilekuaren aurrez aur bere.

Eta aintziñako Zingizango leku artatik igaroaz -oraingo Uriarte jauregia baiño barrenerago zan,

antza- Gamarran zear, aspaldiko Guzurmendi zan tokira eldu zan, gaur Udaletxeko arrimailla ederrak asten diran zabal-uneraiño, eta antxe arrizko pillaretan gelditu zan, kurikari edo barrandari edo talaierua bai-litzan.

An urrunean, sorkaldetik, Labagane goitian, eder, dizdizari, indar bete ta garailari agiri zan eguzkia, inguru guztiak bizi az ta pozez kutsatuten zitualarik.

Urganean, itsas-azal urdin apalean, argi-adarrak izlegiten eben, zidarrezko bide zabal zirudiala. Dirdai aetara ikusleen begiak ertsi ta gorde bearra eben, itsutu lez egiten ziran-ta.

Uragora egoan, eta itsasoaren sabelak, arro puztua, ganezka zabalguraz egoala emoten eban. Izadiaren indarrak mukuru zirauen, goi ta bee.

Aize apurraren zeragaz dantzari ziarduan barrako itsas-kolkoan, belak zabal egoan jolasuntzi politak.

Une laburrean Jon-en begiak ikustaldi luze ta arduratsua egin eben. Aren buruan ibili ebiltzan ara-onaka asmoak eta naikunak, Karrazpioko olatuen antzera, beti artega ta egoneziñik. Gorputza geldi eukan, eta orekan egoala zirudian, «gorria», arrain-talde ugaria nun agertuko itxaroten dagoan kaioaren antzean, gero, zaust! bere oparikizunari laster arin erasoteko.

Ez zan, osterara, arek gura eban *arrainik* iñundik iñora agiri.

Baiñan... alako batean, aspertuta, gogaituta, enparantzara jatsi zan armailletan beera, eta salerosleen artetik aurrera ekin eutsan.

Eta zorionen batean, egin ere.

Billa ebillen pitxia, Txatxu kontramaixuaren nasa edatsuan bertan ikusi ebalako.

Arranegiko zabaleko uso-tortola zuria, izenez bai-zen izanez azal ta begi urdin zan Zuriñe ezti koloreko ilematasa ikusgarriaren jabea, mezatatik yoian, bal-tzez jantziriko andra zaartxu bategaz autuan eta barri-keetan.

Neskatilla zoragarria ikusiaz bertatik, geldi lotu zan mutilla, oiñak lurrean katigatu bai-litzakiozan. Barruak ere, bira egin eutsan. Baiña baretuta bere senera zanean, Zuriñe-garantz egin eban.

Urratsok egin bitartean, begiak arenganik alden-duteke, iñoiz baiño liluragarriago, guragarriago ta eskurakoiago begitandu yakon.

Soiñeko urdiña eukan, ortzia bezin. Luzean, belau-nak aiñakoa. Beso motz-samarrak, ukondo pareraiño. Idunekoa, zurixka; adats orail dizdizaria, xingola batek lepatxokoan baturik, txorta eder zabalduaren atnzero

bizkarrean beera eبالا. Gerria, lokarri gorrimin medar batek estututa, emakumetxo egiñaren irudi liraiña zan aren gorputz polita.

Maiganetan ipinten ditugun alabastrozko iruditxo pitxi txoragarrien ainbatekoa zan aren tankera segail lerdena, zumea bezin. Zutia, lizarra aiña. Otzana, usakumaren antzera. Gozoa, marrubi eldua bestean.

Antxe egoan Zuriñe; begi-aurre eukan neska pinpiña. Aukerearen egokia, buruz buru itzegiteko!

Eta bere burua adoretuaz ta kemen premiñazkoz jorituaz, aren ondotxura zan. Irriberatsu agurtu eban Txanton-en alabea.

Onetan, zaarrak oi daben susmo-jakituriaz, atso-txuak aldegin eban aengandik, eta agur-egiñaz, amarruki, bakarrik utzi zituan neska-mutillok.

Begiak zabal zabal egoan egon neskatillea. Ez jakin ba, berekiko zer erabillen. Baiña berealakoan mintzokera amultsuaz jardunean asi zan Jon-ekin.

Onak lendabizi itzegin eban.

-Eztoz, Zuriñe, iragan iru egoneton zure gerizetarik ere ikusi, ez bizi zarean ala illa zarean ere jakin -iñotsan erdi-bildurrez.

-Badakizu zergaitik izan dan. Baiña, tira, aitak oberantz egin dauala dirudi-ta...

Euren arteko arazoa aipatu gure eban mutilak. Baiña oi danez, aaztu yakon aurretiaz gertauta eka-
rren asarre-antzeko itzaldia. Bidean, bakarrean, esan,
esan eta berresaten jardun, eta lekuratzean, orra,
kittu, dana aaztu, burutik joan.

Apur bat artega egoan Jon, eta eskuak batatz bes-
tea igurtzika asi zan.

Isilgura batek azpian artu bai-lituan, murtik egin
barik lotu ziran une artan neska-mutillak.

-Zuriñe! Orraitiño ez aal yatzu aaztu oraintsu-
mengoan agertu neutzun zera.

-A... bai! Ez yat aaztu; baiña zer nai dozu nik esa-
tea?

Eta matarlondoak gorri gorri egin yakozan, begiak
lurrerantz begira, eta zitzortuaz.

-Orixe da esatekoa! Zer nai dodan? Ondotxu daki-
zu zuk nik zer nai neukean.

Eta gauzak arira etozala sumau ebanean, barruko
labatik urten gurarike gozan txingar eta txinpartak
aotik boladan iges egin ez egien, Jon, bigun itxuraz,
zarbokeriz berbegiten aalegindu zan, alan bere, bero-
antza guztiz estaltzea lortu ez arren.

-Aori dok ona! Zauria edegirik daukanak, zer gura
dau besterik, osagilleak bigunkiro osatu dakion baiño?

Basoan galdu dan bidaztiak, biderakusle zintzo bat aurkitzen baiño? Edota, uretan galdu dan untzi-gizonak, potin oskil batek ba-da ere, leen bai leen barruan artu dagian baiño?

-Orren galdugordean zagozanik eztot uste, Jon.

-Tira, ba. Argi ta garbi itzegingo dogu. Badakizu, neuk esanda, neuretzat nai zindukedana.

Bitartean, gazteok ez egozan geldi. Etxerantz yoian astiro neskatillea, bere jaubegai-gurakoa alboan eballa.

-Sinistuten dautzut, sinistu. Nik neuk barriz, eztot oindiño orrelako buruausterik artu nai, gazte be ba naiz-ta...

-Bai, zaarra ez zara, tximista gorria! Ez beiñipein. Ezta umea bere, ostera. Zeuri begiratutea baiño ezta-go, ume-denporak zukanik alde ebela jakiteko. Bai, emakumeak orrelantxe gozandu daroe, giza-gogoak saminduaz.

-Zu atsekabetuaz ezer irabazten dodala nik, uste al dozu? Barruak niri zukanako amodioa sortu-erazoko ba-leuskit, baietza emongo neuskizula ez ete dozu sinisten?

-Eztakit.

-Onen biotz gogortzat al naukazu?

-Beti gara galtzeko gizonok, autu oneitan.

-Eztakit nik onelako gorabeeren barri. Zeu izan zara lenengota-ta...

-Lenen eldu naizelako, beste iñork baiño eskubide andiago ez ete daukat zugandik maite-erantzueran on bat iristeko? Ez be! Zelan lagako zaitut bat, besteren pentzura, neure gurariok ito ezik, neure amesak guztiak erruki bage irato ezik, neure etorkizuneko irudipe-na urratu bage? Nire gaurko pozbide bakarra zaitudan ori, bertan-bera uzteko ez nagona, jakin egizu. Tira ba, eder orrek, itxaropen apur bat emoidazu; eskeiñi egidazu alakotuko gareala, gaur ez baldin ba da, biar; agindu niri zorion-edontziaren edari tintil bat, pozgarri tantatxua besterik ezean. Bai, eder orrek! Ezakidaz asarratu, ez egidazu betondo illunik ipini; ez egizuz larrosa-orri usaintsu direan ezpain gorriok, mukertasunez tximurtu...

Zuriñe, berba gartsuok entzutea, griñaz beteriko itzok jasotean, zetan egoan be ez ekiala gelditu zane-netz esango genduke. Gizonik zirtzillenen zurikeri ta limurkeri gozoak entzutean, ezin uka edozein emakume-k, danik ederrenak ere, barruan senti oi dauan zauskada edo zimikoa.

Egia esan: ez ete gizaseme guztiok azur-mamizkoak? Zelan ba aintzat ez artu gure Egilleak seme ta eme, gizaki guztiongan ereindako azi ezkutuaren noiz-baiteko ernamin-zartadak?

Euren ibilketa astirotsuan, geldialdi egin eben gazteak, arako *matxiña* -grua- andiaren ingurura eldu ziranean. Antxe geldi-erazo eban neskatillea Jon-ek, nasa ertzean.

Ez eukean sinistuko Zuriñek gizonen bularretan alako sugarrik egon zeitekeanik, eta arean bere, aspaldiko adiskide Jon-ek beraganako zaletasun ain berorik ebanik.

Eta ezetz biribilla esateko asmoak egiten asitako neskatillea, zer esan jakin ez-ta, txintik be atara bage egokion, mutil maiteminduaren etorria entzun ta entzun.

* * *

Ezin izan dautso eguno emakumeak entzungor-egin gizon gordiñaren maite-itzei, naiz-ta gero ezetza emon.

Olerkariak, euren irudi-asma-iturriak idekiaz, lilura-olde zoramenezkoak eta biotzaren irakin-borboilla-

dak ero-moskor edariz opa ta eskeiñi oi dauskuez. Baiñan, auxe diñogu: zenbat gizonek eztabe esan olerkari bikaiñenak baizen gartsu, bertso gille aipatuena baizen edergarriro, eta idazle gailenak baiño sutsuago ta biziago, kutunaren aurre dagozalarik, gogotik-ara emakume maitaturen entzumenera, aapaldi, neurtitz ta esanaldi bero, gori, ezti-jarioak?

Nor ezta orrelako eretietanolerkari izan? Etorri aundiko poeta edo azti bezela agertu? Nork eztaki abagune bardiñetan solas gozo bigun sarkorra kutunarengan isurtzen?

Bai, ospe ta goratzapen edozein gizoneri ere, bere maite-kantuan diarduanean. Emakumearen aurrean gizona gizon izango bai-da.

Maite-aroa eltzean, elkarketa-naiaren ernamiñaldiratzean, txoriak beti kanta bikain pozgarriez jarduten dakie. Eta naiz-ta txorieme batzuk isilak izan, mintxogabeak izan, arrak, txoriaita daitekeanak zoragarritzko txintak eta xorrotxio txarmantak jo oi ditu.

Zelan bada, beste gauzarik uste izan eban gure Zuriñe ederrak, maitetasuna zer zan ezekiala egoanean?

Aldia eltzean, zelan kantau ez euskeon beragan begiak egotzita, zaletasunez beterik egokion Jon adis-

kide mamiñak, kolko barruak sortu yakan ilentia egundoko sumendi ta gar-meta biurtu yakanean?

Iru egunez geituaz-geituaz yoiakon erretura arek, bazterrak guztiak kiskaldu eutsazan bere ariman. Irudi laztana ikusiaz bakarrik, bere maite autetsiaren alboan egoalako beste barik, ganezka gin eutsan amodiozko esanbearrak.

Orrelantxe ekiten dautso maiatzeko gauetan kanta-kantari isiltzeke, arrasbeeratik egunsentirarte urretxindorrak, ilargi ala izar, zoarbi naiz gau illun, adarganean ernai ta bero, leratsu ta maitakor, gau osoan erosta joten txindorreme isilari, onen nekeoiñazeak arindu bearrez.

Kolkotik erion uriolari azkena emon arte, orrelan jardun eban Jon-ek; gogoan urten nairik eukana adierazo arte.

Neskatxak, naikoa biozpera ta samurtua zirudian entzundako itz gozo gartsuak izanik bide.

Baiñan...

Nork jakin gizalaba eder aren begi gardenen barruan agiri zan osiñaren sakona? Nork oartu aren gogoeten joera? Aren azken itza, nork igarri?

Belarriak gorri, masailak sutan, begirakunea apal ta lotsati, an joan zan Txanton-en alaba bakarra etxe-

rantz mutillari -ez bai, ta ez uka- agur samur egiñaz,
Arranegiko lirio apaiña, kaisaldeko neskatillarik txairo-
ena...

XIII

IÑESE-REN UZIAK ARGITARA

Asitako arloan eguneroko ikastalditxua egin ostean, alde eban Kerman-ek Zuriñe-ren etxetik. Eguerdi aurrettxua zan, eta Argi-iturri nagusia kiskalgarri, gingan egoan, udako egunik beroenak eldu ziralako.

Eztakigu egunaren beroatsunak eraginda ala zer, baiña Iñese, Txanton-en emaztea, arpegiko koloreak gorrituta egoan sukaldean, lapikoari azkenengo emonaldia egiten. Onen senarra, gizaiso aundia, leioan egoan, urrunera so, itsas zabalari begiak eskeiñiaz, edota ondatzetan azal-aragiak baltzituden edota uretan igeri atsegiñetan ebiltzanei irazean begira.

Paper eta agiriak gordeten ziarduan Zuriñek, eta lan ori amaitu orduko ta gauzak euren lekuetan bear bezela jarri baiño leen, dei-egin eutsan amak, sutondora joateko aginduaz.

Beingoan egin eban alabeak, amaren esana. Joan zan suetera ta an sartuaz batera, atea ertsiteko adirazo eutsan bere amak. Ikusiaz beste barik, artega ta geraka suma eban Iñese.

Zerbait gauza astunen bat iragarriko ete eutsane-ko gertakizunetan ebillela uste izan eban; bearba, Jon-egazkoagaitik asarre edo agiraka egingo ete eutsan.

-Entzuidana, ene alaba orrek, arazo baten joan etorri ta azi-orrazia.

-Zer, ama, nogazkoa ete da zer ori?

-Eugazkoa don, ain zuzen.

-Ezer txarto egin dot, ala?

-Etxakiñat zelan esan. Txarto egin donalako ez, bapere egin eztonalako baiño.

Arnasa apur bat artu eban neska gazteak. Mutilla-ren mandatua isilik eukalako, agian? Ez, ziñez, iñor-txuk ez ekian ba, ori.

-Tira, ba, esaidazu, jakinguraz naiagotzu-ta.

Orduan, andra arek arteak artu zituala zirudian, eta astirotsuago ta gozoago jardunaz, arpegiko berotasuna zerbait ibitzenago ta ausitzenago yoiakon.

-Ene alabatxu orrek, badakin ik, ire aitak eta biok ardura aundiz azi ta ezi aunagula. Eugaitik egin yonaguzan lan eta aalegiñak, eta eroan yonaguzan neke ta lorrak. Arrantzale-alaba ezerez bat baiño zeozer geia-go izango aunagulakoan, mariñek neska soilla baiño maillatxuren bat gorago iñoiz ikusteko asmotan.

-Badakit, ama, zure gurarion barri.

-Biar edo etzi, etorkizunean, gu izan gaitunan baiño eratsuagoki bizi izan aitenala nai gaienduken. Ez uste, orraitio, ire aita, ondo gizon zintzoa, eta ni, zorientsu bizi izan ez gaitunanik, orixe ez. Gure Jaungoikoak orrela nai izanda, itsas-*seme* adoretu orregaz ezkondu nintzonan, ta ez egiña ik uste izan, arrantzaleak gauza ustzat yonadazanik. Ni neu, ik ondo dakin, ez non itxastar-arteko izan jatorriz, baserrian jaioa baiño; ta gaztetxu nintzonalala erri polit onetara etorri eta arrezkero emen azi, emengo oiturak neuregandu, emengo euskerea ikasi ta labur esateko, bertoko egin nintzonan.

Neskatilla esanekoa, adi egokion.

-Urteak joan, urteak etorri, ez bertoko bakarrik, baita *arranegitar* be, egin nintzonan bein ta betiko, eta nire bizitza osoa arrezkero ortxe daukagun neurribako itsaso urdin zabalari begira ta begira emon yonat, ortxe nire ardurak eta amesak, nire etxejoan eta maitelagunak ortxe izan yonazalako bere lanak, ortxe bere irabaziak, ortxe bere arriskuak.

Itz gordin samurrok esatean, negar-*anpulu* galantak eriozan begi bietatik Iñese-ri. Zotin batzuk bere egin zituan, eta gero, amantal-barrenagaz legortu, matarlanbeera yoiakozan negar-tantak.

-Ezer txarrik esan aal dau osagilleak? -galdetu eban neskatzak, isialdi arek bieie ere barruan zarrada naigabezkoa egin eutsela oarturik, ta itz egin bitartean betiere isillaren izua uxatu oi dalako.

-Ezton, Zuriñetxu, ari orretakoa orain zuri adierazi nairik nairabilena. Ez yon gaur osagilleak ezer maku-rragorik iragarri. Umearoan ondo azi eta gaztezaroon obeti ezi aunagula esaten niñardunan nik. Baiñan urteak txirimara igarri ere egin barik joan oi dirala-ta, bakoitza bere sasoiñan, norbere biziera ta garaitiko gauzak ere erabagi eginbear ditunala, ondotxu dakiña ik. Ta auxe esateko gogoz naiengonan.

-Zeu noiz ezkondu ziñan? Ori esateko?

-Bai. Bein baiño sarriago irakatsi yentzunat; ni, ire urteak baiño aldiz aurretik ere, komentu barrura sartzeko gai ez nintzala igarririk naiengonan, ta amasei udabarrirako mutillik askori irri ta barre, itz eta txistegin bere bai, ta orrelako beste gaztekeri ta arinkeriak. Amazazpi urte beteagiñean, mutil txairo begi urdin batek, Tutuluneko seme zaarrenak orte kontseiupean isilmandatua egin, eta goizetik gabera, alkarri begira, bata besteari begiraka, aurrez aurre nun ikusiko, asi gintzonazan. Ganeko egunetan, alkarrentzako izango giñalakoan amesez beterik bizitzen asi baizen laster,

beñola itsasora joan, geisorik ekarri eta andik denpora asko barik eroan yonen or goiko Solo santu bake-tsura. Eta andik geroetara, Txanton ire aita laztanak esan yeustanan euk asmau eikeana, ta neure buruari galdegin eta ama neureari bere esana entzunaz, urtea joan baiño leen eleizaratu naiendunan, Antiguako Amaren oiñetan auzpazturik, Bikario zaarrarengandik ezkon-buztarria artuaz, bizitza osorako alkarren izateko.

-Bai ederto be, ama, norberak maite dauan gizonagaz eta arek maitatua izanik.

-Ondo esana, izan be. Ointxe arira jo bear yonagu. Gaztezaroko urterik gozoenak ik oraintxe ditun. Baiñan, bizimoduaz ire burubidea erabagiteko ordua geroago ta urrerago don. Ezkongei betiko ez izatekotan, lekaime-edo ez joatekotan, beti neska gelditzeko asmoak aurretiaz izan ezik, beranduegi barik aalegiñez, aukerako mutik jaseko batekin atondu bear euken. Ik euk, etxakiñat ba nik, oindiñokarren ezton iñoganako joera berezirik, ezton? Oso egoki izan oi don olakoetan, umeagan ezer zerik ez ikustean, gurasoak eurak bideak garbitu ta laguntxu egoki berebizikoa begiz jo, aukeratu ta erdi-eskuratutea.

-Ama, nik sarri entzuna dot, ostera, gurasoak egiñiko ezkontzeak eztauala atze onik izaten.

-Ai, ene alabea, bai sarri askotan norbere arinkeriz egiñiko amaikak baiño. Ez al dakin aurretiaz bizi izan diran urteetan, aitak eta amak, bizitzako gauzarik makiña bat ikusi ta ikasi oi yoezanala, ta bigarrenez jaioko ba-litzoaaz, zer orreik asko beste era batez ta aldaturik egiteko asmo ta gogoia izango laieunkeen? Eta bigarrenez jaiote ori, ezton besterik euren umeen joan-etorriak leen-ikusi ta alderdi onenez zuzendu nai izatea baiño; bigarren aldiko egitadak, zuurrago, egokiago ta onuratsuagoak izan daitezcan.

Eguerdiko amabien kanpaiak ots astunez iragarri eben egunaren gerrialdia. Amabiak, bota platerera begi biak... esaera zaarra.

Kanpai nagosiaren durunda otsak, amabietan eta jai-aintzitiko illunabarretan izaten dira soillik. Edota zorigaiztoko egunetan, etxeren bat su ta gar erreten dagoela-ta. Eta baita itsasoan laiño edo gurma sarra-tua dagon egunetan bere, deitzalle itun, ulun eta itzalla izan oi da, utzi ta itsas-gizonei portura bidea ezagun-arazoteko gogoz.

Ama-alabak eten eben unetxu batez euren barri-keta luzea. Aitaganaiño eldurik irurok egin eben arre-na.

Biak bakarrik gelditzean, etxekandreak ekin eutson:

-Eta orain itaune bat egin bear yeutzunat: ik ez al don iñoiz iñogaz amesik egin? Edo mutil apaiñen baten irudia ez al yan kolkoan barru-barrura sartu? Ez al don beinbere iñorgaitik lorik galdu? Ez, ezta? Ba, orduan, erdu ona, esan. Zer deritxan geurera datorki-gun mutil bana-banako Kerman-i? Ai, nik ire ogei urte oindiño bete bakoak ba-naieunkanaz!... Laster arin sare estua bota ta norbere gustokotxu bat *bota-barru-ra* egingo naieukana.

-Kerman atsegin ete yatan?

-Zer esan bakoa, ene alaba ori.Gazte jaseko bat ondoan gertauten danean; mutil eder galanta norbere alboan eukitekoe retia daukanak, zer besterik egiten yakiña, bere senean ba yagona ta emakume zentzu-neza edo ganorabakoa ezpaldin ba-dona, ereti ortaz baliauta, egoki dagokiona lortzen alegindutea baiño?

-Kerman jasekoa ta alagalakoa eztanik, ez neuke nik neuk esango. Ez yat niri osteria orrelakorik burura-tu be egin.

-Ai, alia. Oraingo neskak dauken gatza! Zeren begira ete yagonaz, sasoirik onenean bear diran tre-tza ta sare ta lakirioak gertau ta ipini barik! Gero, ezton neska zaarrik faltako...

-Baiña, ama, senargaia norberak autetsi bear al dau?

-Dana dala, zerbait egin beintzat, or ganora bage manatan egon barik. Mutillik onenak neska ziztriñen eskuetan jausi ditunala eta beste batzuk erbesteko emakumeen sareetan galdu, entzungo yonagu gero, ta orduan izango ditun izatekoak. Or konpon! Ai, Zuriñe, ik eztakiñ asko munduko barririk. Gaur egunean, begien aurrean ikusten yonagu, eztona egoki neskatillea papaua lez erdi lo egotea, iñor alboratuko ete yakon zai. Bestelako senar izango induken ik Kerman, eta i, aren emazte zabal. Nork yon arek lako aziera onik, ekandu zindorik, karrera ederrik ta jatorri oberrik bere, aberatsak eurak izan ezik?

-Ezta txarto esana, ama.

-Ene biotzeko aingeru ori! Amaika ameskeri irakurri ta ikasten yoenaz gaurko neskatxa biozperak, nobela edo elebarri diralakoetan. Eztaukana berakautakoa makala, mundua, zineetan agertzen diran irudikeri zoragarrietan lez dabilela sinistuten ba-don. Mai-

tetasuna, zine ta teatroetan otsbaten ta zerugoitik agertzen don, iñoiz ikusi be ozta egin oi diran lagunen biotzetan. Bizitzanostera, emen benetan esan gura yonat, gure ingurukoengana izan oi yon joera gure biotzak; ingurukoren bat bere itu, xede, jomuga ta azken.

-Zaarra da ori, ama, ezagutzen eztana maitatutea errez eztalako.

Prakadunok eta gonadunok zenbat eta alkarren urreago egon, ainbat laztanago, maiteago, alkarrena-go egiten gaitun. Nor yabilna iregandik urreen, nor daukana egunero eure ondo-ondoan...? Orra ba, argi esan, esanbear guztia. Ez al don eure amaren esanik egingo? Bai damutuko ere!...

XIV

ARRATZALEEN GORAIPA

Udako egunak aurrera yoiazan.

Itsas-untziak atuneta eratsua erabillen, eta kaian poza geituten eta itxaropena mamintsuagotzen yoian.

«Otoiop» birritako aldiz eldu zan etxera, eta biotan nasa zaarra egaluzez beterik orniduta utzi eban. Arraiña naikoa samar erabillen arren, diru ederra egiten eban saldukeran; eta ekarri-ala errez saltzen zan kanporako, kabanetarako ta baita errirako be, lasterrean jateko.

Zuriñe pozarren asi zan untziaren kontu-arazotan. Eta asi barritan orren zori ona izatea gertatuaz, itsasoko ardurak, untzien joan-etorriak, arraiñaren gorabeerak, ikatz eta izotzen artu-emonak eta untziburu gizonen autu, esames ta iritziak iñoiz ez bestean zituan buru ta biotzean.

Aurreko urteko atunetatik arrezkero, zorra besterik ez eben untziak egin. Gitxi ziran portuan egoera onean egozanak. Geienak zorrik asko zituen bazterretan, eta asi arrikatzetik eta patente eta mazietaiño-

koak bere, ordaindubage eukezanak, ez ziran bat eta bi, geiago baiño.

Aurreko neguteko arrantzuak ez eban ondore onik izan. Ta gero, udabarrian bere, arrain barriak benetan *tati* egin ebana! Egun bi edo irutan sardiña apur bat artu eben, baiña geroztik esatekorik ez.

Ontziak garbi, kaiganea legorregi, loiea usain bage, etxe asko kee barik, umeak goserik, gurasoak atsekagez: erri osoa itzal, illun. Orrelakoxe negua izan zan azkenengoa.

Baiña, tira! Jaungoiko andiak gizonen eroapen ta egonarria neurri bateraiño zabaldu danean, barriren barri gose-aroa etenaz, gose ordeaz asea, bear-izana-ren ondoren ogia, esku utsen betegarritzat zidarra, nekeen ostean poza bialdu eutsen kaitarrai, arrein mamiñaren bidez.

Negu ta udalena esteak kiskortuta iragan ondoren, sabelari betakada sendo bat emoteko eretia eldu yaken itsasora begira bizi diranei. Negar-iturri diran begiak apurtxu bat argitu, eta illeta-kanpai diran mingaiñak euren soiñu ta mintxoa ots alai gozo biurturik, portu ta inguruak, erri osoa erabat esateko begitarte alai aldatu zan.

Dirua etorren errira kanpoko erosleen eskuetatik. Dirua, arrantzaleekana kabana-jabe ta ola-lantegi ugazabengandik. Dirua, ainbat eta ainbat illabetetan bizikariak zorko edo zorrean emoten jardun eben den-dariengana ere.

Dirua ta poza etxe bakoitzerako. Eskuartekoa, soioñeko barriak egiteko, oiñetakoak lortuteko, umiei gauza bearrezkoak erosteko, janari-zorrak eta ogi-zorrak zurituteko; ta zergaitik ez ba? Baita janaldi mamin bat eta txurrutaldi gozo batzuk egiteko bere.

Nork dauka, ba, iñork baldin ba dau, jan-edan ugari bat egiteko eskubiderik, arrantzale adoretuak bezenbat? Nork, eta beti alperreri nasaian bizi danak ete dau ba, estekadak egiteko esker ori?

Arriskuz beterik bizi danak, egitada zori utsezkoetan diarduanak, gudari edo burrukalari errimeak eta arrantzale jasankorrek, orretzek dauka, nonbait, egiaz esku ta aalmen, orretxeri dagokio dagonean *bonbon*-egitea.

Zer dala-ta? Ai, guztiok arrantzale ba giña, orrelantxe uste izango genduke, dudarik bage, orain beste iritzirik izan arren.

Aurtemein lñesek bere alabeari esana gomutau ezkerro, rekin batean esango: norbait zenbat eta eza-

gutzenago, maitatzenago dogula, biotz zintzoa izan ezkerero.

Euskal-arrantzaleagaitik, au, ori ta bestea maixiatu dabe. Amaika bidar bidegabe, gaiñera.

Alperra dala, ardauzale dala, diru-eralgitzaille, zabar, utzia, ardurabako ta ezjakiña. Baiña amaika ezjakin, amaika ardurabako, baldar, diru-ereintzaille, gangar, ordi eta alper dago bazterretan ain zuzen, arrantzale ez diranak, eta arean bere, arrain-usain bageak!...

Zenbat mozkor, zatar, alper-arri eta sakel-baedun ete da mundu zabalean, iñoiz itsasorik amesetan ere ikusi ez dabenak? Orrelan, ba, arrantzaleak, edonun dagoz, itsasoan eta legorrean, ur-ertzetan eta lurralde idorretan, iparrean eta egoaldean, emen eta emendik urrun.

Zerik asko, asmau-ala, arinkeriz esan oi ditue gizonak.

Itsasoko bizitzatik kanpo diarduenak, eztakie an urrunean, ur andian, egunak eta gauak, jai ta asteak, goiz ta illunabarrak bardin samarrak diranik. Legortarra, egunez lan egin ondoren -edo beintzat bere ordu neurtuak, geienbat- gabaz oiñak luze eta gorputza zabal zabal etzanda, nasai lo dagoan bitartean, arran-

tzalearen untzia, txikia betiere, kilinkolonka ibili dabil oiñarri sendo bage, eustazpi ziriñaren azal-azalean, leze sakonaren agin ta erpe-artean.

Zein da legorrekoan bizimodua, onenbeste edo arenbeste ordutan lan-egin ondoren, lantegiari agur egiñik bakoitzaren etxera joatea baiño, arrisku esatekorik bage, geienetan?

Arrantzaleak, bere lanbide ta jardunean asten dan bakoitzean, beti ta beti, bere biziaren guna arrisku ta galtzoripean ezarten dau, bildurra alde batera utzirik. Etxeko ogia, sendiaren poza, umien atsegiña, erri osoaren alaibide ta aberastasuna, orra zer dan arrantzalearen arloa; orra or kai-erri ta portualdeetan itxaropena ta ondasuna erein ta zabalduten dakian gizasemea.

Biotz eder, gogo zintzo, barru oneko ta esku zabal, daukanean edonori emoteko gertu egon oi dan gizaki begiko, apal, gorrotorik bageko, edonoren adiskidea. Orixe dozu arrantzale euskalduna, orixe dozu egunero, arrisku bildur gabe, lekurik txarrenetara, osin izugarri orren atzaparretan guretzat ere janari billa joaten dakian itsas- seme jatorra!

Dirurik ezarren, jaun agertzen da arrantzalea. Aundikeri bage, gizon eta zaldun. Biziteko lain egiten

daki, ez aberatsu bearreko *urregose txarrez*. Barruko bakearen jabe, biotz nare ta baredun, eroapenez bete, egoarritsu. Daukonagaz naikoa esaten dakiana. Eskean ibiltea gorroto dauana, bear-izan gorriaz aztamuka ibili arren sarritan. Okituak eta ondasunez beteak ezagutzen ez daben mana, baretasun, arte ta nasaipena beragan dauan gizon apal, mazal eta gogo onekoa.

Zer esan daikee legortarrik askok arrantzaleen ala ta kontra, uretan ordu bat edo bi egin ezkerro, legorretik iruzpalau milla urrunerantz joan ezkerro, oindiño mendiak ere begi aurrean ostendu bage izanik burutik beazetara dardaraka, ikaraka, laudarduan, izuturik jarten diran barritsu, minluze, prakestuak?

Isil beitez, ba, jakitun azalekoak. Jantzi beitez euren soiñekoz, bizi beitez euren etxe zirtzilluetan, ta batez ere, bioaz itsasora, bioaz egunetan eta egunetan, uda ta negu, otz ala bero, sargori ala izotz, egunez bezela gau baltzean ere.

Eta joan beitez, joan, ekaitz egunetan, itsas-urak irakiten diarduen denporaletan, sartu beitez orduan intxaur-azal ortan, ta bioaz urrutira...

Orduan esango litukee, noski, lotsa aundiko berba astunak, orduan solas ta ele gurgarriak, orduantxe

eskubidezko itzak, arrantzale ta itsastarrentzako zorrezko gorapenak. Une artantze litzakez mariñelarentzako ele-sari bikaiñak, esanaldi aipagarri ta biribillak.

Ezta jakituna gure arrantzalea, ez; baiña ezta eskalea ere.

Ekonomi-arazoetan eztaki ziñez jakitea komeni litzakion guztia. Baiña gizabiotza ikasten ari izan diran filosofu ainitzek ainbat jakituri erakutsi dauskue euren biziera ta egitadetan. Aintziñako bale-zale ta makallau-zaleen ondorengoak ditugu, orain milla urte ta geiago bear bada, Gaskuñekin batean Terranovaraiño itsas-untzi txiki ta makal erkiñetan joaten ziran euskaldun zaarren oiñordekoak.

Gizonik geienak aberastasun egarriz jarduten dautsenez, gure arrantzaleak *lan biziteko* lain egin oi dabe, ez aundikitzeke.

Sarri eta maiz, sabel uts edo erdi-uts izan arren, barrua bakez, arpegia argi ta bekokia jasota, okitua- ren ondampurik bge ikusi oi ditugu, eskean asteko lotsa, billa ta esku-luzaka asteko gauza ez izan-ta, lorpide orri narda ta iguin egiñaz.

Baiña kaira arrain apurra eldu dediñeko, ikustekoa da portualdeak artzen dauan bizinaia. Alaitasun, jolas-

gura, barregozo, dantzadeia, orixe izante da leen itxaropen, egoarriz ta nekez irabazitako saria.

Eztau arrantzaleak, zeken-usaiñik ez zuurkeri larregirik. «Dirua, -auxe baita euren doktriña- ezta gordeteko egiña, esku-aldatuz ibilteko baiño».

Aiurri, mendu ta izakera atsegiña dau. Arma edo izkillu bako gudularia, bizia arriskuan egunero erabili arren, guduzelai maitera, itsaso urdin zabalera edo noiz-edonoiz baretsu, nasai, nare ta lerden joan oi dan gizasemea.

Eztaukanean isil samar, daukanean edonori emoteko gertu... Arrantzale biotzaren ederra! Ai, gizon ikasia bezinkulturadun ba-litz!

Baiñan, isil gaitezán. Itxaropentsu izaten, gu baiño ukondo bat gorago dagolako euskal-arrantzalea.

XV

LARROSATXOAK

BOST ORRI DITU

Egun artan, Sant Iago biaramona, auzoerri bateko erromeria izaten da. Ta Zuriñe ere, aita obeto egoalata, bere neska-adiskideekin eta beste mutil batzuekin batean *goizaparia* egiten joateko zan, eta nora? ta lzpazter urruntxu egoala eritzirik, etxera aisago ta lasterrago biurtu zedin, Elutzeta basetxe ondora joatea erabagi eben.

Asmo egokia izan bere. Txantoneneko esneduna baserri artakoxea zan-ta.

Bai pozgarria izan oi dala erriko neska-mutillak esnedunenera edota iñude-aiñanera joatea, ango gauza gozoak aoratuteko uzian: intxaurra dala, sagar eldua dala, arbolatik arako kerixak dirala, okaran, madari, urretx edo arto beroa, errebarria, labatik arakoa. Eta udako egun beroetan gogokoen izan oi dan gatzatu bigun dardaratia, ardi-esneaz egiñiko gatzatu zuria, azpil sabel-andi batean dantza-dantzari, goxokiz edo azukarez estaldua.

Arrautza-talo edo tortilla guri-guriak izango zituen jaki, basetxeko ogi zuriaz batean, lukainka mamintsuz gorriturik. Eta ango sagardau garratz-samarra edari, eta ganetik naia gatzatu, jan-ala, bete arte, ok-eginda toton esan arte.

Arantza, Irene, Madalen, Nere ta Zuriñe, alkarrereri itxaron eta batuaz, bidean gora yoiazan seirak aldean. Mutillak aurretik ziran. Ikaran inguruan bat egitekotan. Olantxe izan ere. Guztiak talde bakarra egin ebeanean, bideak betean yoiazan barriketa ta barrez.

Kerman, Jon, Txuspiñ gaztea ta Seberi Totolo ziran mutillak. Azkenengo biok, arrantzuko gizonak, legorrean gertu ziran, eta alagalan etorri yaken arratsalde epel aretan lagunarteko goizaparia gogaro onez ta atsegintsu egiteko.

Uriko lurren mugara ziranean, bidezabala utzi ta burdibidean barruna ziranekoxe, aen izketa ozena ta zaparradatsua sumaurik, basetxeko txakurrak zaunka ta zaunka asi ziran, lapur-sailen bat edo ijitano mordoa edota bertako eziiranak beintzat urreratuten etozala adirazi nairik.

Baiñan soloan egozan nekazariak urrunetik ezagutu zituen nortzuk ziran, ta bai laster arin txakurrak lotu ta isilduerazo.

Aspaldi baten ospatsuata entzutsua zan gaztañedi ederrak ba-dirau iraun oindiño Elutzetan, gaztañondoak parra-parra igartu ta galdu diran arren.

Aintziñako denporetan, oindiño zaarren batzuk esa leie ta orregaitik ezta ain sagokoa, basoko jan-edanak egiteko, orixe zan lekeitiarrak eben leku egoki ta gogokoena.

Artean, etzan orduan gaur lez, ondartzetara joateko gar, zaletasun eta moda ori Englan-etik erakarria izan. orduan, Elutzetara joaten ekien jaunak eta neka-zaleak, andikiak eta langilleak udako jai-egun beroetan, eguzkiaren igesi, angoxe gerizpeta gozoan, itsasaize urrunsamarrekoa itzalpean ozkirri artuaz, aro egokian arratsalde ederra emoteko ustez, janariak etxetik eroan eta edaria bertan eskatuaz.

Bedarra erdi eze erdi igar, iratzak berde mamin, zugatzak ostroz ta orriz beterik, aizea eguzkitan bero ta gerizpean ozpera, bestelako leku apaiña aukeratu eben askari ori egiteko! Ta orrez ganera, guztiak gazteak izanik, orra gauza osoz atsegiña.

Zelaian, bedartzan jesarri ziran, zabal lurrean, izadiak udarako gertau dituan bigungarrien ganean. Goienean, txinpartaz ziarduan eguzkiak gingabegian.

Buruzgain, gaztaiñondo ta pagondoan ostoak aizegi-ten ari ziran.

Askari-iskia, goizaparia, gogotsu garbitu eben. Samako zuloan beera errezto ta zirin-zirin yoiakioen sagardau urre kolorea, eta azkenean iñun ziran plater zabal eta sakonak ekarri eutsezan basetxetik, Elutze-tako ardien esneaz egindako gatzatua guraiña jan egien. Ta baita iruntsi bere, ta moduetan ganera! Mutillak!...

-Aunek emakumeok be, eztira makalak abantean -esan eban Txupsin-ek barreari eutsi eziñik-. Donostiako estropadetan eskasagorik izango da txanpan egiteko. Beti daukez erremuak -jateko koillararak, alegia- edo aoan edo platerean, bideak tximisteak baiño bizkorrago egiten dituezalarik!...

Jan-edanaz bapo egin ondoren, kanta-kantari ekin eutsen, beti lez, basetxeko oilloak euren inguruan ogi-apur ta jaki-ondakiñ bila piko ta piko janguraz ebiltzan artean.

Txuspiñ-ek kantua asi, ta beste guztiak batean jarraitu eutsen.

«Mundekatik ekarri neban
atso bat ostuta,

leioan esegi neban
uleak, uleak orraztuta...»

Ta orretariko oiuzki ta kanta ariñak abestuaz, une gozoa emon eban taldeak, igarri be egin barik iru bat orduk iges egin eutselarik. Andik lokatuteko sasoia eldu yaken, ta damuz eldu be, ordu atsegiñak oi daben neurri labur ta latzez.

Onetan egozala, Zuriñek adierazo eutsen garaiti-koei:

-Ai, ene lagun maiteok! Zuek joan siñeie orain erromeriara, baiña nik etxera berra dot, gure amak niri onaiño etorten uztea bere, naikoa egin dau-ta.

-Ez zaitetz orren goiz etxeratu, Zuriñe. Zatoz geugaz, erdu orain ta gerotxoago joango zara -zirautsan irenek-. Ez gagizuz onen goiz laga.

-Ezin baiña. Bestela amak,... emon emonak egingo daustaz.

-Bai zera jo!

-Ez be, zuek eztakizue gure ama nor dan...

-Tira ba, orduan, bakarrik joan bearko dozu.

-Ez bakarrik -esan eben Txuspiñ-ek eta Seberik biak batean. Geu be, aruntz goiaz, itsasoratea goizaldean izango dogu-ta.

-Orrelan ba, urrengo zatozen arte! -zirautsen gonadunak gure arrantzaliei.

Eta alkarri agurrak egiñaz, arrantzale biak eta Zuriñe errirantz abiau ziran beinbeiñean farolerako bidea artuaz. Garaitikoak, Gardata alderantz yoiazan, andik gero Izpazter, erromeri lekurantz egiteko.

Bapatean, oinkada batzuk arrapaladan egiñaz, Zuriñe-ri dei egin eutsan urrunetik Jon-ek. Totolo ta Txuspiñ astiro astiro aurrera yoiazan, baiña neskati-ilea geldi lotu zan beste gaztearen deia entzunda.

-Entzuidazu, Zuriñe.

-Zer dakaztazu orain be, arnas-estuka?

-Leentxuago zeuenean izan naiz.

-Gurean? Zer ba? Ez al daustazu baketan itxi bear?

-Ez, eztautzut baketan utziko, arik eta nai dodana lortu arte.

-Bai, naikoa dozu. Zetan izan zara?

Aurreraka yoiazanetik batek, Nerek uste dogu, didarka esan eutsen:

-Zer darabiltzue zuek or isil-isilik? Ez ete dago, gero, zeozer zeuen artean?...

Bizkor-ek irribarreka geitu eutsan Zuriñe-ri:

-Ointxe esango dautzut. Badakizu Basotxu bidean egiten diardudan etxea laster amaituteko dagona. Etxe orretako bizileku bat, lenengo oiñekoa, edo beekoa, zeuen amari eskeiñi dautsat, zuen aitak gora ta beera ibili bearrik izan ez dagian.

-Ai, zarbo galantori! Ba zabiltz zu, satorra lez, azpiak jaten. Alabea beingoan limurtu edo zuritu ez dozunean, amaganaiño jo dozu.

-Nai dauanak, aal dau. Badakizu zer egin dodan? Geure erriko kanta zaarrak diñoana bururatu yat, ta beste bideak alperreko ba-dira be... Ona, entzun:

«Larrosatxuak bost orri ditu,
kabeliñeak amabi,
gure umetxua gura dauanak
eskatu bere amari...»

-Guzurak urteko dautzu! -irriz esan ondoren, iges egin eutsan Zuriñek an zain eukozan arrantzaliekana.

-Emakume ezigaitza! -iñoan berekiko Jon-ek-. Baiña, tira. Gauza baten jakin guran ibili naiz estu egun oneitan, eta orain ba dakit. Eztaidan itxaropen-izpirik galdu. Aurrera, Jon, beti aurrera.

Zer zan, ostera, ekian gauza barri ori?

Egunik egun, iraganiko aste batzuetan, barruak jaten erabillen susmo zitala, beztun mingotsez erreta jarten eban ezpaia. Kerman, Zuriñe-ren ondorik ete ebilleneko susmo ta peku garratza.

Baiñan, ezetz zirudian. Agirian egoan Kerman Txantonen alabearen gura etzana. Bestelan, ez eban itxiko bertanbeera bakarrik Zuriñe, une aretan.

Orixe jakin nai eban Jontxuk arratsalde aretan. Ba ekian Zuriñe etxera bearreko zana, baiña bera, Jon, isilik lotu zan Kerman-ek zer egiten eban ikusiarte. Eta Kerman erromeriara yoian beste neskatilla gazteekin batean.

Orixe zan ba, arotzaren itxaropen-dirdai barria. Orixe Jon-en barrua zabal jarri eban albistea.

XVI

BIDABURUAN

Txanton eta Iñese senar-emazteak Jontxu-ren agerrialdia izan ondorean, alkarregaz autuan ekin eutsen, a rek eskiñiriko etxebizitza zala-ta-etzala.

Jaio zanik aurrera beti, moillaganean bizi izan zan ontziburu azkarrak, eskeintzea entzun ebanean edo entzun barrian, alako larritasuntxua susmau eban barruan. Itsas-egiko bizitokitik legorrerago, lurrarterago, portutik asago joango zaneko damua.

Bere denporan itsas-urrumarak entzuten oitua egoalako, otoz-otozko barri orregaz, zerbaiten utsunea izango eukelako bildurrak joa zirudian. Begien aurrean, urdiñaren orde zelai ta soloen kolore berde-nabarra ikusten, ekanduko ete zan Kantauriko ume bulartsua?

Osasuna zan, ordea, aldaketa barri orren zio. osasuna, galdu-agiñean ikusi arte, bere izakera baliozkoan aintzat artzen eztoguna.

-Antzoriz (Santa Kataliña)ko bide zabalaren asieran, Basotxua deritxon tokia baiño leen, an bizi-bearra baiño ezpa-litz, gaitz erdi litzake -zirautsan geroago

bere buruari lemazaiñak. Zerik samiñena, itsasorako egundo geiago ez naizela gauza izango jakitea, orixe dot.

Eta ekin eta ekin, berbazko matasa nastea biribildu arte, bakoitzaren iritzi ta aburuak eio ondoren, ontzat artu eben senar-emazteak, Jon-ek azalduko asmo ta eskeintzea.

Opari ori zala bide, egundoko mutil egoki ta berebizikotzat jo eban arotza Txanton-ek, eta aren gorapen ta elesarietan ziarduan.

-Ta mutillari gogoratu, edo bururatu obeto esan, niri egoki ta mesedegarri yatana! -esaten eban bein ta barrero Txanton-ek. Oindiño olakorik! Baiña aspaldion daukat nik, ori, gizon jaseko izango danekoa. Argia iñor ba-da, azkarra, ta beargiña, zelakoa gero! Etxe zaarraz barria egin, leen bizitza bakarreko zana, orain irukoa jaso ta iragi, ta alboan bertan, egurrak eta anporrak zur ta ol biurtzeko serra ederrak bi, ipini ei ditu!...

-Bai, olantxe esan dau.

-Lenengo urtenaldian, al ba dot, araxeraiño egin nai neuke ibiltalditxua, neure kabi barri izango dana, aalik lasterren ezagutu dagidan. Eta an, negu aldian, egon bere eguzki begitan dago-ta, bestelako leku

epela egongo da, eguzkiak Otoio-ostean kuku egin arte. Eta moillara joan gura dodanean, andik txirimarra Kolmenares-kalean beera, aldatz biguntxutik, ez naiz orren txarto be ibiliko. Itsasora amaika joan-etorri egin izan dogu baiña... zelan izango da ba! Oba izango dot, ausaz, legorrean tirabira egin, lur gogorrean itxulaztu, eta ez an, itsas frankuan, aztarrenik be, utzi barik, bear bada... Ainbeste arriskuren ondoren, nork daki nire azkenengo egunak ementxe zaartzaro baketsuan...

Bere senarraren alboan aulkian jesarrita, mies-erropa zuriak atonduten ta adabakiak ipinten ziarduan lñesek.

Betiko egonarri ta patxarazko esakeraz mintzatzzen zan Txanton. Lengoa zan bai, ortan; aren biotz zintzo ta gogo zindoak lengoak ziran; baiña makale-riak zantzu ta seiñale zitalak ezarten ditu gizonaren soin, kemen ta izakeran. Orrelan ba, gurari barri orrek, aringarri bezela, gozatu eroian aren egoera itun eta larria.

Bapatean beste zerbait otu yakon arrantzaleari. Seme-miñak jo eban Txanton-en barrua. Ta semearen galdez lez asi yakon emazteari. Beiñola, jaiobarri zala-

rik, il egin yakon semetxu bat. Ta orain ez eukan semerik, dakigun alabeaz gaiñera.

Orraitiño... semetzakoa izateko bidean egoan, alaba ederrarentzat senar egoki ta jaseko bat billatuaz. Ta nor seme oberik etxera etorkion Jon gaztea baiño? Etxe-eske etorkiona ez; etxe-eskeinka etorria zana, baizik. Benetan be, mutil axe izango litzakion baiño suin alakoagorik, seme antzeko xaloagorik! Zelan ez ete eban leenago olako buruerarik izan?

Bere alaba maitea ez eukan ez, edonori emoteko. Mutillak, ordea, ez eukan utsik ez akatsik ez estakururik.

Txanton-en asmo osoak ez yakazan bere emazteari gogo beteko, arek begiztatua eukan mutilla, Jon barik Kerman zalako. Isilik egoan, ostera, auzizalea ezalako. Ezetz eta baietz, goragoraka asi orde, bide bigun maltzur eta isilekua artzen ekiana zan. Ekiña zan, ori bai, bere burubidea izentau ezkerro. Leentxoago gerotxoago, bere arilleratzen ekizan ari-albañuak, bere pilloratzen egurrak. Isilka misilka, ezarian, billa ebillenaren aztarrenari jarraitu ta guraria lortu arte, bere uzia jadetsi arteraiño, ez eban nagikeririk erakutsiko ez etsipenik agertuko, katua saguaren atzean

ala txoriren baten ondorik astiro, makur, zapal, lurrari deusola joan oi dan bezela.

Orregaitik, Kerman alabearen irakasletzat etxeratu ebanean bere, ez eban belarririk agertu lenengotan, eta arrezkero Zuriñe-ri zerbait adirazi eutsan arren, gaur bere, senarrak ez ekian ezer olakorik.

Ori dala-ta, Txanton-eri bururatu yakon lenengo suin-geia Jon izan zan, eskeintzeagaitik esker ona agertzeko, agian.

Afalduten ziarduelarik eldu zan Zuriñe, egin-barri eben goizapari atsegiñaren gora andiak egiñaz eta beste kontu ta gertaerak azalduaz. Aita eta ama adi egokiozan, alabearen jita edo isuria zein mutillengan eta zan jakin nairik, bakoitzak bere santuari argi egin guraz egozan-ta.

Neskatillearen itzetatik, ostera, ezin esan gauza garbirik, mutil guztiak bardiñean aipatzen zitualako.

-Entzuizu, Zuri -jalki eutsan aitag- ez al dautzu ezer iragarri Jon-ek etxe barriaz?

-Bai, emen egon dala eskeintzen, esan daust bakarrik.

Orduan aitag, mutillaren goralpenak egin eutsazan alabeari, leen emazteari egiñak barriztauaz. Alabeak, baiña, aitag baiño geiago ekianez, Txanton-en

zintzotasuna ta on-gurea ezagutuaz, Jon-ek leenago berari egiñiko isil-mandaturak iragarri eutsan. Aitarentzat, ezti gozo ziran itz orreik; amarentzat, barriz, lor ta naigabe.

Ta bakoitzaren asmoak asmo ta gurariak gurari, egun gitxiren buruan aitak batetik eta amak bestetik, bide biren erdian jarri eben Zuriñeren gogoa ta naime-na. Bidaburuan ikusten eban bere burua, nundik joko ez ekialarik.

Zein bide bereixiko ete eban? Nor aukeratuko? Amari jaramon egin? Ala, aitaren gogoari amor-egin, Jon-ek aurretiaz egindako eskabideari baietzaren usaiña iratziaz?

Edozelan ere, bien amesa beteterik ez egoan. Bata artu, bestea uka; ortxe egoan untze, matasa ta atsekabea.

Baiñan irugarren oztopoa, eta larriena eban Zuriñek. Bata naiz bestea adiskide izanik, beste geiagoko ezer ez ziran beretzat. Ez yakozan, benetan bere, osoro errotuten bere kolko-barruan. Batak, maite-autorpena egin arren, ezeukan berak nai eukean ariurri edo izakerarik; ez ekian zergatik, baiñan orrela zan. Eta Kerman-en asmoak, Iñeseren uziak gorabeera, ez ziran errez jakitekoak, antza.

Argitasun bat nai eban, bere etorkizunari buruz, nundik edo andik alako ezaugarri berarizkoren bat.

Eta bere buruaz ekin-ekiñean ziarduala, atetako atean aldaba-ots galantak entzunerazo zituen.

Bitartean, gautu eban osoro, eta eskillara-burura urtenaz, dei egin eban gure neskatxak:

-Nor da?

-«Otoiope» portura dala -erantzun eutsen didar zoliz, kaletik.

Soiñeko erropa onak ariñak-arin erantzi, maizago batzuk jantzi ta bizkor bai bizkor joan zan kaiganera Txanton-en alabea.

Atun-pillo polita ekarren untziak. Orregaitik, pozez etozan barruko gizonak, eta berealakoan asi ziran masaganera egaluze lodi biribil baltz-zidarrezkoak jaurti ta jaurti.

Andrazko mordo batek eta arrantzale batzuk atunok otzaretaratu eta ibillera azkarrez eroaten zituen pisuetara, zenbat ekarri eban beingoan jakine ta gero saltzekoan, euren diru-mukuruaren neurriaz edo sariaz jabetuteko.

Egundoko arrera ona egin eutsen untzikoak euren arduradun eben neskatilla liraiñari. Batez bere, Zingulin-ek. Untzitik legorreratu kaiskada batean, ta Zuriñe-

ren albotxuraño elduaz, isilmisil esan eutsan belarri-ertzera:

-Entzuiña: Gorantziak uekana emoteko euri, agindu yeustanan atzo bertan Xirdok, eta eztakiñala asko euganako gomutea zelakoa yonan berak...!

Itzok entzutean, kerixa eldua baiño gorriago egin yakazan arpegiko koloreak Zuriñe-ri; gaba zanez, ostera, ez eukeon iñork igarterik edo susmaterik izan.

Leentxoago, arratsaldean Elutzetako jan-edanean izan zituen irri ta barre alaitsuetan, z erbaiten utsunea ete eban uste izanikoa genduan gure neskatoa, baiñan ez ekian une artan utsune ori zerk sortu edo zerk egiña zitekean.

Barri gogoko ori beraganatzean, ostera; gazte urrunduaren urrunetiko goraintziak artzean, alako zarrada bigun bat senti eban; alako arnas-aldi bereizi bat barruan; alako ames-laiño-kutsuak igurtzi ebala bere burua uste izan eban...

Bide biren bidaburuan egoan ordutxo bete leena-go; aurrez-aur eukoza mutil gazte bi, bietarik bata ere, atsegin osoko ez izan arren.

Eta orain...

Bidaburu orrek irugarren zidor bat agertu eban. Ez eskuma ta ez ezker, erdiko bide argi bat, eguzki gozokak izpizatua: biotzarena.

Eta nork ekian irugarren bide urdin ori, iruren -aita, ama, alaba- gogoko izango ete zanentz?...

-Ai, olakoren bat Antiguako Amak, -zinkurin egin eben Zuriñeren ezpaiñak...

XVII

ERREKAKO ESAMESAK

(Vox populi)

Ba dau gure erriak lenengo ikasketen maillaz goitiko beste ikastetxe nagusiago bat.

Bertan iragan mende erdian ikasi izan dabe ainbat eta ainbat erriko semek eta baita inguruetako uri ta errixketako mutil gazte askok ere. Ori esanaz, Itsaseta eta Nautikako eskola adirazi nai dogu. Itsas andiean ibilteko bear diran jakingaiak ikasteko etxe bedegarra.

Orraitio, beste ikaste-leku berezi-bereziak ere, oin-diño ba dirala autortu bear, dana dan lez argi esateko.

Ikasteleku, edo beintzat, jakite-lekuak bai, naizta jakintza ori erdipurdikoa izan. Zeintzuk ete? Nun ete dira toki ospatsu biok, irakaste-aulki goren biok? Ointxe azaldu bear ko, uriko albista ta barri-zabalkundegela ta lagunak ta euren lanbide-kerak ta iturriak, jakite-iturriak. Zabalkunde aldi ontan, *propaganda* dalako oraingo gar eta ekinbearren sorpuru, bear ba da, esango ditugun lekuak izango ziran.

Tokiz txikiak, lurrez mendarrak, goi-bez motzak; baiñan «Unibersidade» bi, emonpidez, erionez, zabal-

garriz ugari ta akitu eziñak. Teologia izan ezik, beste eledergai guztiak agertu, aztertu, ikertu eta azaldu ta adirazi oi dira euren lau orma barruan.

Ba dira errian xauleku edo garbiketak egiteko etxe koxkor bi. Aintziña, garbiketak errekan edo ibaian edo iturrian egiteziranez, etxetxu oneiri Erreka izena gelditu yeke. Bi dira izan: bata Arranegiko errekea ta Ateko errekea bestea, aundi-maundi betiere erria zati edo alderdi bitan banatzen dalako.

Soiñeko ta oeko meisa-erropak garbituteko lekuak, jatorriz, baiñan denporen aldakuntzaz, baita emakumeak batzeko batzarleku ospatsuak bere.

Etxe txikiak dira, izan. Biak bardiñak, alderdi bakoitzetik amabi-amalauna metro luze, -luze ta zabal, jakiña, kuadruak edo diralako- aurrean ate bakar bana dituela. leio estu luzangak ere ba ditue, baña geienbat gogorturik, lo egiten dira, ertsita.

Ate ta leio inguruak arlanduzko, politak izan dira etxetxuok.

Barruan, erdi-erdian ur aska andia, beti urez betea, soiñekoak, eunak, mantak, miesa-erropa zuriak txaboi az edo kuztoreaz garbitu ta joteko. Jote au egiteko, uraren inguru osoan, lau alderdietan bardin bardiñik, arri laban egokiak ditue, -aska-saietsok polito

politito izanik aldapatxu edo pikea- joteko oso aukerara jarriak.

Uraska aundi orren neurrian, goi estalki bage dago, goibakoa da, eta garaitikoan, inguru osoan tellatua dauanez, utsune ortaz zerua agiri da beraren giñoan.

Lau ormei deutsela, atxikiak, barrukaldetik, beste aska txiki ugari dago, arrizkoak oneik bere, batez be, azkenengo lana egiteko. Aska bakoitzak bere iturria dau, eta emen egiten dabe azkenengo lana, ur garbigarbia erionez ipinita, eun eta miesak iturriaren txorropoan ezarrita, argitu edo aklarau, gero etxeko leioan edo balkoian edo inguruko ormaren batean untze ta kordel batzuetan zintzilik edota sasi-gainetan edo lurrean zabal ipinteko, lenbailen legortu daitezcan.

Dana dala, emakumeak lan egiteko aterpea dabe, bai aska nagusiaren inguruan ta bai bazterreko asketan. An ezta euririk sartzen... aterri eztagonean ere.

Lanaldia edo... ikastaldia, egunero izaten da leku bi orreitan. Uda ta negu, oporrik gabe; bai goizean ta bai arratsaldean.

Baiñan goizetakoak, alako gazmin ta gazigeza bereizia izaten dakie, izparringi ta egunkariak izaten daben lez. Goizekoak beti jakin-miñago, opagarriago.

«Eskola» nagusi ontara, beste antzekoetara bezela, era askotako ikasleak dabe jokera. Gazteak batzuk, beste batzuk areago, asi barriak, isil-samar egoten dakienak, entzule edo «oyente» diralakoak, noski. Eta batez bere, ikasleme gazteen arduradun, begirale ta irakasletzako lez -ikasle ta irakasle, guztiak *emeak* dirala esan dogula uste dogu- emakume aspaldi gartuak, andra egiñak, eta urteen bide latzetan zear ibilitaun oituak diranak. Eta naiz-ta adiñez zarko-marko ez izan, erre kara edo ikuztetxera edo... Irakastetxera, «Uni» ortara alegia, joanen joanaz, irakasle soil ezezik goi-mailla jagira ere eldu diranak. Erabat esan, oneixek ditugu emengo egiazko ta benetako «Doctor honoris causa» izendunak, maisuandra jator biurtu diranak.

«Doktor-eme» onein artean ba egozan bi, entzute aundikoak biak, ta irakurlearen ezagunak. Ate-aldeko errekea alde batera utziaz, gaurko jarduna, Arranegiko errekeaz izango dogu.

Arranegiko erreka ortan, bada, kukurruku zoliak egiten ekezan *dotoreme* biak, beste askoren artean Timuti Belarri eta Mikela Begi ziran. Erriko eguneroko zeregiña ondo baiñ obeto beteten ekienak.

Ez ziran katedratiku bakarrik, baita korresponsa-lak ere.

Uri osoko, ta inguruko, albista ta barri ta esame-sen BEGI ta BELARRI ziran arren, kaialdeko arloetan batez bere, Arranegiko sailletan ain zuzen, «espezialistak» ziran. Begi-belarrien usmaketa lanak beti beti-ro alkarrekiko, -konbinazioka- egin ondorean, euren MINGAIÑAK emon ta iragarri oi eban azalpen zeatz, biribil eta osoena. Alegia, oraingoek «sintesis» izenez iruntsiten dabena.

Eskolapetik asi ta Talaraiño etzan izango arazo, gorabeera, albista edo jazoerarik euren erakarkiñak edo jasogailuak suma, oratu ta beragandu ez ebanik. Errialde orretako bizi-zirkiñak euren esku ta ardurape egozan, kontrolpean nunbait ere.

Ta sarri askotan, ez egitadak bakarrik, baita lagun askoren asmo, burutasun, gogoeta ta biozkadak ere, aurretiaz igarri ta susmauten ekien emakume biok, euren esanak siñestu ezkerro beintzat.

Goiz artan bere, Beeko edo Arranegiko errekea lagunez beterik egoan. Udako legortez ura urri-samar ebillela-ta, ez eben egun oso osoan urik emoten, aurretiazizentauriko ordu batzuetan baiño.

Ori zala-ta, andra ta neska, ezkondu ta ezkongei ta alrgun, bakoitzaren aldia noiz zan zeitekan ez jakiñik, lagunik ugari ta ura eskas izanik, zer gerta ere, taldeka ta erruz yoiazan. Barrua bete samar egin zan arren, oindiño tamalez egozan beste asko kanpoan, sartu eziñik.

Mikela ta Timuti bere, goiz aretan goiztarrenak ez izan-ta, luze eretxian egozan barruratzeko beta noiz izango.

Alakoren baten, sartu ziran ba. Baiña ez barrura orduko, batzu-batzukin asarrezko berba batzuk izan barik.

Barrura ziraneko, errekako atea iragan ebenekoxe, Timutik eta Mikelak laster ikusi zituen... ikasle-irakasle guztien arpegiak. Amalau-amabost urtetik asi ta gorakoak ziran an miesa ta eunak ta beste edozer oial garbigarri eskuetan arturik, euren txukunketa lanean ziarduenak.

Erdiko askan ta inguruetakoetan be bai, oialak iñun diran astiñaldi ta zartakadak artzen zituen, uretan batbatean sartuaz, igurtziaz, arriak jo eragiñaz, biurtuaz, eta guk al dakigu zenbait irabiaketa geiago egiñerazoaz. Iturri guztiak zabalik egozan, gaiñera, emonalean ura erioela.

Zarata ta zaparrada artean, gizalba langille ta jaseko aenmingaiñak ez egozan alper gozoan, nagi ta bagai. Bai zera! Itzegiteko, alkarrerri norbere barri ta albista ta jakingaiak adierazote, nai ta naiezkoa eben, gaiñera, didarrez, oiuka jardun bearra. Eztarri ta bular edo auspo onak bear ziran an itzaldi mamintsuak egiteko, buruko argitasunaz batean, jakiña.

Antxen egoan, obeto esan, an ziarduan zetan edo atan atzeko ormaonduan, atearen aurrez aur, askatxu berezian, orduko sasoiari sarrien joaten zan emakume bat. Bear ba da, egunean eguneango bezerua, iñoiz bere utsik egiten ez ebana, ta ori dala-ta-eztala, nor bera baiño egokiagorik, irakasleme azkarren artean, zaarren ta ikasiena nunbait zanez, ango dekanu izateko?

Nor zan berau? Artazitxuneko alarguna zan, edo beinbat, izen orregaz ezagutua. Baiña, Berdara kaleko Oraldi-usteleneko atso sorgiñak esaten ekianez, alarguna barik bizi-alarguna edo... ete zanekoa; baiña ondo argitu bako arazoa ei zan.

Mikelari ta Timutiri etxaken nunbait, atsegin, dekanutzakoa.

-Artazitxuneko bizi-alarguna or yagona oin be

-esan uetsan isilpean Mikelak bere lagunari. Bestelako «preata» polita dona ori! Goizeko izarretarako jagi ta etorriko zonan atsuori errekarra, gazteen kontu, ipuin, barriketa, irain eta esamesak lenengotik asi ta azkeneraiñoko guztiak batu, entzun ta gero or zear balabala zabalduzteko asmoz.

-Zaarra don ori! Goizeko kafesnea artzeko baiño be, amurru ta gurari ta gutar andiago yon orrek emen-goxe izkimizkiak jakiteko. Batzu batzuk barriketa utsez manteniduten ei donaz -geitu eutsan Timutik.

-Ori bai, beiñepein. Arpegiko narrua ez yakiñat garbitu yonentz, baiña miinganeko zikiñak onezkero aldendurik izango yonaz berbearen berbeaz. Orren mingaiñak, ba, onezkero, txopo-ostroak ipar-aizetan baiño zirkin geiago egin izango yonan-ta.

-Bai, gero! Isildu gaitez, oster, emen dagon lagunen lagunak amaika zer-esan ta barritsukeri izango yon-ta. Ia zer entzuten dogun.

Buru-buruan eroiezan burdiñorrizko kankarruak eratsi ebezan gure neskazar biok. Eta or saka ta emen bultza, bientzako lain tarte ta leku egin eben, erdiko uraska nagusiaren biran egin be.

Norbaitek, orraitino, erremuskada asarrea egin eutsen, berba garratzak azalduaz. Eldu-barriak leen

egonazen kaltez sartu zireala, alkarrengandik urreegi egonik, besuak erabilteko leku aiserik ezebela izango-ta.

-Leen egon gareanok, txarto, geure lanak amaituteko, ukondoak gorputzari deusaguzala egon bearko dotu-ta. Eta etorri diranak, bardin. Eztogu orrelan ezer aurreratuko geure eginbearretan.

Ori ta guzti be, ez eben etorribarriak amoreeman, ta isilik baiña, sartu ziran; ta lanean asi be bai, ontzi zabaletatik euren miesak atarauaz; iñori jaramon egi-teke, edota etxamon eginda.

Erabateko gauzak ziran une artan, elebide ta barriketa-gai. Urteko atuneta gorabeerak; zeintzuk erabillen arraiñik geien, eta abar. Eta batzun iritxiz, Anporrandiñekoak ziran jo ta ke ebiltzanak, ikatz-zorrak ordukoxe ordainduta eukezalako, ta ganera etxebizitza barri bat erosteko tratuetan ebiltzalako. Beste batzun ustez, Ogimerkenekoei urrik emotekorik ez zan, eurak erakutsirik ez emon arren. Ta Ondobiziñeko untzi barri? Onexek bai ekarrela bitsa! Astean astean, zortzian bein ala sarriago etorria zan kaira eta beti beterik, egaluzez plenplen.

«Otoiop» bere, ondo baiño obeto asi ei zan ega-luzetan, ta ori, ezbearra zala-ta, Txanton lemazaiña legorrean geldituta.

Geroago, ortik urten eban Zingulin-en autuak. Onen emaztegeiak ei eukan egiten sekulako arrio edera, eztakit nik zenbat izara ta badakit zenbat atorra ta praka labur... Mariñe, Besolodiñeko alaba zaa-rrena bera.

Urrengo, egun batzuk leenago auzo-errian izan zan erromeriako kontuak eta erromeria ostekoak. Dantzaketa aretabatzuk oiñez bidebarritik, beste batzuk beribilletan etorriaz. Baiñan... alako ta onako, urlia ta sandia, bidezarretik eta zidorretatik bere ibili ete zireanekoa. Beartu ezker, esango ei zituen izen ta abizenak be. An, Zerengapean, ibili ei ziran bai, gaberdi inguruan edo... -neko neskatillea ta aren adis-kide...- nekoa be; ta mutillak ez jakin errikoak ziran ala kanpotarrak.

Orduan asi zan eztabaida gogorra. *Debate*-aldi, nunbait.

Sargori astun geldiaren ondoren asi oi dan eraba-teko galarren aize indartsua zirudian.

Errekan egozan guztiak talde bi egin zituen, geienbat, targo bitan banandu ziran, batezbateko edo neu-

tralak guztiz gitxi izanik. Batzuk aitaturiko neskatillen izen onaren alde, orrelakorik sinitu be egitea irain gordiña zala adirazoaz. Eta beste aldekoak, ori ta geiago be, premiña aundirik ba-litz, mundu guztiaren agiri, egiak zirti-zarta esateko bildurrik ez lotsarik ez leu-keela izango ziñoenak.

Makalenak, eta lotsakorrak isilik egozan.

Naaste ta iskanbil aretako talde edo alderdi bieie beingoan agertu yakezan bakotizaren buruzagiak. Kukurruku ta gari egiten oituak egozan oillartzakoak.

Salatarien sailleko buru, Artazitxuneko bizi-alarguna. Izen onaren aldekoen buruzagi, ostera, Mikela ta Timuti jarri ziran.

Arteetan, ez dakigu ziur ziur, izena ain zuzen ez eben aitatu-ta, ez bata zein neskatxa zan ez bestea ere, nungoak ziran bakar bakarrik. Zeaztasun orren ardurarik bear ez-ta, begoz izenok isillean.

Ekiñaren ekiñaz -nork jaso an esan ziranak guztiak, manetofonikaz izan ezik-, bai aldra batekoak eta bai bestekoak aspertzenago ta moteltzenago yoiazan, banaka banaka isilduaz.

Azkenetako, iru emakume zorrotzen gain gelditu zan buruko edo gueneko eztabaidea. Buruzagiak ziran, izan bere, amaierako ezpatalariak.

Neskazar biak batetik; eta bestetik Artazitxu.

Eldu zan, eldu ere, *thesis*-a argitubearra, eztabaida goren, zezio bakana.

-Bai. Ezta, erriko lagun guztiak ondotxu ezagutuko ezpa-genduz be! -iñoan bizi-alargunak-. Askok emen, arpegia bai ona: baiña... egikerak! Ai, alia, egikerak.

-Iñoren egikerak ezin leiz, askotan, zelakoak izan diran esan, ikusi edota ondo jakin ezik beintzat -erantzun eutsan Timutik.

-Eztaukagu ezer esateko berorregaz -geitu eutsan Mikelak, atsoari sorbalda-gaiñetik erdeiñu ta destaiñazko begirakunea egiñaz.

-Ba, nik, ointxe be, badaukat zer esan barri-baririk, zuek beti LO ta beti GOR zagozenok eztakizuen arren.

-Ene! Ara osterakoa! Zer dakizula zuk, gero, guk eztakigunik?

-Neuk zer dakidan? Ona entzun, bart bertan jakin nebana. Azkenengo orduko albistea. Karrabasueneko andra gaztea, Durdukiñeko Maribizar bat eta neure burua, irurok gengoan Artaloraneko etxa-urretik ez urrun. Badakizue etxe au, etxebakarra, nun dagon. Ba andixek urteten ikusi genduan gau beranduan Salome Umegiña, ta sasoi aretan eta leku aretan ikustez,

arritu egin giñean iru androk, eta zerbait susmauz, galdez joan gaiakozan Salomeri:

-«Erdia, Salome, entzuizu. Nun izan zara edo zetan zabiltz emen?

-Zetan nabillen? -erantzun euskun, eta onetxek dira aren berbak, Jaungoikorako!-. Neure ogibideko zeregiñetan. Ortxe etxeon izan naiz, eta egun asko barik etorri beariko dot barriro be.

-Ene ba! -esan geuntsan. Zelan etxe orretan zeure arazoak egiten, or neskatilla bat baiño ezta bizi-ta?

-Neskea? Ez yagon or orain neskarik. Gabonak baiño leen galdu zonan.

Zer diñon? Artaloraneko Trini...

-Sasilora esatea, egokiago litzaken, nunbait be...! Tira, ba, androk; gabon bat deigula gure Jaungoikoak.

-Ta orixe esanaz, joan zan joan Salome, geiegi dan berbarik esatea ez yako areri gustaten-ta».

Erreka osoan mundu guztia isildu zan.

Iturriak bere, ertsi edo sarratu egin zituela esan zeintekean.

Entzungarria ta ardurazkoa zan, beraz. Dekanoa-ren epaia.

-Laster arin jakin genduzan ganetiko kontu ta zee-tasunak -jarraitu eban patxaraz ta maisukeraz, argi ta geldiro, ikasguko lagun guztiak adi adi egokiozala konturatzean-. Erbestean egoan aspaldion aren nebea, Trinirena -azaldu eban Artazitxuk-, eta bart bertan, etxeratzean eta bere arreba ezkongea itxura aretan, -astun ta tuntur-, ikustean, bertan jo ta garbitu bear ebala-ta, gogor bai gogor artu ei eban. Ta orduan, neskea didar ta garraixika kaleko leioa edegiten asi zanean, etxetik iges egin ei eban aren nebeak. Baiña, gero, arrebeaz errukituta, Salome bialdu ari lagun egitera, ta jazorikoaren zertzelada guztiak bear dan begiramenez jakin eta berberari adirazo egikiozan.

-Ta ori emengo iñork be, eztozue jakin -esan eutsen Artazitxuneko bizi-alargunak inguruko guztiei, aoa zabalik eukazan inguruko entzulei arro-arroki begiratuaz-. Baiña are gitxiago dakizue -jarraiki eban-mundu onetara laster yatorkun sein errubagearen aitatzakoa nor dan, diñoenez beintzat. Orretxegaitik esan dot ba, nik ba, askok arpegia ona, baiña egikerak...

Eta Artazitxu atso barrabanak bere entzuleak isil, otzan ta eskurakoi jarri zituala igarri ebanean, jaurti eban, jaurtiguraz eukana:

-Badakizue nor dan aitatzakuori? Arrantzale kolore gorri, begi zuri bat. Izenez, Xirido.

-Guzurra be, berbea da-ta! -didar egin eutsan Timutik

-Olakorik entzuteko be! Zelan diñozu iñon izenik, egia dan ala ez jakiteke -zirika ekin eutsan Mikelak, erreta.

-Atso zorgin guzurtia.

-Amaika amaika ta erdiko ibili izango ziran or!

-Ezta guzurra, kontxo! -iñoan atso piperrak.

-Zure aotik beti be, sugeak eta zapoak urteten ikusten oituta gagoz-ta!...

-Gauza zindorik edo garbirik sekula esan ete dau, gero, berorrek!

-Garbirik? Ez esan, ta ez egin. Bere antzekoak dirala guztiak uste dau orrek.

-Zer da ba nik egin dodana? -oiu egin eban atso nabarmenak.

-Zer egin? Talako Sankuan atzeko ormak berbetan ba-lekie!...

-Bai orixe! Ondarزابalekoak ba lekie be!...

-Nik gauza loirik? -atsoak gero ta estutuago.

-Nork ba, zeuk baiño? Entzuizu: zeure gizontzako be, edo gizontzako zenduana be, nundik nora artu zenduan eta nundik nora aldendu?

-Neeek?... Zuek baiño garbiago daukat nik barrua, ta soiñekoak, be bai, ganeko zein azpiko! Ikusi, ikusi!... -ta ori adirazoaz, gonak jaso, eta azpiko gona zuri ta atorra muturra erakutsi nai eutsen an inguruko emakumeei, orrelako naspilletan arranegitar andra lotsagabe *batzuk* egin oi ebenez.

-Bai, zalea don errotaria!...

-...arto orde, emoten garia.

-Turrit!!... -esan eutsen azkenean neskazar letradu biak atso gaizto zimealri. Emen gagoz gu neska-zaarrik, orixe bai, baiña geure iztarrak iñork ikusi, ez ikutu barik!

Mutillak! Une onetan asi zan benetako ekaitza.

Batzuk atsoaren alde zarbait egin nairik, geienak aren kaltez, egundoko zaparrada, naste ta iskanbilla sortu eben. Ango irain, destaiña, ezespén, erdeiñu, garraixi, didar ta baita zantzoak be!

Batbatean, orraitño, teillatuan zear edo, trumoia-
ren antzeko zarata lodia entzun eben, burrruun!
burrun!... eta gero, plausta! gauza andiren bat edo

luzeren bat jausi zan ereka-erdiko askako uretara, baztarrak urez ta txipriztiñez beteaz.

Ene penea bada-ta!... Zeruak ete etozan goiak beera?

Orduko ikarak eta estutasunak! Ango bildur-izu, txilio ta didarrak.

Berealakoan amaitu zan eztabaida gordiña.

Zer zan jaso zana? zer zan jausi zana? Piñu-anpor luze bat, bilinbalaunka teillatuan beera. Zerutik jausi ete zan -Jovis-en ta ugarasioen eztabaida barriratu-andra lotsagaldukoen mingaiña atertu ta isil zedin?

Bai zera! Emakumerik geienak ate ondora eldu ziranean ezin ikusi aal izan zituen an urrunean orduko, ariñeketan yoiazan lau txerrenkumak, Basotxurako bidean zear; arako Aken, Zozpal eta beste mutiko biak.

Mutil biurri aei bururatu yaken okerreria, ondore onekoa ta onuragarria izan zan, atsoen barriketa likitsa eten-erazoteko.

Ta biurrikeri orreri esker, ez zan egun artean, Arra-negio errekan, odolik isuri.

Baiña, norbaiten izen ona bai, zikindu zan edo...

XVIII

ORBANA

Zingulin-ek emon eutsazan goraintzi-agurrak zira-la-ta, egun bi edo irutan, amesez beterik bizi izan zan Zuriñe.

Egia gozo biurtuko ete ziran barruan erabillezan gogoetak? Alakoren batean, bere irudimenako zerak, izakera itxuraz jantziko ete ziran? Edota, zakur-ames edo katu-ames biurturik, utsean geldituko ete? Bere uzi, joran ta gurariak loratu ostean, antzu aldatuko?

Aita geisotu zanik arrezkero, ez ebezan etxe artan entzun, leenago oi ziran kanta samur atsegingarriak. Kabi artako txoria mutu edo mintzul gelditu izan bailitzan, txinta guragarri ta txio soiñuen ordez, isilikako oiartzuna besterik ez zan nabari inguruan.

Baiñan aitaturiko egun bi ala irutan, barriro bere, soiñu alaiak, kanta zoragarriak entzun zituen ormarte artakoak. Ostera be, txoria, leengo senera ta taiura itzuliaz, aintziña bezin pozkiro, iñoiz ez aiñako doiñu pozkorrak joten asia zan.

Gazteen ta umeen jokabide ta ibillerak zaarragoei ta gurasoei barrenean zirkin ta zaustada eragin oi ba-

dautse, egun aetan etxeko senar-emazteai ere, gogo ta biotzak zuzpertz ta jasoerazoko eutsezan, nunbait, alaba maitearen kanta liluragarriak entzutean.

Nik ba dut maiteño bat,
ai, eta zelako!
ez da tipi, ez da andi,
bai bien arteko.
Begia dau ederra, argi, gozo, urdin...
biotzean sartu yat, ta nik kendu ezin.

Etxeko zeregiñak egiten zituan bitartean, alde batetik eta bestera, sukaldetik eta gizategira, eta gela batetik bestera, bizilekuaren lau aldeetan ebiltzan txoriak, txori alaiak... inguragia samurtasunez gaindituaz.

-Gure neskeak darabilen aidea! -iñuan lñesek. Aspaldion eztogu, egia esan, gurean, olako kanturik aditu. Auzoko kardantxilloaren ots zoliak utsa dira gure urretxindorraren ondoan. Urretxindorra esan dot, gero? Tira ba, urretxindor-eme kantaria orduan... Olakorik!

Barriro be, neskatillearen aots bigunak ziarduan:

Ene mutil ederra,
nire gogokoa,
aspaldion zaukadaz nik
txito urrundua,
laster elduko zara
txiker da mundua!
zuretzat dot biotza
maitez lurrundua...

Barruan poza ganezka dogunean, gure kolkuan zorion-apurak irakiten diarduenean, olantxe urten oi dabe urten be, atsegiñaren itur-burutik eresizko iturriak, kanta mee, intziri samur uxterren igesiak, arako atsekabe-aldiko taupada makal ta guztiabearrekoak urrundurazoaz.

Ameseko abia txairo egiten ziarduan Zuriñek bere barruan. Zori-egokerako egun argiak zituan. Aste erdi ez zan zalantzaz ta kezkaz bizi zala. Arako gauza ez-ezagunak beregan toki ta bazter-txoko aurkitu eban, antza.

Arestian, aurtemein, maitetasunari nor zan galdezka ekin eutsan neska politikak, bere barrena maite-miñez edo ebalatzen siñistuten eben. Besterenganako zaletasun bizia, joera berezia, isurki ezagun ta jita,

bere baitan ekusan Zuriñek egun aetan. Iñorentzako leraz egotea zer zan ez ekian neskato pertxentak, zio ta errorik ba eban bere gain, argiro; ukatu eziña zan ori.

Edertasuna, dirua ta indarra gordetea ez ei da lanbide erreza. Ezta, arean maitetasun-griña estaltzea bere.

Eta orregaitik, ez ziarduan neskatxa arek bere amodioaren agerpena gordeten. Bestera ziarduan: abesti zoli entzungarriez adirazoten eban biotzaren esangurea.

Zuriñek norbait maite eban. Errotik, sustarretik, barruko gunetik ete? Negu-ondoko losorro ostean zuaitzak esnatu, esnetu ta itzarri oi diranez, loraz ta orriz, ostoz ta liliz, eze, apain ta mardul agiri zan, nunbait, neskato arrasoillaren biotz-kuskua.

Zuriñek Xirido eban maite. Arrantzale lerden, gazte begiko, kolore gorri, begi zuria.

Azkenengo ikustorduan ain berariz itzegin eutsasna; gueneko itsasoratean, egundoko txera samur ta agur beroa egin eutsasna. Arako irribarre gozoak, arako begirakune samurrak zerbait adirazten eban.

Eta orain barriro be, urrunetik, goraintzi bizi-biziak bialdutako mutilla... axe, eban maite.

Zerualdeko atadian egoan, ausaz, Txanton-en alabea, zorientegiko atea erdikusten ebalarik edo. Azkeanean, sirats onak aldameneko laguntzat ekarri nai eutsan berak nai eban norbait.

* * *

Mundu ontako adua, makurra, ostera! Ez izan ba, erbesteko negar-ibarrean gure amesak, osoketarik ez betegunerik. Eztau izango, ez, -eguno, izan eztauan lez-, gizonaren lilura orok egiaren jantzirik.

Ez dago, agian, gure eskuan amaika bideren mugarik, ez gure asmo soilletan gertakuntzen oiñarrik.

Errekan esandako aobeteko berba gordin eta esakera likitsak lasterrean zabaldu ziran errian. Ango albistak isil-misil, belarririk belarri barreatu ziran. Antziñako esakuneak esan ba ba diño-ta; «Guzurra esan eban median, neu baiño leen zan errian»...

Garaitikoen entzumenetara bide egiten ondotxu dakie gizonen itzak.

Arratsalde belua zan.

Itsasaldeko etsaritik sukalderantz joan zan Zuriñe.

Ama kanpoan zala-ta, sutondoan egiten ziarduen jatekoai jaramon egin nairik yoian. Gelarte edo pasi-llua iragotean, zurubian, eskillaretan berba-zurrumurrua entzun eban, eta emakumea izanik, jakingureak geiago egin eutsan. Atea edegi barik, geldi lotu zan, zerbait entzun nairik, asnasea isil, belarriak adi.

Mailladian, auzoko emakume bik autu jardunean ziarduen.

Itz banakak baiño ez zituan jasoten. Ezin ezelan be, aririk artu andre arloari. Alperrik entzumena erneagotu.

Orraitiñoko, zeozer entzuten, edo aituteko berba batzuk artzen asi zan.

«Artaloraneko neskea... neba zarrak il nai... tuntui-xa... amaika amaika ta erdiko! gitxien uste dana».

Itzok algarregaz jostea ez zan lanbide argia izan lenengotan. Baiñan, emakumeen berezko zerak ulertu-erazoten ekian, arranotan.

Azken itza, bai, argiroegi, lar zorrotz jaso eban neskatxak. Bala indartsua bai-litzan, zital, mingarri zaztatu yakon barru-barruan.

«Xirido... ete danekoa».

Eztakigu, zorigaiztoak artuta, bertan zelan jausi etzan luze, neskatilla errugabea. Ezin jakin nundik

atarau eban indarra ta kemena bere gelaraiño eltze-ko, eta an, oiaren ganean bere burua bertanbera uzteko.

Ez eutsan, alan bear-ta, barruak lerregin. Ez yakon bularra urratu ta edegi, ez biotza erdibi eginda gelditu.

Naikoa mirari izan zan bizitzagabe ez lotzea. Arna-sea, betiko ez etentea. Odolaren takadak sekulakotz ez atertutea.

Neskatilla maitemindu-barria! Zer ekarri dautzu orrelako sari txar ori? Zer egin aal dozu, orrelako esku-erakutsi doillorra zureganatzeko? Zelako bezuza zirtzil ta zekena egin dautzue adu ziztrin erraiabakoak?...

Zelan, ostera, gizon guztiak guzurti alenak izatea? Aintziñako Salomon erregeak esana, egia biribil ete zan, mendeak mende, betierekotz, gizonen artean?

Zein musika illun baltz miñezkok egiten dau orain durundu zure belarrietan, Zuriñe eder?

Norberak maitatu izan dauan gizon gazte batek, zelan, baiña, orrelako petralkeria okerrik egin? Ain andur eta doillorak ete, giza-semeak?...

Maitetasunaren arantza, oiñaze ta atsekabeak!
Zer dala-ta orren goi agertu, maite-eztia gozartuten
astenekoz?

Benetan ete zan, Ume Itsu orrek, gizaseme-ema-
kumeak, bazterrik bazter, zauriz beteten ziarduna,
egun eta eguzki? Cupido ori, itsua izanez gaiñera,
gaizto anker purtzil baiño ez ete zan?

Bai, maitetasuna etzan ziur asko, atsegin-baratze-
ko ate zabal, paradisuko sartzeiera apain.

Maitetasuna odola zan, zauria, miña, eriotzaren
deia. Madarikagarria ete zan?

Ai, ei, ai, eta milletan ai! Neska zoragarria atseka-
be latzaren jopu biurturik dogu; oiñaze ta samiñaren
mirabe ta jostaillu, agian.

Illunabar artan, zerualdea ozkorri ezarri eban
eguzkiak, bere orduko azken-txera adiguritsua egi-
tean. Ozkorri, egoaize errearen zantzuz ta agerkai.

Ortzialde odoltsu arek, Zuriñeren maite-zauria
zirudian.

XIX

UDAKO EKAITZA

Illunabar gorriztearen iragarpenak egia urten eban osoro. Gabaz sartu zan egoaize biribillaren indarrak ez ziran makalak izan. Eten barik ekin eutsan gau osoan puzka. Zabalik aurkitu zituan leio ta balkoe-ateak edertotxu astindu zituan.

Blisti-blasta entzuten zan egur-otsa an, or, emen. Eta noizean bein bateko edo besteko kristal ausien kliskadea, lenengo austen zan lekuan, eta urrengo, kalean, beeko arrietara jaustean. Teilla banakak eta tximini erdi-lokak ere, tutarrez jo ta eratsi ta errotik atarauaz, egundoko zaparradan yoiazan lurreraiño.

Amaika lagunen loa galerazi eban, aize zatarraren amaibako burrundara arek. Umeak lo egin eben nasai ta ederto, umeen lo bedeinkatua uixatuteko laingo aizerik izan ere zorionez gure lurraldeetan izaten ezta-lako. Baiña umezaroari aintxiñatxu agur-egindakoak, luze bai luze iritzi eutsen udako gau labur-samar areri.

Eta norbaitek, luze ezeik, gau larri aren iraupena betikotasuna ete zan bein baiño sarriagotan galdegin eutsan bere buruari.

Nor zan errukarri ori? Nor izan zeitekean, ba, Zuriñe baiño besterik?

Atsekabe andiak negarraren bidez arindu ta ibitu oi diranean, ainbestean egoten dakie gizasemeak. Ostera, negarrik eskatzen ez dauan oiñazea, begiak iturri biurtu eziñik, legor ta idor daukazan samin erre zitala, nork eta zelan arindu? Nundik eta nora samurragotu? Zein era ta jokabidez bigundu?

Gogorra da benetan, malkoak isuri-eziñeko oiñazea.

Begiak lakar, idor oi diranean, samiña sumin bilakatu oi da, atsekabea asarre, oiñazea gorroto.

Gizonaren biotza izan ere, osin sakona da, leze zingotsua, aintzira malkor, zolik bageko zulo, ondorik eztauan itsaso.

Maitasunaren katai meea eten oi danean, eta zio astun larriz egin ere, ikusi eziñaren irudi motz ta ezaiñak laster baiño lasterrago dakiz erakusten bere belarri ta begitarte iguingarriak; laster egitan, gorrotuaren antzeko taiu zirriborroduna agertu izan oi da gure biotzetan.

Baiña ibai guztiak ei dauke euren amaia; gau guztiak euren biaramon-goiz txoria, argitsua.

Ta alantxe izan ere. Egun-sentiak ez eban utsik egin.

Astiro astiro etorren Argimutil nagusia, tontorrik tontor, muiñoz-muiño, ibarrez ibar, gau bildugarria urrezko izpi beroz uixaturik, bazterrak oro pitxiztatuz. Artean, baretu samar zan ego-aize indartsua.

Zidarrez dirdai agertzen eban itsasoko urak bere bizkarra, eguzkiak jaurtitzen eutsazan mun eta lazta- nekaz. Izpillu apain artan ikusten eban bere burua arro arro, eder, eguzki musu zabalak.

Zerualdea soiñeko panpiñez atondu zan, oso oztin, dundu oro, alderen alde, odei garau batek ere orbanik txikiena egiteke.

Giroa, berosko zan, ostera. Eguantzeko epel-bear arek, egun astun, bero, larri, kixkalgarriaren atadi zirudian.

Eguzkiak, Talaia-zaarrean gora agertu zanezkoxe, argi-urratzeko sasoia baiño eguerdi aldeko galda- antza geiago ekarren.

Bero egoan kalean, bero etxeetan; aize gorriska- tua itsasegian ere.

Eta leen biotz zoribete izandakoa, zauri bizi, miñez errea biurturik. Lore-kusku mardul ezea, lorrindutako lili-orri zimel egin-urren.

Zuriñe gaixoa! Nundik etanora billatu dozu orain, z eure ames-bizitsa ipui-kutsuzko ori, goizetik gabera maskildu ta txigortu daikezun eden zitala? Zein adu, siats, azturu edo sorgiñek egin eutzun begizkoa, onen goiz ezereztuteko, zeure irudimen-biotzetan erro-barri zan gurari gurbilla? Abea ete eukan zorigaiztoko aberen bat bere sendiak, aitaren ezbearraren ondorik, alabearen oiñaze bizia agertzeko?

Erdiloak arturik egoala entzun zituan egunabarreko kanpai otsak. Begiak zabal zabal edegi zituan Zuriñek. Taupadaka asi yakon biotza, zertzuk kanpai ete ziraneke arrenkuraz, baiña bederatzi dangaden ondoren txilin txilin zolia astean, osoro itzarriaz, bere artean: -«Ene ba! -esan eban- egunsentia eldua da onezkero; aingeru txiliñok gaur larunbata dala adirazoten daustelako. Laba gori izan yat gau osoan, bes-tetan kabi gozo izaten yatan oe biguna. Txiliñok, baiña deiez daukadaz, nire nagi alperren zirikatzaile ditud, neure deitzaille, neure aspaldiko adiskidetu beti bai beti adiguritsu, erreguz ta txeraz diarduenok. Jagi nadin, eta noian, atsekabetuen atsegin, mingostasunen ezti-abaraska dan Andra zoragarraigana; noian aren oiñetara, eta aren magalean ta altzoan aztu-erazoko dot oe onen berotasun kaltegarria. Ta nire zanei

darioen inpernuko sua, an beraatu ta ozkirriantzeratuko aal dot».

Orixe esan eta oetik zapart egiñaz, leengo intziriak amaituaz, beingo batean jantzi zan Zuriñe, ta amari eleizara yoiala adirazirik, etxetik urten eban.

Baiña, benetan bere, sua ez egoan oe barruan. Oea laster otzitu zan, antza. Berak eukan sua. Aren gorputzean sukarrak dantzak dantza egiten zituan; ta geiso-jorik eukan, nunbait bere soiña, begiak distirant, inguruak baltz-ubel, odolaren tintiña aguro baiño aguroago.

Kalera bizkor urten eban arren, ezan errez elizartu. Alako astutasun bat ebilkion burutik beatzetara. Aizearen epela ta barruko garra gorabeera, ozkirri ta otzikara-antza suma eban beregan. Axe bai gorputz-aldiaren latza.

Eleizea noiz edegiko begira egozan, orduko, atso goiztar batzuk. Alkarrengana batuta autuan ziarduen. Zuriñeri, bakar-bakarrik egoteko gogoia geitu yakon; baiña bere senak eraginda ots batean eretxia aldatu ta atsoen aldera joan zan, aren esanbearraz jabetu nairik.

Gabeko aize bolada izugarri arek egin ei ebazan egitekoak! Asi beetik eta goraiño, teillatua ia amaitu-

barri eukan etxea, su ta gar, lau ormak ez bestekak, etxe osoa ta alboko olabea, serra ta anporrak, erre ta kixkali egin ei eutsazan Jon arotzari, Basotxura bidean, iñork ezer egiteko astirik bage, ots batean.

-Jaungoiko errukiorra! -esan eban egin-artean neskatilla izutuak-. Zer ikusi bearrean ete gagoz? Zoritxarra besterik ez yabilkit inguru-minguru. Nun-bait ere kalte-zaiki edo galordepe euki izango eban Jonek, suaren arriskutik, baiña, dana dala, ez dator-kioz oker ta galtzaiak makalak. Eta galordepe euki ez baldin ba-dau? Ainbat txarrago. Ta aitak gureak bere, bestelako naigabea beraganduko dau, arako etxe-barri amesa eginda egonik!

Atsoen artean egoala, edegi ebazan ateak, goiko ta beeko, eleiz-jagoleak ta bata besteen ondoren sartu ziran andrazkoak eta gizon banaken bat elizara.

Aintziñetako irudi maitagarria, Andra Mariaren irudi zaar miraritsua, argiz inguraturik, agirian ipiñia egoan, estalki-oiala jasota. Apaizak urten eban gelatik altararantz, albakuko mezea esateko.

Txantonen alabea, otzikareak eraginda belauniko egon eziñik, jesarri egin zan aulkian, eta etxera joateko asmoa artu. Ez eban nai, ostera, Ama zerukoari

etxean eskeinitako arren edo erregua, bere oiñetan auzpezturik, barriztau bage biurtu.

Itsaso asarreak bigunduten ekian Ama aaltsuari, bere barruko itsaso asaldaua baretu egikiola eskatu eutsan, Zuriñek. Barreneko itsaso nastau murgilla, naretu, gozatu, emetu, ekurutu egikiola leenbaileen. Eta errian zabal zan laido edo irain baltza egia baldin ba-ledi, ez egiala, arren, iñork ez iñork jakin, ber-berak Xirido-gana izaniko jita, joera edo eraspenna. Eta ostan-tzean... bertatik argituerazo ta garbituerazo egiala, bazterretan atso musker sorgin arek sakabanatutako guzur biribil, laidogura zikin, iraingogo makur zeite-keana.

Meza erdira eldutea neke andi izan yakon arren, gure Jaunaren zerutikako jatsiera doatsua berretu arte, antxen iraun eban, bero ta makal, otz eta larri; ta luzaroago egon eziñik, guenez aldegin eban Zuriñek.

Ez zan beingoan eldu etxera, ta orduan, ama jagi-ta arkitu eban.

Aren itzak entzutean, bildurtu zan ama, eta berta-tik oera-erazo eban bere alaba maitea. Oe estalkiak, berotu zedin, ugaritu eutsatzan erruz, ta berealakoan sua isiotuaz, kafesne erdu irakiña edanarazi eutsan, txetxu bete kaiña edo edari gogorrez onduta.

Ez zan, ez beingoan asi berotuten neskatilea. Barruan eroaldia etenbarik eukala uste eban arren, sekulako ikaraz ta dardaraz ebilkion gorputza; otzika-reak gorputz osoa iñarrosten eutsan.

Oiñak bere, otzak zituala, bonbilla totolo, ginebra edarigaillu lurrezkoak ur goriz beterik, izara artean ipini eutsazan.

Andik geroetan, zerbait obeti ei egoan. Eta igarri be egin barik lo samur batek bere besoetan artu eban, nunbait.

Amak, osagilleari ots-egitea erabagi eban, eta geiagoko barik kalera urten eban. Leentxuago ala-beak adierazia entzun eban: «Jon arotzaren etxe barri ta olabe barriak, suak ezereztu zituala».

* * *

Madalen eta Irene aitzak, Arranegiko zabalean gora yoiazan,e ta Zuriñeren amak berbaldi labur egin eban eurekin.

Aizta biok Arantzanera eldutean, an aurkitu eben Jon ederra, guztizko atsekabe aundiz jausia, mandoak ilda, eratsia, isilik.

Irene, baina batez bere Madalen, asi yakoan bere gogo erkindua indartu guraz.

-Leen egin dauanak, Jon -esan eutsan Madalenek bero bero- barrero bere, egin lei. Leengo beste, edo bear ba-da, leen baiño geiago. Ezta atzera begira beti egon bear, gerorantz baiño. Eztaukazu, ba, zeri estutu orrenbestean. Gaiñera, merke samar baiña, galordepe euki dozuz etxeok, eta ezta dana galdua. Apurretik egin oi da mordoa, ta orrelan ba, aurrera, mutil. Ez, txotxo, orrengeñoan larritu. Ekin barriren barri, Jon, geroetan be, aal dauanak, esan oi dan lez, Prantzian be, karabia egiten daki ta!...

Eredu ortan, eta gero ta sutsuago ekin eutsan emakume arek mutil gaztearen adore galdua indarbarritzen. Emakumeak oi dauan barnelera, indar, kemen eta seta tinkoa, asmo sendo baten garra kolkopean irakiten daukanean! Amaika ibillera, joan-etorri, akia-kula ta jokabide ba dakie egiten andrazkoak euren txima ta uziaz garaitu arte!

Olantxe ziarduan Madalen-ek. Jonen-gana eban joera ta jita beiñola igarri genduanez, iñoiz baiño argiago ikusi zeitekean zoritxar ondoko goiz onetan. Eta joera ta eraspén ori guk baiño obeto ikusi aal izan eban egun orretan, etxe artan egoan edozeiñek.

Madalenen berbok zaletasun-garrak eragiñak baldin ba ziran ere, goiz itzaleko ordu samiñetan seme-ama-arreben biotzetan zeruetako mana bezin beratz, goitiko ezta baizen guri, zuzpertzaille ta gozagarri izan ziran. Eta batez bere, zerbait geiago ikusi eban, arteetan lañope egokiona: Madalen-ek maite ebalá. Orixe ikusi eban Jon-ek, etorkizuna geroago ta argiago ikusiaz batean.

Ezin eukean emakume adoretzu arek, gizonezko kutunari barruan ikutzeko aukera oberik itxaron.

Biotz bigunberaak -barne gaztanbera ta buperak-iretargi zuritan, isil-misil, izpi its makalpean izaten ditue euren maitetasun inkesa ta asperenak. Baiña barru sendoak, gizaseme kementsuak, alkarbideetan bat egiteko, jazoera gogor ta gertati gordiñak bear izan oi ditue. Noraezeko egoera latzetan gelditzen dira alkar-lotuak, ariurri sendoko gizasemeen biotz-lokarri murtuak.

Une artan, alanbearrez, otu yakon joni ordurarteko maitekeri-ariak matasa biurtzea zergaitik izan zeitekan; agian, okerreko asmo ta buruerak ziralako, egokiezak nunbait.

Eta berekiko jardunik, iraganiko gauzak gomuta zituan. Zuriñeri maite-eske ebilkionean -ez bein, bai

birritan- maite-xintak alperrikako izatea. Geroago, laster-bide amarrutsua aukeraturik, aen gurasoei eder egin bearrez ari izan zanean, etxe barri eskaillera bakoa eskeñiaz... Eta orra, asmo guztiak goikoaz beera, iruntzietara jarri.

Eta leengo burubide ta xedeak aldaturik, beste batengan pentsaten asi; beste aingeru bat begiz jo. Iparralde barririk ba egoala auteman eben Jon-en begiak.

Une artatik beraz, beste anzkerak batez etorkion begi-ninietara Jon-eri, Madalen-en irudia. Arinkerizale ta aizezbetekotzat eukan Madalen, berba zuur, itz eder ta ele zentzunezkoduna zala auturtu bear izan eban mutillak, argi ta garbi, bere kolkoan.

Ez egoan oker.

* * *

Eguraldiak, ito jarraitzen eban. Su erioen eguzkitan egozan arriei. Lurrunak igoten eban beetik gora. Ozkarbi egoan; odei zuri-illun opilduak, borobilduak, bakanka, soil soilik.

Ezetariko aize putzik ez egoan. Txopo ta eltzun orriak eta arkazien ostoak ere, geldi ta bare egozan.

Eguzkitan ezin zeitekean iñor egon, bertan zorabiatuta edo buruko miñez geldituteko arrisku bage.

Orrela yoiazan joan, egun artako ordu luzeak. Eguerdiko amabiak, ordu batek, ordu biak, irurak, laurak.

Orraitiño gerotxoago, odei kaxkarren ordez gero ta andiagoak, baltzagoak, gizenagoak, larriagoak, illunagoak etozan, Otoio aldetik, Illuntzar aldetik.

Erabatera, otop-otoan, bapatean, aize zurrunbilloa asi zan, eta lurrean egozan orri, papertxu, saskara, zikin eta bizarrak bira-biraka asiaz, egundoko aizegurpil eta txirimolak egiten zituen kale zokondoetan, arbola-ondoetan, plazearen erdian; ta dantzaketa zoro biribillak egin ondorean, iges egiten eben beste leku batera, an be biribilletak egin ostean, barriro be ara ta orra joanaz, azkenen buruan sakon-une batean edo ondartzan edo uretara jausita euren sorgin-irradakoa, loka ta zoroa, bertan beera amaituteko.

Arteetan, kaian egozan arrantzale zaar begikoak laster bota eben euren ebatzia: «An, galarrena sartu dau». Eta betozkoa jarriaz, sudurrak astindu ta ezpanak okertu.

Galarrena da udako ekaitza, ainbat eta ainbat gizon eder galdu dituana. Bizkaiko itsas-kolkoak orren

bidez jakin izan dau euskaldun arrantzale asko gal-
tzen. Ekaitz zorrotz, bapateakoa; labur eta ankerra.

Oraingo aldian, ontziak dituen makiña bikain
indartsuak dirala-ta, leen baizen izugarri eztan arren,
galarrena beti bildurgarri, untziak, aundi edo txikiak,
itsasoan diranean. Eta, olantxe zan, izan bere.

Gau osoan ta goizean ere bai, egoi-aldera begira
egona zan kanpatorreko aize-orratz andiak, intziri laz-
karria egiñaz bira-egin eban, Aixurdi ingururantz gitxi-
gorabeera geldituaz.

Etxeetatik urtenaz, emakumerik geienak, Arrane-
gikoak beintzat, kaiganeetan agiri ziran, etxean ego-
zanez jantzita, iñungo apainkeririk bage, ume batzuk
eskutxuetatik ebezala, eta beste batzuk besoan dindi-
lizka edota altzoan erdilo be bai askok.

Gizonezko zaarrak Tala alderantz yoiazan, an urru-
nera begira parauta, geldi, adi, isilik egoteko, nun zer
ikusiko, itsas irakiñean enbarkaziñoien baltzunetxuak
nun susmauko.

Aize gogor arek katxoi zuri, beso apartsuak, koska
bitsezkoak edonun edonun agertzen zituan ur gain.
Osoro illundu zan, goi-aldea. Odei baltz arre, ur loiaren
kolorekoz bete zan zero ingurua, eta gaua bestetan
baiño leen elduko zan, nunbait.

Talaia zaarreko tantaiak sekulako zanbuluak egiten ebezan, aizearen putz sendoak eraginda. Ugiñak, olatuak arrotu egin ziran, ta ugarte edo izaroa bitsez inguratu eben, euren bularrak edo bizkarrak geroago ta jasoago ta astinduago erakutsiaz.

Itsaskolko edo barran egozan jolas-ontziak, (txuri, urdin, baltzak) ikaragarrizko aruntz-onuntz eta alamandak egiten zituen, begira egozanei tirabira egiteko keiñuak zirala iruditu-erazoaz.

Izugarria zan zeruaren, lurraren ta itsasoaren betartea, arpegia.

Kai-orma sendoen inguru ta babespean kataiez loturik eta arrankillea jota egozan untziak ikustea bildurgarri baldin bazan, zer ete an urrunean, olatu edo bagak eskerga ta izugarri agiri ziran urrunean, iñungo aizebe ez abaro barik, lokarri ez lagungarri bage, intxaurrazala bezin galerrez ta erkin egozan untzi ta gizonetaz? Zer izango ete zan mariñek gaisoetaz?

Leenago, onelako ereti zoritxarrekoetan bazan ementxe, ain zuzen ere, ekandu eder bat. Eskolumeak, irakasleak buruan izanik, aurretik agertoial edo lauburu bat gora jasota eroiela, eskoletatik urten eta moillan zear Talako Donianen elizatxu edo ermitaraiño joaten ziran, otoiak egiñaz, zeruari bake ta errukia

eskatuaz. Euren guraso, anai ta errikide ta enparauko-
en alde, itsasoaren baretzea ta itsas-gizonen etxera-
tzea arren bai arren erregu egiñaz, guztia aal dauan
Jaungoikoari. Eta orrelan, sarri askotan esker eder
esan-eziñak lortuaz.

Ekaitzak gero ta gogorrago joten eban.

Ugiñak arro, anpatu, aziak, gora igoten eben.
Urrunean banaka banaka agertu ziran untzi batzuk,
urrun ez egozanak, nunbait. An ebiltzan, batean gora
bestean beera, ointxe agertu, gero ostendu; azal
bizian etenbako zauadak egiñaz.

Odeiak tantaka asi ziran, tanta andi, lodi, astun,
usaintsuak jaurtiaz. Beingoan zaparrada mamin gizen
gogor biurtu ziran. Euri-truixuak botaten ekin eutsan
pare bat orduan. Tximista oiñeztuak ere ikusgarri
ziran, eta nunnai uriol ederrik agiri zan, kale guztiak
urez beterik.

Untzi askok, lerrenak egin ondoren, lortu eben
kaieratzea. An urretxuan ebiltzan potiñak ere, *senpe-
rrenak* ikusita gero, ba etozan kaieruntz. Beste untzi
asko, urren euken porturantz joan izanak izango ziran,
nunbait.

Aal eukean untzirik etzeitean legorrera barik geldi-
tuko. Batzuentzat, ordea, eziña izango zan tamalez.

Galarrenak eztau iñor adiskide ez magaleko.

Aalegiñez ez bedi iñor itsasoan geldi, alako aldie-
tan urak egundoko aoa zabaltzen daualako, bere
erraitera amaikatxu untzi ta gizon iruntsi nairik.

Erbesteko portuetara jo ebenak, urrutizkiñez azal-
du eben laster be laster euren egoera, nun eta zelan
egozan adierazoaz.

Barri pozgarriak bala bala, tximistea baiño leen
zabaldu ziran erri osoan, bakoitzaren etxean ta guztie-
nean be bai, poztasuna nagusiturik. Geien geienak
onik eta osorik egozan.

Untzi bat oraitiño, galdu egin zan, untzikoak, batto
ezik, onik urtenda.

«Otoiop» zan iñungo kaiera azaldu etzana. Itsa-
soak iruntsi eban bere lemazain ta guzti. «Laba» gisai-
soa, bere bizitza osoa itsasoan emonda, bere zaarrear
antxen obiratu zan, laguntzar bateri mesede egitea-
rren.

XX KANPAIAK

Ez-bear andi bat artu ba dagigu; zoritxarreko gertaeraren batek gure bizkar-gane arri astuna ezarri ba dagisku, ai orduan, urrengo letorkiguzan atsekabe ta okerrak ere, nasaiago, bareago, egonarri andiagoz, patxada ederrez artu eta jasan oi ditugu.

Zorion-antzeko biziera baketsu ta goserik bagean iraun dagigunean, lenengo oiñazea -naiz-ta arin xamarra izan- azta larri ta pixu astuntzat etsi oi dugu.

Orrelantxe, patxadaz, -lenengoa ez zan-ta- artu eban, bada, Txanton-en sendi zintzoak ere, auren untzi-galtzea, «Otoiopere»ren ondapena. Lendabiziko oiñazea, aren eria edo geisoa izan zan. Gero, Jontxuk eskeiñitako etxebarriaren azken negargarria; ta batean, Zuriñeren ondoeza. Eta orain...

Kaleko zurrumurrua laster arin jaso eban Iñese etxekandra zuurrak. Eta Zuriñe obetoago egoalarik, oneri adirazi eutsan, bere senarrari baiño leen, munduko milla gauzen joanetorriak alantxe zirala-ta, gertakune neketsuak aurrera ta ondora eldu dakiguz-

nean, gure biotza ta barrua gertu ta adoretzu izan bear ditugula erakutsirik.

Andik gerora, eta iñor etxera etorri baiño leen, bildur izura ainbestekoa izan ez egian, bere senar Txanton-eri apurka apurka jakin-eragitea erabagi eban. Egonarri andiz ta jakituria gelgarriz jaso eban Txanton-ek barri gaiztoa.

Argitasun berarizko bat bialdu eutsan, nunbait, Goiko Jaunak.

-«Laba» zintzoa -iñoan Txanton-ek-. Nora joan aiz neuk aginduta, noraiño joan aiz geiago ez biurtzeko? Eure ta neure kaiari betiko agur egiñik! «Otoiopere»ren lemazaiña neu nintzuan, neu izan ok beti, eta aurtengo atunetan eu joan baizen laster, agur egiñaz aldegin daustak «Otoiopere» ta guzti. Aita gure eder bat esango yeutzut eure biderako lagungarritzat; betikotasun-egarriz, emengo gauza guztiei etxamon eginda betiko kai eder bare baketsu eta ekaitzik bakoan sartzea, leenbaileen lortu daikan!

Baiaramonean, kanpaiak illarra jo ebenean, sekulako zauskadea egin eutsan Txanton-eri bere gorputz osoan.

Don, dan, din! Don, dan, din!...

Illarra erbestean edo itsasoan il ala galdutakoari joten yakin iltamuko kanpai-ots bereixia da; oiartzun itzal eta lazgarria sortzen dauana, entzule guztien biotzetan.

Eta Txanton-ek illar axe berea izan zeitekeala sinistutean, zeruko Jaunari eskerrak emon bearrean egoala adirazi eutsan bere emazteari. Beraren illarra, ziñez ere, illabete leenago eldu izan yakon geisoa, eldu izan ezpa-litzakion.

-Ondatu da «Otoiop», itto da ontziburua; baiña, Txanton oindiño bizi da. Nork daki gero jakin, gure Jau-naren zador ta ezkutuko gauzarik?

Egia aundia rrantzale jator aren esan ori. Zeinbat bidar oker txiki bategaitik estututen garean, sarri askotan geure onerako izan ete leitekean, buruak orrelakorik emon bere egin gabe?

Bai, Txanton bizirik egoan. Alabea ere, makal samar baiñan ez txarto. Emaztea, oso nik. Untzia ere, kalte-zaiñak kalte-ordeazkoa emon ezkeru. Diru ederrak irabazteko ereti egokienean galdu zan arren...

Untzi-jaubekideak, Egiluz gizon pozkarria ta Koizkorreneko gizon gaztea eldu yakazan etxera untziazko gorabeerak erabagitera, jazoerak eta gertakariak arratsalderantz zuzendu orde z beti egunsentira,

argiaren etor-iturrirantzatuaz; euskal-arrantzalearen gogoia eta izakerea zeatz ezagunerazten dauana, orixe dalako: Itxaropena.

Bai esakera eder baiño ederragoa dala gure portuetan, untziak ezetariko arraiñik artzeke, kaiera itsik biurtzean, eta ezer ekarri daben galdetzean, gure kaiganeko emakumeak nasai ta egonarriz erantzun oi dabena:

-«Bai. Jaungoikoaren grazia!...»

* * *

Illarra jo ta urrengo egunean, galduaren arimearen aldeko elizkizuna izan zan. Gorpulorra edo lurremotea egin ezin danean, ildakoaren etxetik urten oi dau aoku edo illeta-gizataldeak, abade bat baltzez jantzia buru dala. Onen jarraian gizionezkoak joaten dira, senide guztiak, banan banan, apaizaren orpoz orpo eta gero garaitikakoak, aldran. Bitarten, il-kanpaiak jo ta jo ekiten dautse.

Ordu ori baiño leen, Txanton-ek etxetik urten eban, geiso-ondoaz lenengo aldiz. Etxekoak gura ez eben arren, bakerik izango ba-zan, lagatea baiño beste zeregiñik ez eben izan-ta.

Txanton-ek, laguntzar maiteari eleizan bertan otoiak eskeintzeko gogoia ebalako, antxen, eleiza-aurrean itxaron eutsen abade ta gizatalde izugarriari. Kaleak betean yoian gizonezkoa etzan makala; erri osoa eleizondora batu zala esan zeitekean.

«Laba» zintzoari agurra, betiko agurra.

Txanton, makilla bat eskuan, txapela bestean, burutsik ta zutunik ta bakar-bakarrik ikustean askoren biotzak samurtu ta beratu egin ziran, eta beste askoren begiak negarrari emon eutsen, aek lako adiskide kutun bi alkarrengandik banandu eziñik ikustean.

Adiskide zintzo izanak, erio-orduan ere orrelakoxeak ziran.

Alkar maite dabenen biotz-arimeri banandu bearreko unea eltzean zer gerta oi yaken esatea, ezta iñolaz ere gauza erreza.

Erdiragarrizko une, benetan ere, oso dan zerbait edo oso antzeko, erdibi egiten baita. Adiskidetasunaren alkar-erantzueria oi dalakoa, urratu, ausi eta eten egiten dalako. Bizitza uneko edozein aldekeran orixe izanik, zelan ezta izango betiko agurrez aldendutean?

Ipar-aize meeak dantzan ziarduan enparantzako zuaitez goraetan. Bezperako ekaitz gogor izukorraren ostean, ortzea aratz eta garbi agiri zan, eguzkiaren

dirdaípean, esandako erauntziari garai egiñik, nagusi agertuaz. Onelan, «Laba»ren gudaketa, ekaitzak adirazi eban bezela, zeru ozkarbiak aren gurenda-ordua iragarten eban, nekezko itsaso onetatik aldegiñaz, azkenbako egun zoritsuak goartzeko gai egin zan-ta.

Erriko uso zuri ta berunkarak, lagunpillo ikaragarria ikusirik, ara onaka asi ziran inguru osoan egadaka. «Laba» azkenengo arnasetan, albetan egoala, kalatxori ta kaioak aren onduan ibili ziran antzean, elizkizunetara ere, erriko txori apal maitegarriak etorkiozan; uso bakun baketsuak, joakerako agurra egin nai bai-leutsen.

Ikusi ebanak eta entzun ebanak zauskada aundia egin eutsen Txanton gizon aul erkiñaren biotzari, eta zelan edo alan, ozta, doi-doi eldu zan geroago etxeko atetara.

Andik gorako bidea, etxerako maillak, laugarren oiñeragiñokoak, amaitu eziñekoak iruditu yakozan. Oso nekatua, zearo unaturik jo eban sukaldera. Izerdi patza erion bekokitik, eta gorputz guztiko indarrak bat eginda bere, etzan gauza izan lenengo idoro eban aulkian jesarri zan tokitik jagi aal izateko.

Benetan bere, ez eutsan bapere onik egin kalera urteiera arek. Baiñan etxean geldi lotu izan ba-litz ere,

lagun ta adiskide zintzoaren illetetara joan izan ezpaltitz, ez eukean aren barruak nasaitasunik izango, ez etxeakoak arezaz bakerik.

Ganeko egunetan ere, naiko lari ta estu samar ibilizan; gerorantz, baiña, zerbait itxura ohea eban, aren taiuak.

* * *

Etxe batean zoritxarra auzokide eta maiztar izaten asten danean, ez ei dau aldi batean albotik igesik egingten.

Olantxe kanpaiak ere, dinbi-danba asi oi direanean, okerraren gain adirazi daroe. Okerra, jakiña ba, munduko arpeikeraz oartua; betikotasunari begira ezkerro, egoki zer dan eta zer ez, sarri askotan gizonak tautik jakiten ez daualako.

Andik egun asko bage, kanpaiak aide erabili eban barrero bere.

Arratsalde barea zan, illuntxe aurrettxua.

Kanpantorreko ezkillioiak dilin-dalan ekin eutsan ez-ordu zan sasoian. Zer adirazoten ete eban joale iraulketa arek? Norbaiten etxeakoak edo adiskide

mamiñak Andre Mariari salbe bat eskeintzen eutsela. Nonor geiso egoala, edo arriskuan edo il-zorian.

Berealakoan, ba-etorren laguna baiño etzana Arranegi aldetik plazarantz, elizarantz. Emakumeak geien geienak, etxeetatik iraduz, artega ta ariñeketan urtenaz, buruko eliz-zapiak ipinten ziarduen bidean yoiazala, eta ainbarik yoian andrazkoak ere, atarira eltzean, sudur-zapi zuri garbiren bat zabalik eta aalik politoen ezarten eban buru-gaiñean.

Ama Neketsuaren irudi antzeko ebala bere burua, oiñazez ta armiñez ubel ta kolorga egoan Zuriñe bere, kanpai-ots aren durundia entzutean kalera begira jarri zan, etxeko ikusguratu ta emakumezko ibai edo erreka bizia legor-alderantz urduri yoiala sumatzean, besteren batzuk bere, atsekabepe egozala-ta, aen aldezko izatekotan, bere samin ta nekea eskeintzea otu yakon.

Zuriñe otoi au egiten astean, Nere ezpeletatarra nasan zear etorren, ta bere adiskidea ikusirik, eskuaz ziñu egin eutsan, azkar jetsi zeitela adiraziaz.

Zetan egoan ez ekiala, neskatilla maratzaren ezkabideari bertatik erantzun eutsan eta eliz-euna arturik, jatsi zan beingo baten. Bere mantillatxua

eskuan ebalatzen iragan zituan etxeko mailak.

-Ba al dakizu noren salbea dan? -galdegin eutsan Nerek.

-Eztakit txistik be, Nere.

-*Saander*-etik emon dabe albistea, ointxe ointxe. Txarto dagoana Xirido da. Itsasotik eroan ei dabe ariñak arin kai artara, eta ointxe bertan Geisotegiko mailan jarri izango eben ebakuntzea egiteko. Diñue-nez apendizitis ei dauko, baiña osagilleak, gatxa, ori baiña aurreraxeago ez ete dan bildur edo dira.

-Ene penia, bada-ta!... Orduan... il egingo da; ilgo da... ta... Baiñan, ene Ama Nekeetako ori, zer esaten diardut?

-Axe, peritonitis garbi azaldu ezik, nork daki ba!

Eta itzezin bitartean, itsumustuan yoiazan elizalderantz, larri ta geraka, neskatilla biok.

Zuriñeren barruak bira osoa egin eban. Aldame-nean yoian lagunak itz eta pitz eragoion, baiña Zuriñek jaramonik gitxi egiten eutsan aren erausiari, aren etorriari.

Txanton-en alabearen biozkadak egundoko zotin-burrukak ziran. Ekaitz egunetako itsasoak alakoxe

joan-etorri latz, indartsu, mutiriak sortu oi ditu, ugin, baga ta barra-barrak astindu ta arrotuaz.

Joan yoiazan Nere ta Zuriñe beste garaitikoen bideetaz. Onen gogoan, ostera, alako atzera-biurtze naia erne zan. Ai! alboko lagunari azaldu izan ba-leutsa bere barrenean erabillen gudu ta burrukea.

Ezin, baiña.

Atsekabe guzti aek, berak bakarrik isilean eroatea eskeiñi eutsan beiñola zeruko Amari, eta lorrak guztiak barruan otoko zituan, naiz-ta geiago eziñik alako-ren batean eztanda egin...

Aurreko egunetan iñoiz baiño sarriago ta maizago gomuta eban Xirido... gaiztoa, une artan begien aurre-ra etorkion: aren irudi atsegin, aren begirakune goxo, aren txera maitekor, aren agur-egikera samurra.

Eta inkesa erkin bat egiñik, asperen motel bat jaurtiaz: Xirido gizaisua! -esan eban.

Eta arenganik artutako iraiña edota Zuriñek iraintzat etsitakoa, intziri orren ondoren, parkatu egitea otu yakon.

Neskatilla lirain biak negarra begian ebela eldu ziran, erriko eliza ederrera. Barrura sartu, eta ainbeste laguneren erditatik aurre-aurreraiño joan ziran biak, eta aldare ondoan belaunikatu.

Zuriñe-ri, inguruko lagun guztiak berari bakarrik begiratuten eutsela iruditu yakon, ta arpegiko koloreak gorri gorri egin yakozanean, bere buruaren lor eta atsekabea an egozan guztiak argi ta garbi jakin ekiela begitandu. Ai, orduan, argiak itzali ta erria basamortu illun biurtu izan ba-litz nai eukean.

Zer zan aren barruan sortu edo sartu zan matxiñada ta zalaparta! Gora-goraka asi yakozan erraiak. Axe zan lotsaria! -bere ustez.

Zeren lotsaria edo aalkeizuna, ostera?

Maite dogun norbaitek dei egiten dauskunean, dana ta eztana bertan beera utzita, bidezko ez ete da arengana joatea? Zeri zan lotsaria, ba, kanpai arek dei egin balin ba-eutsan?...

Neska gurbil lotsorra begi guztien ikuskari, berbera zala-ta egoan; eta ingurukoak berazaz izango zituen esatekoak... Armin, arrenkuraz ikusten eban bere burua ta buruko uleak ere latz eukazan, eta bekokian beera izerdi larria erion.

Elizako isillunea urratu zan, alako batean. Eta arako txikot intziriti arek Amaren estalkia jaso ta distiraz betea agertzean, gogortuxe ta noiz itoko eukan arnas-estua ezagun ezagunean zabaldu yakon. An

eukan betiko Ama Andrea, begirakune samur baiño samurragoz, irripar antzo.

Apaizak, soiñeko zuriz «Agurra» kantaten ziardue-
nean, eliza zokondo artako Emakume santuak, irrizuri
baltzerana ta txera gozoa egiten eutsen erritarrai,
bere magaleko umeei. Oneik otoika ziarden.

Zuriñe-ren erregua, barriz, berarizkoa izan zan:

-«Xirdoren arima eder izandakoa -orain dan
uean ezpa-litz ere- eriotz-orduan, iltamu-aurrean
berriro leen baizen garbi ta zindo geldi daiteala; eta,
arean, azken-ordu ori oraindik urrun baldin ba-
lego, leenbaileen osatuta... ta garbiturik, el dedilla bere por-
tualdera».

Bare ta nare gelditu yakon barrua, noizbait, eska-
ri bigun orren ondorik, norbaiteri zertxubait parka-
tzean, edonori gelditu oi yakun lez. Eta beste jendetza
mordoak alde egin ebanean, eurekin batean urten
eban kalera, leentxuago bere burua lurpean ezkuta
gurarik ebillen neskatiilla naigabetuak.

Otoi labur gartsu aren bidez, *dana* parkatu eutsan
Xirdori, il nai osatu.

XXI

TXORIAK IGESI

Elebarri onetako notin edo lagun gaillenen gorabeerak azalduten jardun bitartean, ezagun ditugun beste batzuen barririk eztoigu adirazi. Ez ditugu, ostera, aazturik.

Ez dau bizitzaldi onek beti arpegi berbera.

Zerua, batean illun eta ekaitzean agertu arren, urrengoan argi eder zemaigabe ta adu-izpiz janzten daki. Ez dabe begiak oro bateratsu negar-aldi, negariturri izateko soillik egiñak ez diralako.

Ezpaiñak bere, eztira aldioro muker ta zimel agertzen. Badakie irripar goxorik egiten. Norberentzat eta aldamenekoentzat.

Arantzagabeko lorerik ez dan arren -zaarren itz zuurra baita- arantz artean lore usaingoza, likurtez bete, urrin zoragarrizkoak azi, marduldu ta atson eskeinka dagokiguzana, ezin uka.

Onelantxe, Jon langille aspergaitzak, bere zoritxarlarre-sastraka artean, leen baiño bidexka eroso ta ibillerrezagoa egiten ziarduan.

Beiñolako suak egiñiko kaltea zelanbait ainbesteant ordaindu eutsen ezkerro, bereala asi zan jausi ta ezereztutako olabea iragi ta jasoten; ta zurebateko tresna barriak erakarriaz, leengo arloari ekin.

Etxea bere, erre yakon etxea bere, ez eban osoro galdu. Bai zera osoro galdu! Lau ormak, orma sendoak zut eta lerdan eukazan euki.

Ez zituan, egia esan, antolatutako ondasun osoak; baiñan leen ez eukan zerbait -norbait, ziurrago- ba eban orain. Biotz-lagun bat, eske ta galde ibillitako laguna antxen eukan bere alboan. Ez alegia, berak amestu eta naietan izan eban neskatillea; bai aren kide zana, ain zuzen.

Badakigu Jon-en maite-amesa aspaldi, Zuriñe izan zana; ames ta gurari ori, ostera, azkenez, Madalengan egiztau zan. Madalen zan, antza, zeruak Jon-entzat aukeratua eukan bizitzarako bidelaguna.

Irakurle zurrak, Madalen, mutil onen atzetik ebille-na, aintziña susmau eikean, Jontxuk baiño leen, arranotan.

Baiñan, dana dala. Orain pozik egoan arotza bere zoriaz ta ez eukean ez, bere Madalen beste iñorgaitik aldatuko. Une larrian alkar sakonkiro ezagutu eben-ta,

gauzak obatuaz yoiazan une onetan, gure gazteok euren izapen ta asmoak alkartzenago zituen.

* * *

Zuriñek, Xirido-ren izen ona beztua ta loitua zala eretxi eutsanean, onengan zituan uziak bertan beera mazkildu ta illagiñean bazterrera zituan, naigabez baiña damu aundiz, pena esan-eziñekoz.

Arranegiko lora eder onek bere kolkoan egiten ziarduan maitetasun-abiatxua, saraski ta urratu egin eban zearo, tutarrez, arako Errekan urteniko irauna jakitean. Xirido aaztu gura izan eban, aaztu. Ta orretarako, zazpi alegiñak egiten asia zan.

Arako Jon-en biotz-eskabideak gogora yakozan. Eta baita amak bein baiño sarriagotan esaniko Ker-man-enganako itz bigungarriak ere. Bata baiño bestea obeago ziran mutil galant bioen irudiak, buruan erabil-tzan Txanton-en alabeak.

Leen nai ez-ta, ardurazko ez eretxita, izan zituen senargaitzakoak, gero orren ezezgarriak ez yakozan begitanduten. Are geiago, begiko ere ba yakozan, jasekoago, ta gogokoago.

Burutapen eta gogoeta oneitan jardun eban gane-ko egunetan. Asmoren bat, burubideren bat?

Artean, Xirido ez zan, zorionetan, il. Ostera, ziñoe-nez, osasundutzenago ete zaneke barriak jaso ebezan errian. Ebakuntzatik ondo urten ei eban eta aren gor-putzak, goraldi ezaguna egin.

Ori zala-ta, errian zabaldu zan zurrumurru narda-garriaz jokabideak argitu bear zirala-ta; bere buruak iñogandik lotsaririk zertan artu ez ebela-ta, arrantzale begi urdiña errira baiño leen, erabagiren bat artu bear ebala sinistarazi eutsan Zuriñek bere buruari.

Baiñan egunak joan, egunak etorri... udabarrian kabi epelean lenbizikoz idoro oi ditugun arrautza-txuak, gu urrengo aen billa joan orduko iges egiñak aurkituten ditugunez, beste txori gazteñoak ere, egaz-ka ebiltzan.

Zuriñek ames zituan txori narrugorriak ere, luma-tu, jantzi, buru-argitu ta ega-bizkortuaz... egan joan ziran, Txanton-en alaba biozpera arek bere menpe artu baiño leen.

Nor ete zan Bizkarrondo zaldunaren biotz barea, urduri ta pilpiratsu jarri ebana? Erritar neskatilla lirain bat ete zan, ala erbesteko andereño panpiñaren bat?

Aspaldi zala bere amak -ama guztiak oi daben aurre-susmo zorrotzez- orren poliki azalduko gerta-kizuna, egiazko itxuraz agertuko ete zan, eta esku-artean lez eukitako txoria, urruneko egutera joango ete zan bere kabi beroa, bere oatze guria egitera?

Mundu onetan egiten ditugun egunak direan lilu-ragarri, gero geienetan, eskein-liliak elkortu, zimeldu ta zitu bage deuseztuteko...!

Goizeko eguantz alai, txori ta argitsua, sarri asko-tan egun goibel eta arrats euritsu aldatu oi dan antze-
ra, geuri eder atsegarri iruditutako lendabiziko zantzu ta susmoak, uskor ta antzu ta arnalgabe itzuli oi dira.

Zuriñe-ren gero-asmo-lore irukoitzak ere, bata bestearen ondorik geundu, urdindu, ximurtu ta idortu egin ziran.

Egunak egun eta asteak aste kolkoari maitero iratsita euki eban irudia, miñaren miñez egia esan, baiña azkenerako ere, erautzi, urratu ta ezabatu egin eban. Xirdoganako eukan jita, iñortxuk susma ta igarri orduko, ezereztu ta puxkatuaz, bere barrutik errotik, tuta-rrez kendu uste eban.

Arako Jon, aurtemein ezetsia, beste emakume baten maite-amarruak bide, aren sareetan jausita ta lotuta ekusan.

Eta Kerman, itz laburreko mutil jatorra, bere menpe euki zeikela iñoiz uste izanikoa ere, iges yoia-kon, iges, maite-arloari egokionez, begiak neskaxa eder batengana zitualako...

Aita, geisorik; untzia... galduta; biotza... lagunez alargun.

Izan ere, Zuriñe zintzoaren barrua oiñaze-osin mingots egiña egoan. Aintziñekoak, ibar oni, negarerri erizteko, ziorik naikoa ebela, uste eban gure neskaxa maitagarriak.

Erriko jai ospatsuak ganean ziran, iraillaren lenengo egunetan oi diranak.

Egun eder pozgarriak. Kanpora joateko zori gogorra izan ez dabenak, pozez itxaroten dituen urteroko jaiak. Erbestean dabilzan erritarrak, euren zokondo maitera eltzeko orduaren begira jarten dituenak. Egun gogoangarriak betiere: «Sarantoliñak»!...

Zelako gogaroa izan eukean Zuriñek jaietarako?...

XXII

IZEN ONA DAN EDER

Bai dala pozgarria bakoitzaren sorterriko jaien bezpera! Gabon-egunak mundu osoan atsegin-aldi diranez, erriko jaiak arako gauza berezi ta zoragarria izaten dakie txoko bateko semeentzat.

Gabonetan, bakoitzak bere sendiaz egoteko gogo bizi bizia izaten dau, dagon lekuan dagola.

Baiñan, erri-jaietan besterik da. Orduan, errimiñak, alako gurari andi, gar itzalgaitz, egarri ase ezin batek zaletzen ta zulatzen dausku biotza. Egun ori eltzean, jaiok urreratzean, errimin orrek zirikatuta, aal dauana beintzat erri-ingururantz asten da, sorterrituaren galdez, kale zaarrak ikusmiñez, laguntzarrak agurtu guraz, norbere kabia musuka nairik, bazter maite aantzeziñak barriren barri ikusi, aztertu ta oin bigunez zapaldu orde, igurtzi nairik.

Orrelantxe, agorrilla amaitu-urren danean, udako egunik beroenak igesika astean, lekeitiar semeak dagozan lekuan dagozala, biozmin batek, gogoeta batek, asmo ta gurari batek jo, iñarrosi ta dardarika-tzen ditu: euren uri maiterako bideak egin bearra,

orixe da euren buruauste bakarra, orixe euren biozkadarik zoli ta mamiñena.

San Antolin jaietarako jaioterrira eltzea!

Egun aetan kaleak ete biurtzen dira, erriko seme guztiak anai, auzokideak atxeko, kanpotarrak erriko, ta erbesterratuak... zoriontsu.

Pozkariozko lurrinak dardar egiten dau aizearen egoetan, ta inguruko seme jatorren kolkoetan maite-tasun-isurpenak, gaiñez.

Eldu zan ba, iraillaren lenengo eguna, jai bezpera, arean bere.

Ipar-aize baten soiñu ezin entzuneko, zeruaren zola, ortzearen sabai edatsua, izarren zelai gaiña, urdiñez gantzutua agiri zan.

Ugarteko piñu gero ta lerdengoak, bandera-makilla zut arroak zirudien goiko ortzi-kristalari begira.

Alderen alde, odei kaxkar baten oztopo oriñik ez egoan egun arten eguzkiaren ibillarian. Etxeko seme urrundueri itxaroten egoan ama kutuna zirudian, Lekeitio inguruetakoz izadi zoragarriak.

Egun artan elduko ziran, bai, «ardi galduak». Ez ardi galduak ziralako, ain zuzen; urian sortu ta andik

aldeginda bizi az, geienbat sorterriarentzat galduak izan oi diralako baizik.

Legorrez, aldraka, elika, taldeka elduko ziran semeak. Batzuk, ordu laburretako bideetaz; eta beste asko, barriz, egunetako bideak egin ostean.

Eta garaitikoak itsasoz elduko ziran; zama edo karga-untzietan dabiltzan itsastarrak, eta batez bere, arrantzan oi diarduen untzi guztiak, aldean eukena eukela, errirantz abiauko ziran.

Ta erri osoa jai-eguneko janzten ziarduan une artan, emakumetxu bat bide estu, medar, aldapatsu arritsu batean gora yoian, barrua astuntasun baten menpe ebalarik.

Eztakizua, irakurle on, oiñak uretan eta burua zerurantzago dituan Lumentxa mendixka zorrotz txuntxur biribilla nun dagoan?

Mendixka orren bidetxua-zear, egoki ta polito eraturtako gurutzebidea dauka uritxu orrek. Ta ori dala-ta, gaur egunean Kalbario mendia eristen dautse angoak. Muiño polita da, zerurabide liluragarri!

Amaika bidar zidor orreitan, otoiak gorantz bialdu-ala, malko lodiez ureztatu ta busti oi ditue lurreko arri koixkorak, arrantzale-andren negar gaziak...! Makiña bat aldiz, *aita gure* errukigarrietaz batean, zizpuru eta

inkesak soiñu egin dabe sasiarte, gartxuondo ta elorri-
adarretan!

Eztaki kaialdeko emakumeak otoi apal bategaz eli-
zan naiko-egiten, bertan-goxo egiten; ezta ziñez, elei-
za baketsu ta isilla, leku egokiena, barreneko antsiari
ta min-oiuari atea zabal uzteko.

Ez.

Kanpoa bear dau, leku edatsua, bakartia, biotza-
ren intziriak aiseki zabaldu ta egaztu daitezana.

Ama luraren ikuspegia bear dau, itsaso aundiaren
neurrieza, bata ta bestea begiztatuaz, munduko aran-
tza laar ta lorrak gomutaraziaz, bizitzaldi onetako ito-
bearrak oroituaz, gure buru ta izatearen gain dogun
zeru urdin ederra ikertu ta ikusiaz, geure kolkoan ditu-
gun atsekabeak oiuz, itz ozenez, aldarriz ta eiagoraz
adierazo daikeguzan.

Eta batez ere, arako Ama neketsuaren antzera,
aren miñen ondoan gureok motel eta kaiskarrak ditu-
gularik ere, beraren oiñazeen pare ezarriaz, neke bide
medar, arritsu ta arantzadunear lagun dakiguzan.

Itsas-ertzeko andreari bide zidor ori gogoko yako,
barruko oiñazearen laguntzaille egoki yako, soiñaren-
tzat nekagarri dan aldatza.

Zidor ortan eskeiñi oi ditu bere pekatuen zorkaiak, zidor ortan eskatu zeruari bere utsegiteen parkamena eta garaziaren iturriko ur-tanta batzuk, zorion-egarriaren aringarriztat.

Zidor ortan zear joan yoian goiz esandakoan, Zuriñe doakabea. Bere idekoak bizitzabideetan arraiki, pozez ta amesetan ikusten ebazalarik, bitartean bere barrua larri, adoregabe, illun eta bakar ekusan.

Zer eskintzera yoiala, baiña, miñetako Amari egun alai artan, oiñaze-bideetatik? Zein ete zan goiz zardai ta txairo artan egin nai eban eskaria?...

Kurutzeak kurutze iragan ostean, an agertu zan mendiskaren gaillurrean, Kristoren gomutaz zutik dagozan iru kurtzio andien oiñetan auzpez, belauniko, Arranegiko zabaleko lili garbia.

Tontorreko bedar erdi igartuen adar-eskuetan, eguzkiak idortubarri zituan intz tantoen orde, emakume begietako iñontz tanta ederrak dirdiz egien, barriren barri, txirlarri bikaiñak aiñean.

Gure ibillera zoro galpidezkoen ordaiñez Jesu maitteak egiñiko bide odolez beteak garbitu gurarik, neskatilla samurraren begieri -iturburu ezea iduri- grazia- ren gisako ur garbi damuzkoak erioen.

Otoi luze, arren beroa egin ostean, zutundu zan noizbait neskatilla amultsua. Zeruari luzaro bai luzaro so-egiñaz, lurrera eban, alako batean, bere begien ikusmena.

Eta aldakeraren zoragarria! Izadiaren eder-erditze zirudian.

Zerua ta itsasoa laztan etengabean ikusi zituan. Itsasoa ta legorra alkar-musuka jardun irungarrian. Eta mendi erpin garaiak, goitar dei gozoa entzun bai-leben buruak arro zutiturik egozan, ortzearen magal bero urre-erraiñuz betean, maitekiro etzin nairik.

Izadiaren erakusburu zorapenezkoa! Izakien maite-kanta birloratsua! Jaun eskuzabalaren emaitzezko euri mamiña!

Zer gerta ete zan lurrean, edota zer jazo yakon neskatileari barruan?

An egoan Kantauri itsas-kolko aundia, aratz, txukun, urdin. Antxe kai babesgarria, an ondartzak, ederrak oso, an ibai gardena, an ugarte jasankorra -itsasoari bekoz-beko itsas-gizona iduri itxaropenez gaiñez, etorkizunari begira bai-legoan-; antxen uriko etxe mordoskak, kale etsu biurriak, antxen ikusmene-ko eleizea, an zumardi berdez jantzia an Talako arri

bakarreko kurutze ederra, an kaigana, an bere etxea...

Dana beti lez, gauza guztiak bestetako antzetan.

Erriko usotxoak egan ebiltzan, eta arantzago kalatxori, kaio ta zantzak ikusgarrizko zirribirroak egiten zituen aizearen uts-zokoetan.

Bare egoan itsasoa, bare izadia, goieneko argiaren distirapen urretan pitxiztatua.

Baretu zan, Zuriñeren barrua be. Eta ainbeste bidar ikusitako gauzeri, barri eritxen. Barri, eder ta maitagarri ere bai, galdu-urren dan zeren bat alden-duko ez yakula jakitean, maitagarri oi yakunez.

Bere uri politari, jaioterri kutunari begira ta begira, aspertzeke egoan. Aren begietatik malko guri gori bik iges egin eben, masailletan beera. Negarrok, ostera, pozezko ziran, bakezko, ezkerrezko, nasaigarrizko.

Alabaiña... bat-batean, isilik egoan ibar zulo artatik eiagora, oi, didar batek igon eban, deiadar luze, luzeago, motel, zurrumbillozkoa.

Kaiganera begira jarri zan Zuriñe. Nasatik Arranegi kalerantz eta Zabalerantz lagunak ariñak arin yoiazala ikusten eben.

Zurumurrua geroago ta urreago zan. Udaletxeko zabalune edo Guzurmendin jentea batera bestera

narabitzen eban tontor artatik. Ez ekian zer esan eta ez zer asmau ere. Ez-bearren bat, asarrerren bat, pozkario ete, norbaiten etorrera...?

Ba-zan, arean, ordu artan urira norbaite etorteko. Beste askoren artean, jakiña. Osatuta eta onik, Xirdo zan etorteko... Ta bizirik etorren gizon gaztea, eriotzaren atzaparretatik itzuritako arrantzale lerdena, osasunez etorren arren, aren izen ona guztia bearrean egoan jaioterri laztanean...

Baiñan gorputzak osatu ta onduten dakianak, gogoia onduten eta izen ona zainduerazoten ere, ba daki.

Xirdok, errira eltze-ordurako auzira deitua eukan arako Artazitxuneko bizi-alargun makur, beterre, mingain luzea.

Eta Auzitegira joatordua zanean, Xirdo errira noiz elduko egoanean, eguerdiko amabietan, usotxoak janari eske adi-adi egon oi diran orduan, orra nun atso sorgiñak nasazaarreko kaiganean belauniko jarririk, oiñak billoizik, -ain zuzen Zuriñe an mendi-tontorrean malkoz ta otoiez ari zan unean bertan-, aintziñako biraolarien gisan, aiñengille aen antzera, besoak zabal, baiñan madarikatzeko orde z parkeskeko oi uak

egiñaz, lurretik jagi ta orotzik ibiliaz kaleetan barruna didarrez asi zan:

-Parkatu bekit zeruak, Xirdori nik egiñiko iraiña!
Mutil ori garbirik egoan, eta olantxe dago egon, gaur bere!...

Eta itzok argi ta zoli bein ta barriro esanik, kaleak kale iragan zituan atso ximur arek, leengo artazien ezten-miztoa, zuzentasun-ezpata biurturik.

Jente guztia konkortuta egoan, aitearenka, gertakari ori ikustean.

Eta gure itsastar mutil zintzoak Eskolapean oiña ezarri ebanekoxe, ba ekian erri osoak, ba ekien kaleko arriak bere, arako laidoaren zapokeria, arako aalkeizunaren guzurra, arako lotsariaren zuzenbakokeria.

Xirdok ori entzutean, atso eztenari bertatik parkatu eutsan, ta Auzitegira bidea artu barik, etxerantz abiau zan, ezagun eta adiskideen agur eta txerak birritako aldiz jaso ostean.

Arranegiko zabalera zanean, begirakune luze galdezgarria egin eban, nun zer ikusiko. An begira eukozan andre mamintsu gizeneri irribarre zabal egitean, bere agin zuri ederrak erakutsiaz, Atxabal kalean gora

ekin eutsan, zain egokion amaren besoetara aalait
lenen eldu nairik.

* * *

Bitartean, illerrirako mailletan beera etorren Zuri-
ñe, begiak argi, bekokia bare, biotza bakez.

Menditiko jatsieran ez eukan igoerako larripiderik.

Ez ekian, ostera, zergaitik zan.

Baiñan, etxera orduko jakin eban bai jakin, didar
ta oiu aen barri.

-Ama bedeinkatua! -esanaz, nun egoan bere ez
ekiala jarri zan.

Eta arimea pozarren ebalarik biotza lotsatu lez
egin yakon...

XXIII

GURE URIKO IZARRA

londone Andolin eguneko goizaren pozgarria!

Bekar bakoitzak irudimenera norbere erriko jai-egun nagusia. Bezperan elduriko erriko-semeak orduan alkar ikusten dabe, geienbat, plaza zabal ederrean.

Meza nagosi ta ibilketa eleiztarraren ondorik, Zumardiko arbola mardoen orriak egiñiko gerizpe ozkirrian, itsas-aize emearen kresal-usaiñean, antxen alkarrengana joten dakie beti errian dagozanak eta, damurik, kanpoan bizi bearra daben erritarrak.

Eta musikari taldearen soiñu eder ta eresi bigunak entzun-ala, agurka, kaixioka, esku-joka ta lepo-igurtzi-ka jarduten dabe gazte ta zaarrak, gizaseme ta giza-labak. Alako une pozgarririk ezta, bear bada, urte osoan.

Antxen batzen dira bakoitzaren izena ta izana, joana ta etorkizun-amesa, bakoitzaren gomuta ta oroiak, alkarren ezaupide, adiskidetasun eta maitetasuna.

Bai dala gozo aspaldiko doiñu ezagunak barrero entzutea! Eta are atsegiñago, soiñu bigunon egille, eresi bizkor ta biozkorren asmatzaille errikide argiak izanik.

Azku-ren «Bizkaitik Bizkaira», «Ortzuri», «Urlo»...
Zapirain-en «Txanton Piperri», «Anbotoko Damia»...

Biok errikoseme goragarriak, eta gure erriak zor andi bana dautsenak...!

Eresi gozo, musika samur, biotz-izketa, barruko susmur isil...

Antxen egoan beste askoren artean, Xirido etorbarrria bere, arrantzalez inguratua. Izan ere, musika ederzale sutsuak ditugu gure arrantzaleok betidanik; belarri oneko, entzumen fiñeko, kanta-samurrentzako ao-zuriak, bertsozaleak iñor izatekotan.

Egun artan ez urrengoetan ere, ez eban Xirdok ikusi nai eukean emakume gaztea ikusi.

* * *

Baiñan, zaparrada ta iskanbillak, soiñu ta algarak, dantzaketa lar zoroak eta egun alperkerizkoak amaitu-urren ziranean, Andra Maria Antiguakoaren egun

sentian, lenengo mezatatik urtetean, etxerantz yoiala tope egin eben alkar Zuriñek eta Xirdok.

Zelan adierazo dagike idazleak -biotz otz, alegia- alkar ikusteke alkar-maiteka ziarduen gazte potolo biren aurkitze axe? Zelan azaldu, alkarren billa ta alkarren lotsaz dabiltzan lagun bik, aspaldi ez-ta, alkar-bat egiten eben une esan-eziña?

Xirdok aspaldidanik eukan kolkoan itsasirik ta iratsirik neskatilla xaloaren irudia. Bere maillarako larregi uste izanik, ostera, etzan iñoiz ausartu barruko morapilloa askatzen. Ez eban aukerarik, obeto esan, ez eban bein bere, adorerik izan ortarako.

Orretaz ganera, Zuriñek, guztien isillean maitatutako gazte koloregorria, arako iran doillorra zala bide... ezetsi eta bere gogotik jaurti tasuntsitu nai izan eban ezkeru, lotsagarri erizten eutsan mutillagana urreratzea, azken-aldian bere biotzak Xirdori salketa egiñik, leena zanik ez ebalako uste.

Ez ekien nundik izketan asi. Izketarako mingaiñak motel diranean, ostera, biotzak pilpil diranean, begiak dakie mintzatzen.

Eta eguzkiaren goiztar izpi epeletara lorak zutik arrotuaz, kukulak ideki ta pipillak edatuaz lurrin goxo eskeinka ari izaten diran bezela, lili eder orbanbage

mardul guri ziran urre-biotz bi aek ere, alkarren argi-izpira, alkarren berotasunera idekiten asi ziran.

Goizeko izarrak klik egin eban zero gardenean, ta erdi lotsas ta gorde urdiñaren magalean, gazteen maite begirakunak sumautean.

Xirdok nundik nora izketan asi ez jakiñik, barruan irakiten ebilkiona zelan kanporatu ezekiala, pirra-pirra egiñaz egan ziarduen iñarai so-egiñaz, jalki eutsan:

-Bai pozik dabiltzana enara oneik! Laster datorkie nunbait, emendik aldegitoko eguna.

-Euron etorrereaa izaten dan pozkarria! Joatea, barriz...

-Ta nori ez atsegin negu-giltzarion elduerea, arako biñan biñan agertzen yakuzanean...

Goizaren soiña billoizik egoan ipar aizetan. Izadiak irribarean eukan begitartean eta usotxoan urrumarak errez entzun zeitekezan isiltasun aren kolkoan.

Ta eleizara bidean yoizalarik -neskatillea urrunera begira yoian, ta mutilla oneri arpegira begiratzen ausartuten ez-ta- Zumardiraiño eldu ziran.

-Zuk ba aldakizu gauza bat? -esan eutsan bapatean mutillak.

-Zer, gero?

-Txoriak dakien kanta ori, nork irakasten ete dau-tsen. Bataren kantuari, besteak orren errez igartea! Ezerezetik sortzen aal dira kanta orreik? Amesetan nabillela uste izaten dot nik neuk, sarritan. Baiñan, ames ori itzarrik nagola egiten dodanean, sinistu egi-ten dot.

-Zer dozu ba, ames ori? -iñotsan Zuriñek, entzun nairik ta ez entzun nairik, liluraz ta bildur-samar.

-Ara, Zuriñe. Ikusten aal dozu an urrunean itsaso-ak eta zeruak bat egiten daben ertza, lerroa? Orren antzeko dozu nire guraria bere: neu itsaso naizelarik zeruaren zatiari eldutea, oratutea. Ames ori iristekotz, itsas-barrura joan ta joan egin arren, muga ori ez tot egundo eskuratu. Iñoiz, eldu-urren izanik, ustez, ber-tara, ta beti iges egin oi daust. Ba al dakizu itsasoa nor dan?... Neu naiz; Xirido da... Itsaso latz, gogor, arrisku-tsua. Eta ez al dakizu zerua nor dan, edota nor litzaki-dan? Zerua... zerua... Zuriñe izeneko bat.

Eta ori esanik, gaiñean eroian zama andi astuna lurrera egotzi izan bai-leban, arnasaz bete zan, atsan-di egiñaz.

Neskatillearen masailletan koloreak dantzaketa zoroan asi ziran. Zumardira elduta, Abaroa zaldunaren arrizko iduriaren ondoko arri-pillaretan gelditu ziran,

ta esi oen gaiñean besoak tolestuaz, urrunera begira egozan alkarri so-egiteke.

Xirdok aspaldian bolbol erabillezan gogoetak bigunkiro kanporatuaz, azkenean, bere barruan eztanda ez egitea lortu eban. Bare bare gelditu yakon barrena, ekuruz bete, denduz josia. Tala-aldean ebiltzan kaio zuri-arreak orekan geldi oi diran bezela.

Zuriñe, ostera, amaika bidar ezereztzat utzitako ames gozoak egia biurtu eitekezala oartutean, konortta erdi galdurik edo, tentel samar egoan, barruko tau-padak nekatua.

Plazako zugatz-ostoa orbeldurik, mordoka lurre-ratzen ziran aroan, gazteon maitetasunak lenengo kimu ta niniak izateko zori zoritsuia eban.

-Benetan aal diraustazu, Xirido?

-Jaungoikorako! -erantzun eutsan mutillak bake-tsu ta sendoro, arrantzale bulartsuak oi daben izkera gozo ta artetsuz.

Ori entzunik, zeruans artu zan neskato urrezko uleduna; eztitan egoan, eztegutuan arean bere, naiz-ta kanpoz ainbeste ez agertu.

Zumardiko ta Loretegiko zugatzetan milla txorik eten zituen eztarriak maite-kantak joten. Ugiñak, Karrazpio ta Izuntzako ondarzabalak begiztatuaz eto-

zan itsas-barrenetik, legorraren ezpaiñak atergabeko jardunean laztanduaz.

Izadiaren maite-abestia zan.

Egun batzuk leenago Zuriñek Lumentxa tontorretik ikusitako aurkientza eder baketsua, axe zan. Bere sorterri polit zoragarria, bere ametsen tokia, maitetasun-kabi epel izango zan, ziñez. Etorteko zana, eldu bide zan. Bear eban laguna, urreratua zan. Aldameneko izango ebana, alboan eukan, ta maite-itx erionez samurturik, atan bere.

Olerkariak, geienik, illunabarrean dakiez joten maite-minduen zinkuriñak; arratsean ei dira alkarbearrez diranen aitorpen bigunberaak. Baliteke. Baiñan alkarren billa dabiltzanak edonun eta edonoiz dakie barruko min eta gurariak agertzeko beta ta eretia aurkitzen, iturriko urgardenak maite-soiñuketan, gauetz naiz egunez, isiltzeke jardun oi dauan lez.

Eta olantxe izan zan goitz argi eder artan.

* * *

Antiguako Amaren egunaren atadian aizera eben, ba, euren maitakundea Zuriñek eta Xirdok.

Bataren eta bestearen begietan itsas-zeruen urdiñak zelaitxu zoragarriak erosi zituan, ta lenengo urrunera begira ta geroalkarrerri, maitale barriok ezer geiago esan eziñik, isilik, zorionez gaiñezka, toteldurik lotu ziran.

-Amaika bidar eskatua, egun gogoangarrian emon daust Andra Mariak -iñoan berekiko neska zorabiatuak.

Andra Maria agertu zan ondartzaz zaarreko Elorri Zuriaren ondotxutik igarotean, eskarren ezaugarria nosuz beteteko gogoia senti izan eban neskatxak.

Ta ondoren, elizara ziran. Uriko Izarraren etxe eder, erriko sinismendunen gaztelu sendo, uriko betiko Jaunaren jauregi bikaiña! Amabi aldare dituan eleiza arro, zoragarria. Bizkai osoan, gotiko eran oberik ezagutzen ez dauana. Erakusmeneko Basilika ori, ingelesak egiña dala da esatea, Baionako katedralaren antzekoa baita, aek egiña. Lenengo eleiza zaarra 730. urtean edo, egin ei eben. Gero, 1289. iru obispuk donetsia. Ta 1288. urtean aunditu ta barriztaurik, 1512. amaitua. Andra Mariaren irudi baltzerana, bizkaitar irudietarik iru zaarreenen artekoa. Itsasoko ondartzan VIII. mendean elorri batean agertutakoa. Aintziñatiko, zaar edo antiguako izen ori 1502 urtean

ipiñia ei da, aldare nagusi barrian beste Andra Maria-
ren bat egin ebenean.

Erdimendeko bidaztiak, Konpostela, Erroma ta Hierosolymerako erromesetan, bideko geldiene be-
arrezkotzat etsi oi eben, Irudi Zaar onen oiñetan atse-
negitea. Irudia, 0,40 metro garai da; motza da izan,
lan apainga, santugin lenengotarrak oi eben lakoa.

* * *

Eta antxen, betiko Amaren oiñetan, otoiez, euren
umezaroan bezela, onik, pozik eta atsegiñez egozan,
neska-mutil begikoak. Euren ukondo ukondo, antxen
egozan Kerman eta Arantza ere.

Aingeruak abestua bai-litzan, kanta gozo, gogo
betegarriok entzunarazi zituen, mutikoak korutik kan-
tauaz. Kortabitarte batek 1866. urtean asmauriko
aspaldiko bertso ezagunok:

«Salbe, Jaungoikoaren Ama orbanbakoa,
Lekeitioko Izar, Antiguakoa.

Antiguako Ama, Birjiña Maria,
lekeitiar guztien atsegingarria;

geure itxaropena zeugan ipinirik
Zeuk gordetan gaituzu gaitz guztietatik.

Zeuk bigunduten dozuz itsaso asarriak,
Zeure kontura dagoz mariñel tristiak;
Salbe bat kantau eta besterik bagarik
sarri ikusten doguz libre arriskutik.

Lekeitioko plazan bai orduonian
alba-izar ederra agertu ziñian;
sarri ikusten dogu Elorri ederra,
negua izan arren beti primadera».

Bake aldietan pozez kantau oi diran eresi bigunak.
Eta estularrietan eta galorduetan bularrean, itxaropen
txinpartaz goriturik, otoi bero biurtzen dakien doiñu ta
esangura ao betekoak.

«Negua izan arren, beti udalena...»

Azkeneko bertsu orren azala, ta ara bere muiña,
kolko barruan iratsita gelditu yaken gure gazteai,
untza ormari bezela.

Bizitzako bidezka medar ta mergatzetan aurre-rantz ekiteko, zalantza ta bildur-antzak uzteko akulu zorrotz izan yakezan, izan itz betegarriok.

Udalenaren arnasea betiere senti aal izatea, Amaren esker-gantzua biotz-erdian nabari aal izatea da; bizitzaldiko neguaren bildurra bazterrera jaurtitzea, labur esan.

Ta mutillaren gogo osoa igurtzigai batek gozaten eban artean, Zuriñeren barruan aspaldidanik izetu ta itzali,a ger ta oste ebillen itxaropen-izpia, gar barri batek arnastuta, zuzi dirdai antzo, distira zorabiakor, begininien zulagarri biurtu zan.

Ibili ta ibili, portubilla ta aterpe eske ari izan ziran gazte aek, azkenez, auren muga, xede ta geltokira eldu ziran.

Bakezko portu ta kai babespetu ori, alkarren sentimentu ta barne-miña eben, biak bietara. Maitetasuna! itzike derrena, soiñu isilunkigarriena. Ezta besterik, izan ere, izadiaren kantua, uda naiz negu, ipar ala egoi-aldeetan...

Bein eta barriro ere, bidezidor bardiñak izan ditue munduan, ARRANEGlan sortu ta azitako seme-alabok, euren biziera jasankor ori aukeraturik.

Arriskuleku dan itsaso izugarri orren urruma latz eta gozoak txikitandik jasoak eta ikasiak izanik, ez eben errez izan doiñu ta oiartzun orregandik iges egi-tea. Ta antxe gelditu ziran biak, gertakari baltzen aurrean, etorkizun-laiñoaz bildurtzeke, itxaropentsu.

Iguripen sendoak aizatu ta zuzperten ditualako, emetutako ogeigarren mende ontan ere, aurretikoen izpiritu-gogoari atxikiak, euren biotz, odol eta zaiñak ba dabe mendu, jas eta kemena bizitza-itsaso gogor ta nekatsua igaroteko, untzi zingle ta makal ortan sarturik, oialak zabal, arraunak sendo, besoak mardo, biotzak pilpil:

Itxaropen untzian tostarteko, Betikotasun-kaierantz...!